

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

RIGORÓZNÍ PRÁCE

2006

Mgr. Petr Zelenka

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

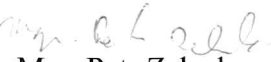
Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Rigorózní práce
Probace a mediace a jejich uplatnění v českém
trestním právu

Konzultant: Doc. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Praha, 1. dubna 2006

Mgr. Petr Zelenka

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Tato práce odpovídá stavu právního řádu ČR ke dni 1. dubna 2006.

V Praze dne 1. dubna 2006

Mgr. Petr Zelenka

Mgr. Petr Zelenka

OBSAH:

1. ÚVODNÍ VÝKLAD.....	1
1.1 POROVNÁNÍ POJMŮ RESTORATIVNÍ A REPRESIVNÍ JUSTICE A VÝCHODISKA ALTERNATIVNÍHO ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ.....	1
1.1.1 Porovnání pojmů restorativní a represivní justice.....	3
1.1.2 Východiska alternativního řešení trestních věcí.....	4
1.2 OBECNÝ VÝKLAD POJMŮ PROBACE A MEDIACE A JEJICH SPOLEČENSKÁ VÝCHODISKA.....	11
1.2.1 Obecný výklad pojmu probace.....	11
1.2.2 Společenská východiska probace.....	12
1.2.3 Obecný výklad pojmu mediace.....	14
1.2.4 Společenská východiska mediace.....	15
1.3 NÁSTIN VÝVOJE ČESKÉHO (ČESKOSLOVENSKÉHO) TRESTNÍHO PRÁVA OD R. 1918 DO R. 1989 SE ZAMĚŘENÍM NA JEHO ZÁSADNÍ TENDENCE A PŘÍPADNÉ UPLATŇOVÁNÍ PROBAČNÍCH A MEDIAČNÍCH PRVKŮ.....	16
1.3.1 Probační instituty československého trestního práva v letech 1918 až 1950.....	16
1.3.2 Probační instituty československého trestního práva v letech 1950 až 1961.....	18
1.3.3 Probační instituty československého trestního práva v letech 1961 až 1989.....	19
2. ALTERNATIVNÍ ZPŮSOBY ŘEŠENÍ KONFLIKTU V TRESTNÍM ŘÍZENÍ PO ROCE 1989.....	23
2.1 ETAPY VÝVOJE A JEJICH CHARAKTERISTIKA.....	23
2.2 INSTITUTY S PROBAČNÍMI A MEDIAČNÍMI PRVKY PODLE TrZ A TrŘ.....	29
2.2.1 Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.....	31
2.2.2 Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem.....	33
2.2.3 Upuštění od uložení trestního opatření a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření.....	34
2.2.4 Podmíněné propuštění a podmíněné propuštění mladistvého.....	35
2.2.5 Nahrazení vazby.....	36
2.2.6 Podmíněné zastavení trestního stíhání.....	37
2.2.7 Narovnání.....	38
2.2.8 Odstoupení od trestního stíhání.....	38
2.2.9 Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání.....	39
2.2.10 Další instituty s probačními a mediačními prvky.....	40
2.2.11 Aplikace probace a mediace v institutech trestního práva.....	41
2.2.12 Nový trestní zákoník.....	43
3. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR (PMS) PODLE ZÁK. Č. 257/2000 SB.	46
3.1 ZÁKLADNÍ SMĚRY JEJÍ ČINNOSTI.....	46
3.1.1 Činnost Probační a mediační služby ČR při uplatnění odklonů od standardního trestního řízení.....	49
3.1.2 Činnost Probační a mediační služby ČR v úseku trestního řízení do rozhodnutí ve věci.....	51

3.1.3	<i>Činnost Probační a mediační služby ČR ve stadiu trestního řízení po rozhodnutí ve věci.....</i>	53
3.1.4	<i>Činnosti Probační a mediační služby ČR nevázané na konkrétní stadium trestního řízení.....</i>	56
3.2	ORGANIZAČNÍ ČLENĚNÍ PMS A POSTAVENÍ ÚŘEDNÍKŮ A ASISTENTŮ.....	56
3.2.1	<i>Organizační členění Probační a mediační služby ČR.....</i>	56
3.2.2	<i>Postavení úředníků a asistentů PMS.....</i>	60
3.3	PŘEHLED NĚKTERÝCH ZAHRA NIČNÍCH ÚPRAV PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ ČINNOSTI.....	62
3.3.1	<i>Probační činnost v Anglii a Walesu.....</i>	62
3.3.2	<i>Probační činnost v Německu.....</i>	64
3.3.3	<i>Probační činnost v Rakousku.....</i>	67
3.3.4	<i>Probační činnost ve Švédsku.....</i>	70
3.3.5	<i>Probační činnost ve Švýcarsku.....</i>	71
3.3.6	<i>Mediační činnost v trestních věcech v Německu.....</i>	73
3.3.7	<i>Mediační činnost v trestních věcech v Nizozemí.....</i>	74
3.3.8	<i>Mediační činnost v trestních věcech v Rakousku.....</i>	75
3.3.9	<i>Mediační činnost v trestních věcech ve Spojených státech amerických.....</i>	76
3.3.10	<i>Mediační činnost v trestních věcech ve Švýcarsku.....</i>	78
3.3.11	<i>Mediační činnost v trestních věcech ve Švédsku.....</i>	79
3.3.12	<i>Mediační činnost v trestních věcech ve Velké Británii.....</i>	80
4.	ZÁVĚR.....	83
	POUŽITÁ LITERATURA.....	89
	PŘÍLOHY	
	SUMMARY	

1. – ÚVODNÍ VÝKLAD

Téma „*Probace a mediace a jejich uplatnění v českém trestním právu*“ jsem nezvolil náhodně. Zřízení Probační a mediační služby České republiky k 1. lednu 2001, coby specializované státní instituce, zaměřené nejen na realizaci kontrolních činností, ale též na individuální pomoc v rámci uložených dohledů a výkonu alternativních trestů na straně jedné a zprostředkovatelských činností směřujících k řešení sporů mezi pachatelem trestné činnosti a jeho obětí a k urovnání vzniklého konfliktního stavu na straně druhé, chápu jako významný mezník ve vývoji českého trestního práva. Tuto skutečnost podtrhuje původní zařazení tohoto zákona do skupiny právních předpisů, které podle záměru ministerstva spravedlnosti měly vést k zásadním změnám našeho trestního řízení. Další významné změny, a to nejen v oblasti probace a mediace, přinesl k 1. lednu 2004 nabytím účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen zákon o soudnictví ve věcech mládeže), jenž ještě více rozšířil rozsah úkolů ležících před Probační a mediační službou České republiky.

Stěžejním záměrem, se kterým jsem přistoupil k napsání této práce bylo, abych se neomezil pouze na charakteristiku probačních a mediačních činností a jejich organizace z pohledu platné úpravy, ale abych také více zohlednil společenské a historické podmínky, které zřízení PMS ovlivnily a zároveň jsem věnoval širší prostor pro srovnání se situací v zahraničí.

1.1 – POROVNÁNÍ POJMŮ RESTORATIVNÍ A REPRESIVNÍ JUSTICE A VÝCHODISKA ALTERNATIVNÍHO ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ

V druhé polovině dvacátého století se naplno ve světě a s jistým zpožděním také v České republice projevila krize tradičního trestního systému. Obecně lze říci, že obyvatelstvo očekává spravedlivou, ale i výkonnou justici, což jsou požadavky, které stojí do určité míře proti sobě. Pokud se budou orgány činné v trestním řízení snažit postupovat spravedlivě, ale budou za tím účelem používat pouze standardních prostředků, bude trestní systém pomalý a tím se stane výchovné působení na společnost omezeným. Jestliže na druhé straně budou orgány činné v trestním řízení postupovat s důrazem na rychlost a co největší objem „vyřízených“ věcí, bude to na úkor kvality a z pohledu společnosti a v konečném důsledku i spravedlnosti. Vedle těchto negativ

trestní systém je zatížen i dalšími problémy, obzvláště přetížením soudního systému a přeplněním vězeňských zařízení pro výkon trestu spojeného s omezením osobní svobody. K řešení tohoto problému vedou zdánlivě tři možné cesty, z nichž při prvním se prostě zvýší kapacita represivního systému. Druhý způsob volí zkrácení doby od zjištění trestného činu až do okamžiku rozhodnutí ve věci a konečně poslední, třetí model omezuje objem rozhodovaných věcí¹.

Zvýšením počtu pracovníků jednotlivých orgánů činných v trestním řízení sice dochází ke zvýšení kapacity systému, ovšem tu nelze zvyšovat donekonečna a navíc největší slabiny tohoto řešení tvoří vedle neefektivních zařízení pro výkon trestu vysoká až neúnosná finanční nákladnost tohoto řešení. Zkrácení doby od zjištění trestného činu do rozhodnutí ve věci umožní především využívání alternativních zjednodušených typů řízení a optimalizaci průběhu standardního řízení. Omezení objemu rozhodovaných věcí lze dosáhnout zejména širokým využíváním odklonů od standardního řízení před soudem (ale také v přípravném řízení – odklony v užším pojetí) a ukládáním alternativních trestů². Žádný z těchto modelů není schopen vyřešit krizi jen sám o sobě a může se tak podařit jen při jejich souběžném užití.

Vedle těchto, lze říci objektivních skutečností, se výrazně projevuje v České republice, ale i v mnohých dalších zemích nízká důvěra společnosti v úspěšné fungování trestního systému. Tento stav je zapříčiněn z velké míry odosobněností systému a zvláště pak přehlížením dopadu trestné činnosti na konkrétního poškozeného a jeho sociální okolí. Zvláště postavení poškozeného je značně skličující, neboť nejenže se stal obětí trestného činu, ale ani v trestním řízení se mu nedostane zadostiučinění a pomoci. Namísto toho si jej necitlivě přehazují jednotlivé orgány činné v trestním řízení jako horký brambor a ve skutečnosti se stává dalším subjektem vyšetřování. Pouze výjimečně se dočká skutečného odškodnění způsobené újmy. Nutno říci, že se situace do určité míry zlepšila s účinností novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb., kterážto přinesla rozšíření procesních práv poškozeného v trestním řízení³.

¹Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vyd. Praha: C.H.Beck 2000. Kapitola 1, Východiska alternativního řešení trestních věcí, s. 3 – 15.

²Sotolář, A., Válková, H. Trestní spravedlnost na přelomu tisíciletí. Právní rozhledy, 1999, č. 12, s. 617 – 624.

³Jelínek, J. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. Kriminální věda, 2003, č. 2, s. 112 – 117.

1.1.1 – Porovnání pojmů restorativní a represivní justice

Celý tento neblahý stav se rozhodli změnit v polovině osmdesátých let, nejdříve v Kanadě a Spojených státech, a následně i západní Evropě realizací různých forem konceptu restorativní justice. Hlavní prioritou se stala změna ve vnímání pachatele trestného činu a zmírnění dopadu trestné činnosti na oběť a společnost⁴.

1) Tradiční systém pojetí justice, nazvaný také retributivní či represivní pojetí justice, je v principu systémem založeným na odplatě. Za dotčeného je považován stát, který formálně zastupuje společnost, protože byla narušena jeho pravidla. Zjednodušeně jej lze popsat tak, že „pachatel je porušil a bude za to potrestán“. Trestný čin je proto chápán hlavně jako porušení pravidel stanovených v zákoně, tj. státem a že je popírána povaha trestného činu jako konfliktu lidských bytostí. I v restorativním pojetí činnosti justice je základem trestní odpovědnosti spáchání trestného činu, jehož formální znaky stanoví zákon. Restorativní pojetí však upírá svůj zájem především na lidské bytosti, kterým trestný čin výrazně zasáhl do života. Cílem je náprava a obnova těchto porušených mezilidských vztahů, a proto je užíván pojem – napravující, obnovující justice.

2) Jedním z hlavních impulsů k úvahám o nové podobě justičního systému byl nezájem retributivního systému o oběť trestného činu, jestliže pachatel primárně porušil pravidla státu, přičemž to že trestným činem ublížil jinému, se posuzuje jako vedlejší jev. Poškozený nezískal žádnou satisfakci a jeho postavení bylo v trestním řízení jen pasivní. V důsledku toho se poškozený cítil opět jako oběť, tentokrát s ohledem na postoj trestního systému. V tomto stavu pouze těžko může být justice vnímána společností jako spravedlivá. Naopak v restorativním pojetí je jedním z jeho stěžejních cílů satisfakce poškozeného a náprava narušených společenských vztahů. Cílem není pouhá materiální náhrada škody, ale kompenzace pokud možno veškeré újmy vzniklé poškozenému v souvislosti s jednáním pachatele, proto se někdy používá také pojem kompenzační, namísto restorativní⁵.

3) Oba modely také odlišným způsobem reagují na spáchání trestného činu. Retributivní pojetí zastává postup spočívající v trestání, a to možná co nejpřísnějším, jelikož pachatel z obavy před důrazným postihem si přišť „rozmyslí“ páchaní další

⁴ Sotolář, A., Válková, H. Restorativní justice – trestní politika pro 21. století?. Trestní právo, 2000, č. 1, s. 4 – 11.

⁵ Karabec, Z. Nové možnosti pro trestní justici. Kriminalistika, 2003, č. 2, s. 88 – 97.

trestné činnosti. Restorativní pojetí naopak vychází z postoje, že si pachatel uvědomí, co způsobil svým činem a přijme odpovědnost za svůj čin.

4) Odlišně je také chápána prevence trestné činnosti, neboť v retributivním pojetí je jejím základem hrozba přísných trestů na principu odstrašení. Ovšem tresty, zvláště pak tresty odnětí svobody s sebou nesou těžký dopad na osobnost pachatele, ale i časté zpřetrhání jeho sociálních vazeb. Pachatel se po návratu do společnosti jen těžko začleňuje. Za prvé si přináší s sebou „punc kriminálního“ a čelí společenskému odsouzení, za druhé vězeňské prostředí má devastující vliv na schopnost pachatele vést normální život po propuštění na svobodu. Všechny zmíněné aspekty zvyšují nebezpečí opětovného spáchání trestné činnosti pachatelem⁶. Dochází tak k vytvoření začarovaného kruhu, v němž se sice pachatel snaží začlenit do společnosti, ale je mu v tom účinně bráněno. V restorativním chápání trestání prevence nemá formu pouhé odplaty za trestný čin, ale především má vést pachatele k vlastní nápravě a také toho, co trestným činem způsobil. Pachatel má být veden k převzetí odpovědnosti za trestný čin a odčinění viny. Cílem odčinění následků, které pachatel způsobil, je odpuštění a akceptace pachatele společností.

5) V retributivním pojetí nebývá zpravidla společnost blíže zapojena do řešení trestních věcí. Jedná se o důsledek trestního monopolu státu, v němž aktivní roli hrají pouze orgány činné v trestním řízení. Tento stav zapříčiňuje určitou odosobněnost systému a nedostatek účinného působení na společnost. Naproti tomu restorativní justice se snaží navrátit spravedlnost do rukou těch, jichž se trestná činnost dotkla, tj. poškozeného, pachatele a společnosti (komunity). V tomto pojetí je realizována snaha zapojit všechny osoby dotčené trestným činem do řešení vzniklého konfliktu. Výsledek společné diskuse totiž může být ku prospěchu všech jeho účastníků.

1.1.2 – Východiska alternativního řešení trestních věcí

Jak již bylo výše uvedeno, alternativní řešení trestních věcí se může stát odpovědí na krizi systému trestní justice. Alternativní řešení trestních věcí v sobě zahrnuje velmi širokou škálu reakcí na trestnou činnost. Obsahem této kapitoly je určitý nástin dělení alternativních řešení věcí. Společné jim je, že jejich realizování je limitováno platnou právní úpravou, přičemž na základě vztahu k právnímu řádu lze vydělit dvě základní skupiny řešení. Okruh alternativního řešení trestních věcí uvnitř systému trestního práva

⁶Válková, H. Myšlenky, podněty a úvahy z Evropské konference Quo Vadis III věnované právnímu rámci, sociální a profesní reintegraci delikventní populace (Postupim, 9. - 10. 5. 2003). Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 188 – 190.

a řešení, která stojí mimo rámec trestního práva, resp. trestní právo je výslovně neupravuje, ale nejsou protiprávní⁷.

Alternativy, které nejsou součástí trestního systému, reprezentuje především mediace a někdy je do této skupiny řazena i probace. Záleží ovšem na právní úpravě v jednotlivých státech, protože zvláště probace bývá často realizována v rámci vykonávacího řízení.

V některých zemích jsou realizovány specializované formy mediace, které překračují rámec mediace mezi poškozeným a pachatelem⁸. V zemích, především v těch, které jsou pod vlivem anglo – amerického právního systému, se zejména při projednávání trestné činnosti mladistvých pachatelů osvědčila tzv. rodinná skupinová mediace („family group conferencing“). Základy této metody mediace vycházejí z tradic původního obyvatelstva Nového Zélandu. Podobnou cestou jako Nový Zéland se vydaly i Austrálie a Spojené státy. Podstata rodinné skupinové mediace spočívá v projednání trestné činnosti pachatele, nejčastěji mladistvého, za účasti delikventa, oběti a jejich rodin, mimo soudní řízení. Následující druh mediace je využíván v některých státech s výrazným podílem etnických, či jiných menšin, dále je pro tyto státy charakteristické, že často v nich přetrvává, či donedávna přetrvávalo kmenové zřízení. Tento druh mediace bývá nejčastěji uváděn jako společné rozhodování („circle sentencing“). Jde o příklad, vzdání se jurisdikce trestních orgánů ve prospěch komunity, která následně sama rozhodne. Někdy se vyžaduje následné schválení rozhodnutí komunitou justičním orgánem. Společného rozhodování využívají například indiánské komunity ve Spojených státech, poměrně často tento způsob řešení, nejen trestních věcí, nalezneme u kmenových komunit, zvláště v Africe.

Pokud jde o alternativy v trestním právu, dělíme je na alternativy hmotněprávní a procesně právní. Alternativy hmotného práva jsou reprezentovány zejména alternativami k potrestání a alternativními tresty. Procesně právní alternativy představují především alternativy k standardnímu trestnímu řízení, které se také nazývají odklony v trestním řízení. Jejich podstatou je, že trestní řízení neproběhne standardním způsobem a směřují především k urychlení trestního řízení a urovnání dotčených společenských vztahů.

⁷ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vyd. Praha: C.H.Beck 2000. Kapitola 2, Systém alternativního řešení trestních věcí, s. 15 – 33.

⁸ Karabec, Z. Jaká je budoucnost trestní justice? Trestní právo, 2003, č. 4, s. 9 – 16.

Vedle odklonů jsou dále v trestním řádu upraveny procesní alternativy k potrestání, které mohou ovšem být také jedním z odklonů a plní proto společně dvojí funkci.

České trestní právo řadí mezi hmotněprávní alternativy k potrestání upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem. V některých zahraničních úpravách jsou mezi hmotněprávní alternativy k potrestání zahrnuty také upuštění od potrestání bez dohledu a ukládání opatření, která nejsou tresty⁹. České trestní právo současnosti se v této oblasti omezuje jen na několik institutů, na rozdíl od zahraničí, kde je škála uplatňovaných opatření mnohem širší. Jedním z mála ekvivalentů byla ochranná opatření, a to především ochranné léčení ukládané při upuštění od potrestání podle § 25 TrZ. Ke změně došlo nabytím účinnosti zákona o soudnictví ve věcech mládeže, viz. ustanovení § 11, 12, 15 a následující zmiňovaného zákona.

Alternativními tresty obecně rozumíme ty tresty, které nejsou přímo spojeny s odnětím svobody, což ovšem nevylučuje jeho uložení coby trestu náhradního při nesplnění uložených povinností. Existují ovšem také určité varianty trestu odnětí svobody, jež jej modifikují do takové míry, že je lze považovat za alternativní trest. Tresty, jež jsou modifikací trestu odnětí svobody, české trestní právo prozatím nezná, což se ale může změnit pokud bude přijat nový trestní zákoník. Jsou užívány především v praxi některých zemí západní Evropy, například v Německu, Nizozemí, Švýcarsku apod. Nejznámější z nich jsou tzv. částečná uvěznění („semi – detention“), uvěznění s uvolňováním pro vykonávání pracovních činností („work release prison“), víkendové vězení („weekend prison“) a domácí vězení („home arrest“)¹⁰.

Trestně právní nauka řadí mezi klasické alternativní tresty až následující skupinu trestů, z nichž řadu zná i české trestní právo. Tyto tresty lze dělit do několika skupin. V západní Evropě mezi nejčastěji ukládané tresty náleží různé varianty peněžitých trestů. Často je užíván pojem pokut („fine“) a denních pokut („day fine“). Další skupinu tvoří tresty omezující, či dokonce odebrávající určitá práva („sanction restricting or taking away right“). České trestní právo zná tresty obecně prospěšných prací, zákazu činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, vyhoštění a zákazu pobytu. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozšířil spektrum trestních sankcí o trestní opatření, z

⁹ Sotolář, A., Pury, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vyd. Praha: C.H.Beck 2000. Kapitola 2, Systém alternativního řešení trestních věcí, s. 15 – 33.

¹⁰ Alternativní opatření k trestu odnětí svobody. České vězeňství, 1994, č.4,s.29 – 33.

nichž můžeme do této skupiny alternativních trestů zařadit obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti a vyhoštění. V zahraničí jsou známy další obdobné tresty, jako například výchovná opatření („educative measures“), morální sankce („moral sanctions“), kompenzační opatření („compensation order“) či opatření, která připomínají svým obsahem ochranný dohled, dříve ukládaný podle zák. č. 44/1973 Sb. („ochranný dohled“). Poslední velká skupina alternativních opatření má jeden společný znak, a to uplatnění dohledu („probation“). Je samozřejmě pravdou, že dohled bývá užívána i u trestů, které nejsou součástí této skupiny sankcí a naopak tresty zde uvedené lze uložit i bez současného uložení dohledu. Probace bývá také chápána v užším pojetí, pouze jako činnost směřující v realizaci trestu s dohledem. U probace v širším pohledu se jedná o souhrn specifických činností, spočívajících v kvalifikované práci s pachatelem, v rámci které probační úředník po určenou dobu dohlíží, kontroluje, vede a pomáhá pachateli, aby se zapojil do společnosti, vedl řádný život a plnil uložené povinnosti. Nejčastěji se probace uplatňuje u podmíněného odsouzení („conditional sentence“), které je v zahraničí také označováno jako rozsudek s odkladem výkonu trestu („suspended sentence“) a odklad rozsudku („deferment of sentence“). V České republice zná trestní zákon podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, zákon o soudnictví ve věcech mládeže užívá pojmů odnětí svobody podmíněně odloženého na zkušební dobu a odnětí svobody podmíněně odloženého na zkušební dobu s dohledem. Odklad rozsudku je užíván například ve Velké Británii a v Dánsku a obecně lze uvést, že podmíněné odsouzení je známo ve většině právních řádů.

Odklony od standardního trestního řízení („diversions from prosecution“) jsou samozřejmě obsaženy i v českém trestním právu. Radíme mezi ně podmíněné zastavení trestního stíhání, schválení narovnání, trestní příkaz, zkrácené přípravné řízení a zjednodušené řízení před soudem a odstoupení od trestního stíhání. Teorie někdy vyčleňuje z předchozích institutů podmíněné zastavení trestního stíhání a schválení narovnání jako druhy procesních alternativ k potrestání, které zapojují do trestního řízení poškozeného. České trestní právo upravuje i další procesní alternativy k potrestání (například zastavení trestního stíhání státním zástupcem s ohledem na nedostatek veřejného zájmu na postihu pachatele, bylo – li účelu trestního řízení již dosaženo, podle § 172 odst. 2 písm. c) TrŘ.). Výčet samozřejmě není zdaleka úplný.

Společenská objednávka volající po širším užívání alternativ v trestním právu, reflektuje podobné příčiny, které daly vzniknout hnutí za restorativní justici. Dvacáté století, zvláště jeho druhá polovina, se stalo obdobím radikálních změn ve všech oblastech života, dříve naprosto nepředstavitelných. Ve společnosti se projevovalo zvláště rozkladem soustavy tradičních hodnot, k čemuž ještě přispělo zdůrazňování kompetitivního individualismu. Na druhé straně barikády docházelo k likvidaci jakéhokoliv projevu individualismu v socialistických státech v duchu kolektivismu. Všechny tyto skutečnosti měly svůj průvodní jev ve značném nárůstu kriminality. Vedle kvantitativních změn, dochází i k brutalizaci v páchání trestné činnosti. Na trestnou činnost a pachatele se zhruba od sedmdesátých let přestává být hledět jako na důsledek poměrů ve společnosti a trestná činnost začíná být chápána jako svobodná volba pachatele při zvážení „rizik a výnosu“. Z toho také musí vycházet prevence, tj. „zvýšení rizik“ a následná náprava pachatelů¹¹.

V některých státech, například v USA, byla zvolena cesta zpřísnění represe, ovšem obvykle jejím jediným dosaženým výsledkem se stalo přeplnění věznic, které v zásadě vylučuje jakékoli pozitivní resocializační, ale též kontrolní postupy, jelikož vede k vytváření vězeňského subsystému se všemi jeho negativními dopady na odsouzené, včetně nepřijatelného narušování lidských práv. Trest odnětí svobody by měl být proto používán pouze jako krajní řešení trestné činnosti při neúspěšnosti jiných postupů („ultima ratio“). Nese totiž s sebou výrazně negativní důsledky, jak pro osobu pachatele, tak i pro jeho bezprostřední okolí a zároveň tento druh trestu neumožňuje dostatečně zohlednit individuální odlišnosti pachatele a spáchaného trestného činu a rozhodně nemůže napravit dotčené společenské vztahy. V neposlední řadě výkon trestu odnětí svobody není také ten z nejlevnějších¹².

Od alternativ se očekává snížení náporu na trestní systém, a to jak na soudnictví (především procesně právní alternativy), tak i k uvolnění kapacit ve vězeňství (obzvláště alternativní tresty).

¹¹ Osmančík, O., Vůjtěch, J., Karabec, Z. aj. K problematice alternativních trestů a opatření. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci 1996. Kapitola 1, Teze o alternativních trestech a probačních úřednících, s. 4 – 14.

¹² Kalvodová, V. Novely trestního zákona, změny v českém sankčním systému a princip soudcovské individualizace. Právní obzor, 1998, č.5, s. 439 – 443.

Určité skeptické hlasy poukazovaly na skutečnost, že hlavním důvodem k aplikaci hmotněprávních alternativ byla zejména snaha odlehčit vězeňskému systému, že byly přijímány překotně, bez dostatečného experimentálního ověření, jejich neefektivitu apod.. Odpovídá samozřejmě skutečnosti, že jedním z důvodů pro tento postup byla snaha odlehčit vězeňskému systému, a to hlavně používáním alternativních trestů, ovšem hlavně díky neudržitelnosti systému trestání při pokračování v tehdejšímu trendu. Alternativní tresty rozhodně nelze chápat jako „měkké“, což jim bylo také vyčítáno zastánci tvrdé represe. Účelem trestu by neměla být co nejtvrdí odplata, ale přiměřená reakce na trestný čin a za přiměřené nelze rozhodně považovat zvláště krátkodobé tresty odnětí svobody tam, kde přichází reálně v úvahu užít jiných opatření. I alternativní tresty s sebou nesou výrazné zásahy do práv a svobod pachatele, přestože nevedou k tak intenzivnímu omezení osobní svobody, jak je tomu u trestu odnětí svobody. Otázka efektivnosti je samozřejmě sporná a složitě měřitelná, ovšem pokud alternativní tresty naplní své hlavní cíle, tj. že pachatel nebude nebo dokonce přestane recidivovat a dojde k napravení dotčených společenských vztahů, včetně satisfakce a restituce oběti, uvězněných osob a poté lze alternativní tresty považovat za efektivní. S problematikou účinnosti trestání je spojen další problém, který souvisí s dříve se uplatňovanou teorií o všemocnosti trestu odnětí svobody, vyjadřovanou také slovy „vězení funguje“ („prison works“), jejímž výsledkem byla rezignace na jakékoliv výchovné působení na pachatele. V současnosti jsme si již vědomi nízké efektivity trestu odnětí svobody, ovšem na druhé straně se začal hledat jiný všemocný prostředek na potírání kriminality a někteří nabyli přesvědčení, že ho v alternativách našli. Bohužel žádné řešení není universální¹³. Nyní se trestní politika nachází ve stavu, kdy hledá opatření, které bude účinné v tom kterém konkrétním případě, tj. ve stadiu přechodu k postoji, „co funguje?“ („what works?“). Alternativní řešení nepochybně nabízí mnohem více možností, jak reagovat na jednotlivý spáchaný trestný čin, než osamocený trest odnětí svobody a zohlednit při tom oprávněné zájmy oběti i pachatele. K dokonalosti byl tento systém patrně doveden ve Švýcarsku, neboť pro každého pachatele je zvlášť připravován program výkonu trestu, „šitý na míru“.

Jak již bylo výše uvedeno, procesní alternativy směřují zejména k urychlení trestního řízení a k nápravě společenských konfliktů vzniklých trestnou činností. Existují tři základní postupy, jakými lze vytyčených cílů dosáhnout. Prvním je změna úpravy průběhu standardního řízení, neboť zvláště jeho předsoudní část bývá zdrojem

¹³ Beseda o alternativních trestech. České vězeňství, 1993, č.3, s. 14 – 18.

mnoha průtahů, ovšem zde nejde o alternativy, ale pouze o zefektivnění standardního řízení. Druhá možnost zahrnuje odklony od standardního řízení, zvláštní typy řízení, obvykle mnohem méně formální a zjednodušené. Byly by v nich projednávány zejména případy méně závažné trestné činnosti, přičemž postupy standardního řízení by byly uplatňovány v případech závažné trestné činnosti nebo by sloužily k vyřešení konfliktního stavu, zejména užším zapojením dotčených subjektů do trestního řízení. K urychlení řízení samozřejmě také přispěje, pokud se soudci mohou soustředit pouze na výkon soudní činnosti a nejsou zdržováni administrativní agendou. Třetím modelem jsou konečně samotné procesní alternativy k potrestání.

Důvodem k diskusi o procesních alternativách se stalo takové přetížení trestního systému, a to zvláště soudního aparátu, že vedlo k zdlouhavému projednávání trestních věcí. Nejsou tak v současnosti výjimkou případy, kdy i relativně nekomplikovaná trestní věc čeká na vyřízení několik let a s touto situací souvisí i rekordní počet vazebně držených osob. Tyto skutečnosti vedou k nedostatečnému výchovnému působení trestního řízení, pokud zvláště u náhodných a mladistvých pachatelů je vysoká šance na jejich převýchovu při včasné a kvalifikované působení. Vedle těchto uvedených důvodů samozřejmě hraje svou roli i skutečnost, že standardní trestního řízení je vysoce finančně náročné. Druhým významným důvodem bylo ignorování zájmů poškozeného a komunity v trestním řízení, přičemž při jejich vhodném zapojení lze úspěšně odstranit příčiny konfliktu, bez toho aniž by bylo nutno konat standardní řízení, a to především jeho soudní část.

K zefektivnění standardního trestního řízení v českém trestním právu do určité míry vedla zcela zásadní novela trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb. Těžiště problémů dosavadní úpravy standardního trestního řízení nepochybně spočívalo v přípravném řízení, které bylo příliš komplikované, dále v jednotlivých stádiích trestního řízení často docházelo k bezdůvodnému opakování vykonávaných činností, a to naposledy v řízení před soudem. Předchozí úprava přípravného řízení pocházela z naprosto odlišných společenských podmínek, jestliže v totalitním systému byl kladen důraz na přípravné řízení, ze kterého přicházely soudu věci již patřičně připravené, aby bylo co nejvíce omezeno jakékoliv, i jen trochu nezávislé rozhodování soudu. Mnohem obvyklejší je, zejména z důvodu možnosti uplatnit právo obhajoby obviněným, omezení předsoudního stadia na nejnútnejší míru a přenechání rozhodování soudu.

1.2 – OBECNÝ VÝKLAD POJMŮ PROBACE A MEDIACE A JEJICH SPOLEČENSKÁ VÝCHODISKA

1.2.1 – Obecný výklad pojmu probace

Probaci lze chápat v širším a užším pojetí. V užším pojetí je probace chápána jako činnost, směřující k realizaci rozhodnutí, jehož součástí je dohled nad pachatelem a osobní péče o něj. Širší pojetí integruje užší chápání probace s dalšími činnostmi a službami vykonávanými probační službou¹⁴. Z definice obsažené v zákoně o Probační a mediační službě v § 2 odst.1 lze vyvodit širší chápání probace.

Již výše bylo uvedeno, že užívání trestu odnětí svobody by mělo být striktně omezováno na ty případy, které jiným vhodným opatřením řešit nelze, protože s trestem odnětí svobody jsou nevyhnutelně spojeny negativní dopady na osobnost pachatele, ale i na jeho blízké sociální okolí.

Byly samozřejmě hledány alternativy k tomuto trestu a nejtypičtějším se stalo podmíněné odsouzení (v zahraničí je užíván pojem rozsudek s odkladem výkonu trestu), vedle něhož se vyskytuje v omezené míře i odklad rozsudku. Prosté podmíněné odsouzení sice nemá negativní dopady na pachatele jako nepodmíněný trest, ale jeho výchovné funkce jsou omezeny na působení společnosti. Dohled, pokud je vykonáván, má formální povahu. Dohlížející subjekt především zkoumá, zda se odsouzený nedopustil další trestné činnosti, o nějakém výchovném působení obvykle nemůže být řeči. Výhody spojené s podmíněným odsouzením, při němž je pachatel ponechán na svobodě a není vytrháván ze svého rodinného prostředí a společnosti, lze umocnit kvalifikovanou podobou dohledu, případně další činností s pachatelem. Probace umožňuje nejen dohled nad pachatelem, ale i výchovné působení na něj a pokud probační činnost v sobě zahrnuje i další programy zejména při realizaci snahy probačního úředníka řešit s pachatelem jeho osobní problémy, zvyšují se značně šance na úspěšnou resocializaci pachatele.

Základní účel probace lze pochopit již ze samotného pojmu, probáre – zkoušeti, tj. zkouška pachatele, který ji vykonává na svobodě. Pokud vycházíme ze srovnání právních úprav probace ve světě, lze dojít k následujícím charakteristickým znakům. 1) Probace je alternativou k trestu odnětí svobody. 2) Je ceněna zejména pro své

¹⁴ Šámal, P., Baxa, J., Púry, F. aj. Trestní řád: Komentář. II. díl. 3. vyd. Praha: C.H. Beck. 2001. s. 1887.

výchovné a preventivní funkce a tak bývá ukládána obvykle v případech méně až středně závažné kriminality, protože právě v těchto trestních věcech lze dospět k největšímu výchovnému efektu na pachatele. 3) Probační dohled vykonávají obvykle specializované organizace, soukromé, či organizační složky státu. Probační úředníci mohou být, jak profesionálové, tak dobrovolníci. 4) Délka probačního dohledu se pohybuje nejčastěji v rozmezí od šesti měsíců do pěti let. 5) Probační dohled ukládá soud, který také stanovuje jeho podmínky a rozhoduje o jeho trvání. 6) Probace může být vykonávána v mnoha variantách (například psychiatrické, protialkoholní ambulantní léčení, uložení omezení a povinností) a při kombinaci s dalšími tresty (například peněžitým trestem, trestem obecně, veřejně prospěšných prací apod.). Možnosti probace jsou skutečně rozsáhlé a umožňují individuální přístup k jednotlivým pachatelům¹⁵.

1.2.2 – Společenská východiska probace

Počátky probace ve světě jsou spojeny zejména s aktivitami jedinců, církví a charitativních organizací v trestních řízeních s mladistvými. Za prvního probačního pracovníka bývá považován americký obuvník John Augustus, který v roce 1841 složil peněžitou záruku za muže obviněného z opilství a přesvědčil soudce, aby odložil na určitou dobu vynesení rozsudku s tím, že obviněný již povede řádný život, ve zkušební době pomáhal obviněnému a při následujícím soudním líčení přednesl zprávu o pokrocích obviněného a požádal o uložení mírného peněžitého trestu a soudce tomuto návrhu vyhověl. John Augustus do roku 1858 takto pomohl více než dvěma tisícům obviněných. Jeho snaha byla korunována přijetím prvního probačního zákona na světě státem Massachusetts v roce 1878¹⁶. První probační službou, alespoň v evropských podmínkách se pravděpodobně stal spolek nizozemských kupců na pomoc pachatelům založený v roce 1823.

Vznik a následný rozvoj probace má svou příčinu v odporu části společnosti proti pohledu tehdejší trestní politiky na pachatele a jejich trestání zhruba od poloviny devatenáctého století. Trestu odnětí svobody a jeho ukládání byla vytýkána nepřiměřenost, nedostatek individualizace pachatelů a téměř žádný výchovný účinek.

¹⁵ Suchý, O. Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. Právní rozhledy, 1995, č.7, s. 270 – 275.

¹⁶ Inciardi, J. A. Trestní spravedlnost. . vyd. Praha: Victoria Publishing 1994. Kapitola 17, s. 661 – 710.

K nejvýraznějšímu rozvoji probace došlo v druhé polovině dvacátého století. Tento prudký rozvoj je logickou reakcí na vzrůstající a vyvíjející se kriminalitu, při hledání vhodných řešení vzniklé situace. Vývoj pojetí probace lze rozčlenit do pěti etap.

Padesátá léta dvacátého století s nastupujícími společenskými změnami žádala změnu v dosavadním pojetí trestní politiky. Neohumanistické hnutí se zasloužilo o změnu v náhledu na otázku výkonu vězeňských trestů a trestání obecně. Začaly být prováděny pokusy s uplatňováním alternativ v trestním právu. V oblasti probační činnosti začaly být vedle pomoci pachatelům uplatňovány i dohled nad pachatelem a jeho kontrola. Probační činnost začíná být pojímána jako důležitá součást prevence kriminality.

Šedesátá a sedmdesátá léta byla v důsledku konjunktury nakloněna nákladným programům prevence trestné činnosti a resocializace pachatelů. V rámci probační činnosti byly rozvíjeny programy výchovného, reintegračního a terapeutického charakteru. Tyto programy byly realizovány především v institucionální podobě. S odstupem času je ovšem zapotřebí konstatovat, že byly příliš dlouhodobě zaměřené, neefektivní a drahé. Přinesly s sebou i positiva, z nichž odklon od trestání k zacházení s pachatelem je z dnešního pohledu velmi významný¹⁷.

Konec sedmdesátých a hlavně osmdesátá léta přinesl s sebou procitnutí a odvrát od institucionálního zacházení. Probační činnost získává více charakter práce s individuálním pachatelem s důrazem na jeho přirozené prostředí. V osmdesátých letech, zvláště evropské státy zavádějí v široké míře alternativy v řešení trestních věcí.

V průběhu devadesátých let se plně rozvíjejí programy z předchozího období, přičemž s rozmachem restorativního pojetí justice se zájem probačních služeb začíná soustřeďovat na osobu poškozeného¹⁸.

¹⁷ Válková, H. Dohoda mezi pachatelem a poškozeným jako nová alternativa soudního trestání. *Právo a zákonnost*, 1990, č.5, s. 283 – 293.

¹⁸ Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P. aj. *Příručka pro probaci a mediaci*. 1. vyd. Praha: SPJ 2001. Kapitola A1, Probace a mediace v mezinárodním kontextu, s. 1 – 13.

1.2.3 – Obecný výklad pojmu mediace

Zákon o Probační a mediální službě chápe mediaci s ohledem na definici v § 2 odst. 2 zákona o PMS, v užším pojetí, tím že ji váže výslovně na trestní řízení¹⁹. Mediace v obecné rovině znamená zprostředkovávání řešení konfliktu, vzniklého v souvislosti s trestnou činností, a to alternativním způsobem mimo standardní trestní řízení, směřuje k zapojení poškozeného a pachatele do řešení konfliktu a pomáhá jim nalézt a následně přijmout svoji odpovědnost za nalezení řešení.

Mediace je nejvýznamnější mimoprocesní alternativou v řešení trestních věcí. Mezi její přínosy patří humanizace justičního systému a naplnění požadavku spravedlivého řešení trestních věcí, čehož v klasickém trestním řízení při použití obvyklých sankčních prostředků lze jen stěží dosáhnout, jestliže jsou odsouzenými často jako nespravedlnost vnímány. Mediace dále umožňuje dosáhnout určité satisfakce, případně i restituce poškozeným.

Užití mediace lze v zásadě doporučit u všech trestných činů, které jsou příčinou vzniku konfliktního stavu mezi poškozeným a pachatelem. Z hlediska hrozící sankce za spáchání trestného činu, nelze vyloučit mediaci ani v případech, kdy jediným možným trestem, který přichází reálně v úvahu uložit, je trest odnětí svobody. Co se týče závažnosti trestného činu, bývá užití mediace obvykle omezeno na trestné činy menší a střední závažnosti, ale není to absolutním pravidlem (například Spojené státy).

Mediaci rozlišujeme na přímou a nepřímou. Dělení spočívá ve skutečnosti, zda se strany při mediaci setkají tváří v tvář, či mediace probíhá zprostředkovaně prostřednictvím mediátora. Z uvedeného vyplývá, že mediace má formu v jisté míře řízeného rozhovoru. Mediátor je třetím, a to nezávislým a nestranným subjektem rozhovoru. Dříve se vedly diskuse o tom, zda se má mediátor upínat k určitému řešení a průběh mediace tomu přizpůsobovat, či nikoliv. Uvedeným způsobem se postupovalo v raných stádiích, v současnosti se mediátorům doporučuje, aby se neupínali k jedinému řešení²⁰.

¹⁹ Šámal, P., Baxa, J., Púry, F. aj. Trestní řád: Komentář. II. díl. 3. vyd. Praha: C.H. Beck. 2001. s. 1889.

²⁰ Hrušková, O., Ouředníčková, L., Štern, P. K některým teoretickým a praktickým otázkám probační a mediální služby. Trestní právo, 1997, č.7 - 8, s. 12 - 20.

Cíl mediace vyjadřuje asi nejlépe teze „všichni zvítězili“ („win – win“). Pokud se podaří díky mediaci dosáhnout oboustranně přijatelného kompromisu, mediace splnila svůj účel. Mediace umožňuje poškozenému dostat odpovědi na otázky, které jej trápí (Proč?, Chtěl jste mi ublížit? apod.) a pachateli poskytne prostor k přiblížení důvodů, jež ho vedly k trestné činnosti také z lidské stránky.

Mediaci obvykle provádějí kvalifikovaní mediační pracovníci. Mohou být, jak profesionály, tak laiky a například ve Spojených státech často působí jako mediátoři zkušení soudci, advokáti nebo známí politici, což zvyšuje vážnost a respektovanost tohoto nástroje. Mediátoři zpravidla působí v rámci určité organizace, není tomu sice vždy, ale jedná se o nejčastěji užívaný model. Tyto organizace mohou být, jak státní, tak i soukromé (například obě možnosti se vyskytují ve Spojených státech). Organizace, provádějící mediaci jsou buď specializované, anebo je tato vykonávána subjekty, jež jsou součástí probační služby (například v Německu, Rakousku).

1.2.4 – Společenská východiska mediace

Mediace se nejdříve, jako zprostředkované řešení sporů, prosadila v oblasti práva občanského, obchodního. Do sféry práva trestního pronikla až později. Mediace se stala alternativou, či užitečným doplňkem k soudnímu řízení, zejména z důvodů jeho značné nákladnosti a zdlouhavosti.

Řešení konfliktů na základě vzájemné dohody pomocí prostředníka není samozřejmě objevem dvacátého století. Této metody bylo již užíváno v předstátní společnosti, v roli „mediátora“ zde vystupoval náčelník kmene či jiný vážený člen. Státní monopol v oblasti trestního práva má svoji spojitost v Evropě až s upevněním panovnické moci v období feudalismu (například Dekreta Břetislavova). Dvacáté století tuto metodu pouze oživilo v modernější podobě.

Moderní dějiny mediace jsou spojeny s Kanadou a Spojenými státy, kde začala být v šedesátých letech užívána v občanském a obchodním právu. Prvním mediačním programem se stal „Victim – Offender Reconciliation Program“ ve městě Elmira provincii Ontario v Kanadě z roku 1974, a proto se hovoří o „kanadském daru světu“. Mediace se následně rozšířila do většiny demokratických zemí. V Evropě se stala hybnou silou na poli mediace Velká Británie koncem sedmdesátých let a zanedlouho

následovaly její příklad skandinávské země. V osmdesátých letech začala být mediace využívána v Německu, Nizozemí a Rakousku. Od devadesátých let mediace prochází bouřlivým rozvojem ve většině zemí Evropy²¹.

Je zajímavé se na závěr zastavit v zemích s dlouhodobou tradicí v užívání mediace u některých výsledků mediačního řešení trestních věcí a názorů zúčastněných. Studie a statistiky prokázaly, že zvláště u mladistvých pachatelů může mediace přinést významné úspěchy. Například na Novém Zélandu se snížil počet případů s mladistvými pachateli projednávaných soudy z deseti až třinácti tisíc na tři tisíce ročně²². Průzkum veřejného mínění ve státě Minnesota přinesl zjištění, podle něhož by se osmdesát dva procent občanů rozhodlo pro mediaci v případě, že by se stali oběťmi trestné činnosti a podobné výsledky byly zjištěny i ve státech Alabama, Delaware, Maryland, Michigan apod.²³.

1.3 – NÁSTIN VÝVOJE ČESKÉHO (ČESKOSLOVENSKEHO) TRESTNÍHO PRÁVA OD R. 1918 DO R. 1989 SE ZAMĚŘENÍM NA JEHO ZÁSADNÍ TENDENCE A PŘÍPADNÉ UPLATŇOVÁNÍ PROBAČNÍCH A MEDIAČNÍCH PRVKŮ

Pro svou práci jsem zvolil jako hledisko pro rozdělení předlistopadového vývoje československého trestního práva do tří samostatných časových období nejen účinnost různých trestních zákonů, ale také významné změny v náhledu na význam a způsob provádění probačních činností. Společné mají tato období, že československé trestní právo v žádné formě neznalo mediaci jako způsob řešení konfliktu mezi pachatelem a poškozeným.

1.3.1 – Probační instituty československého trestního práva v letech 1918 až 1950

V prvním období existence samostatného Československého státu, kdy podobně jako v jiných oblastech společenského života došlo i zde k převzetí právní úpravy Rakouska – Uherska (Trestního zákonu o zločinech, přečinech a přestupcích ze dne 27. května 1852, č. 117/1852 ř. z. a řady tzv. vedlejších zákonů), se z pohledu probačních činností staly nejvýznamnějšími legislativními počiny zákon o podmíněném odsouzení a

²¹ Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P. aj. Příručka pro probaci a mediaci. 1. vyd. Praha: SPJ 2001. Kapitola A1, Probace a mediace v mezinárodním kontextu, s. 1 – 13.

²² Sotolář, A., Válková, H. Trestní spravedlnost na přelomu tisíciletí. Právní rozhledy, 1999, č.12, s. 617 – 624.

²³ Sotolář, A., Válková, H. Restorativní justice – trestní politika pro 21. století?. Trestní právo, 2000, č.1, s. 4 – 11.

o podmíněném propuštění č. 562/1919 Sb. a zejména komplexní zákonná úprava trestního soudnictví nad mládeží zákonem č. 48/1931 Sb.

Podle prvního zákona bylo možné podmíněně odložit nejen výkon trestu odnětí svobody, ale navíc také trest peněžitý, a to za podmínky, že v posledních deseti letech nebyl pachatel odsouzen za zločin a v posledních pěti letech za přečin k trestu odnětí svobody delší než tři měsíců nebo nespáchal čin z pohnutky „nízké a nečestné“ a byl předpoklad řádně vedeného života, a proto nebylo třeba trest vykonat. Délka uloženého trestu odnětí svobody nesměla ovšem přesáhnout dobu jednoho roku a jeho výkon, v případě jeho délky do šesti měsíců (stejně i u peněžitého trestu) bylo možné podmíněně odložit na zkušební dobu od jednoho do tří let. U vyššího trestu činila zkušební doba od dvou do pěti let.

Soud byl oprávněn vyslovit nad podmíněně odsouzeným ochranný dozor, uložit mu omezení týkající se jeho místa pobytu a způsobu života, zpravidla nahradit podle svých sil způsobenou škodu a dát zadostiučinění. Takové zadostiučinění mohlo spočívat v daru věnovaném ve prospěch dobročinných fondů²⁴.

Z dnešního pohledu nejprogresivnějším počinem se stal zákon o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931 č. 48, který vycházel z myšlenek tehdy moderního zákonodárství německého a rakouského. Nejenže jím byly se záměrem zajistit kvalitní výběr kvalifikovaných soudců zřízeny při okresních a krajských soudech specializované vzájemně propojená oddělení, vlastně soudy mládeže, ale navíc trestná činnost mladistvých byla projednávána ve zvláštním druhu řízení, které respektovalo jejich procesní práva a osobní zájmy a zákon umožňoval preferovat výchovnou stránku zásahu státu před stránkou represivní celou škálou ukládaných sociálně právních opatření, jejich kombinací s tresty a případným upuštěním od potrestání. Jakýmsi předchůdcem dnešní PMS byly úřadovny pro práci a mládež zřízené ministerstvy spravedlnosti a sociální péče, které se kupříkladu zabývaly zjišťováním příčin kriminality mladistvého, prováděly šetření jeho společenských poměrů, zajišťovaly odborná vyšetření jeho duševního a tělesného stavu a byly v kontaktu s odbornými pracovišti, školou, zaměstnavatelem a rodinou. Vypracovávaly pro potřeby soudu příslušné zprávy, poté

²⁴Československé trestní zákony. 2. vyd. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. Díl II, Vedlejší trestní zákony, s. 341 – 348.

zabezpečovaly výkon ochranného dohledu a pokud byl změněn v ochrannou výchovu, snažily se zabezpečit jejich umístění do státních vychovatelů a soukromých ústavů a dokonce některé je pro tento účel zřídily.²⁵

Za trestné činy označené tímto zákonem jako provinění, jejichž trestnost například vylučovala „značná zaostalost“ v době činu, kvůli které nemohl mladistvý rozpoznat jeho bezprávnost a správně řídit své jednání, bylo ho možné odsoudit k trestu odnětí svobody nepodmíněně a podmíněně, k trestu peněžitému sníženému na polovici s možností ho splácet a upustiti od potrestání a ve všech případech mohl soud naříditi ochranný dozor nebo ochrannou výchovu. Při upuštění od potrestání za trestnou činnost menšího významu, které se dopustil z nerozvážnosti, pod hospodářskou tísní nebo vlivem jiné osoby a svedení, omluvitelnou neznalostí právních předpisů anebo při hrozbě nepatrného trestu byl soud oprávněn ponechat potrestání mladistvého na rodině nebo škole a také mu sám dát důtku.

Oproti dospělým pachatelům bylo možné podmíněně odložit trest odnětí svobody uložený až na tři roky, na základě nových informací ho dodatečně vyslovit, ačkoliv byl dříve uložen trest nepodmíněný a výjimečně ponechat ho v platnosti, prodloužit zkušební dobu a naříditi ochranný dozor nebo ochrannou výchovu.

Ochranný dozor byl v případě potřeby prováděn ve vlastní rodině mladistvého, kterému mohla být uložena omezení způsobu jeho života a pouze pokud výchova nebyla dostatečná, nařídil soud ochrannou výchovu. Tato se vykonávala v jiné vhodné rodině nebo v ústavech a stejně jako dozor trvala, pokud to vyžadoval její účel, nejdéle však do dvaceti jedna let²⁶.

1.3.2 – Probační instituty československého trestního práva v letech 1950 až 1961

V období od 1. srpna 1950 až do konce roku 1961 došlo v Československu za účinnosti trestního zákona č. 86/1950 Sb. a trestního řádu č. 87/1950 Sb. k zásadnímu

²⁵Válková, H. K 60. výročí čs. zákona o trestním soudnictví nad mládeží a potřebným změnám v této oblasti. *Právo a zákonnost*, 1991, č. 6, s. 358 – 363.

Válková, H., Zezulová, J. *Trestní soudnictví nad mládeží. České vězeňství*, 1996, č. 3, s. 33 – 37.

²⁶Československé trestní zákony. 2. vyd. Praha: Právnícké nakladatelství a nakladatelství V. Linhart, 1946. Díl II, Vedlejší trestní zákony, s. 518 - 533.

zostření represivní funkce trestního práva a často také k odstranění pozitivních prvků předchozího období.

Zejména v důsledku zrušení progresivního zákona č. 48/1931 Sb. byla opět veškerá ustanovení trestního práva, která se týkala mladistvých, začleněna do trestního zákona a trestního řádu a zrušeny například byly úřadovny pro péči o mládež. Preferovat výchovný účel trestního řízení před represí u mladistvých tak umožňoval pouze institut upuštění od potrestání podle § 58 trestního zákona a jemu odpovídající možnost zastavení trestního stíhání podle § 230 trestního řádu. V zásadě tato ustanovení odpovídala předchozímu zákonu, ale bez možnosti uložit v trestním řízení ochranný dozor a zejména chyběla specializovaná státní instituce, která by koncentrovaně po celé řízení poskytovala soudu informace potřebné pro rozhodování o příčinách kriminality, sociálním prostředí mladistvého a později zajišťovala či sledovala výkon trestů a ochranné výchovy.²⁷

Obecně je vyjádřen příklon k naplnění represivní funkce trestního práva například v § 17 trestního zákona, ve kterém pod písmenem a) bylo jako hlavní účel trestu vymezeno zneškodnění nepřátel pracujícího lidu a teprve dále byly uvedeny zabránění v dalším páchání trestných činů pachatelem a výchovné působení na pachatele a společnost.

U alternativních trestů podmíněně odloženého trestu odnětí svobody, nápravného opatření a trestu peněžitého trestní zákon předpokládal prvky probace pouze u podmíněného odsouzení, při kterém podle § 25 odst. 2 byl soud oprávněn uložit odsouzenému přiměřená omezení, aby vedl řádný život pracujícího člověka a zpravidla, aby podle svých sil uhradil škodu způsobenou trestným činem a podobná omezení mohl uložit podle § 34 odst. 2 při podmíněném propuštění.

1.3.3 – Probační instituty československého trestního práva v letech 1962 až 1989

Období účinnosti let 1962 až 1989, na jehož počátku nabyly účinnosti nový trestní zákon č. 140/1961 Sb. a trestní řád č. 141/1961 Sb., s sebou sice přineslo zmírnění

²⁷ Válková, H. K 60. výročí čs. zákona o trestním soudnictví nad mládeží a potřebným změnám v této oblasti. Právo a zákonnost, 1991, č. 6, s. 358 – 363.

represe a na přelomu šedesátých a sedmdesátých let též první pokusy s cílem posílit sociálně výchovné prvky při práci s pachateli trestných činů, přesto s výjimkou kontroverzního institutu ochranného dohledu nenašel odpovídající výraz v trestním právu hmotném a procesním.

V podstatě beze změn zůstala právní úprava vymezující podmínky pro uložení alternativních trestů – podmíněného odsouzení (§58 - § 60 TrZ) a peněžitého trestu (§ 53 a § 54 TrZ) a pouze nově byly upraveny podmínky pro ukládání trestu nápravného opatření (§ 43 - § 45 TrZ), který měl vlastně podobu peněžitého trestu na splátky a spočíval ve srážkách ze mzdy odsouzeného na dobu od dvou měsíců do jednoho roku a výše srážek činila deset až dvacet pět procent z jeho mzdy. Podobně jako u podmíněného odsouzení a podmíněného propuštění i u tohoto trestu mohl soud odsouzenému uložit po dobu trestu přiměřená omezení, aby vedl řádný život pracujícího člověka a nadto povinnost vykonávat práci méně odpovědnou anebo na jiném pracovišti.

V § 24 a § 25 TrZ byly i u dospělého pachatele zařazeny instituty upuštění od potrestání, které byly v podstatě beze změn v zákoně ponechány až do současnosti. V prvním případě byla tato alternativa potrestání podmíněna menší nebezpečností činu pro společnost, lítostí pachatele a projevem jeho účinné lítosti, to vše za předpokladu, že vzhledem k povaze spáchaného činu a dosavadnímu životu pachatele lze důvodně očekávat, že k jeho nápravě postačí již projednání věci před soudem, anebo že soud přijme záruku nabídnutou společenskou organizací. Druhý institut přicházel v úvahu u pachatele, který se trestné činnosti dopustil ve stavu zmenšené přičetnosti, který si ani z nedbalosti nepřivedl požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku a soud dospěl k závěru, že uložené ochranné léčení zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest.

Nedostatkem této úpravy byla nemožnost ovlivnit proces resocializace některých pachatelů v období po právní moci rozsudku, která byla odstraněna až nedávným zařazením institutu podmíněného upuštění od potrestání podle § 26 TrZ. U mladistvých dokonce došlo ke zhoršení předchozí právní úpravy, která se vlastně oproti úpravě upuštění od potrestání dospělých pachatelů nelišila s výjimkou možného nahrazení trestu ochrannou výchovou podle § 77 odst. 2 a § 84 TrZ.

Zvláštní forma probační činnosti nad pachateli recidivujícími a pachateli závažné úmyslné trestné činnosti byla zavedena zákonem č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu, který byl zařazen mezi ochranná opatření s hlavním záměrem zvýšit ochranu společnosti před protispolečenskou činností osob zvláště narušených a teprve na druhém místě přispět k dovršení nápravy odsouzených²⁸.

Tomu ovšem odpovídalo, že provádění výkonu ochranného dohledu, který se ukládal na jeden rok až tři léta obligatorně zvláště nebezpečnému recidivistovi odsouzenému k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a fakultativně odsouzenému za úmyslný trestný čin nebo úmyslný přečin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, za předpokladu, že vzhledem ke způsobu jeho dosavadního života a sociálnímu prostředí nelze očekávat, že by bez něho vedl řádný život, byl svěřen Veřejné bezpečnosti. Jeho ryze represivní funkce vystupuje do popředí v okamžiku, pokud si uvědomíme jeho obsah spočívající v častém omezování osobních svobod odsouzených. Jedná se pouze o povinnosti a omezení, z nichž každý odsouzený, kterému byl ochranný dohled uložen, byl povinen sdělovat a případně prokazovat potřebné údaje o způsobu a zdrojích své obživy, osobně se hlásit u dohledového orgánu ve lhůtách, které mu stanoví, trpět jeho vstup do svého obydlí a předem mu oznamovat vzdálení z místa svého pobytu. Soud mu ovšem mohl dále uložit zákaz návštěv určitých míst, místností, podniků a shromáždění nebo povinnost pobývat v příkázaném místě nebo obvodě a nevzdalovat se z něho bez souhlasu dohledového orgánu.

Navíc nejenže ochranný dohled neobsahoval zákonné vymezení jeho pomocné role odsouzenému, ale tím, že způsob provádění jeho výkonu orgány Veřejné bezpečnosti nemohl být přezkoumáván soudy a zásady jednotného výkonu byly svěřeny Federálnímu ministerstvu vnitra (nařízení ministra vnitra ČSSR č. 33 Věstníku Federálního ministerstva vnitra 1973), byly posíleny jeho represivní funkce včetně častého trestního stíhání odsouzených v případě porušení porušování podmínek jeho výkonu.

Pozitivním zjevem v tomto období se staly některé aktivity, stojící mimo trestní řízení a vedoucí k posilování sociálně výchovných prvků při práci s pachateli trestné činnosti a především k odstranění příčin porušování právních norem. Tyto mají svůj

²⁸ Matys, K. aj. Trestní zákon: Komentář II. Část zvláštní. 2. vyd. Praha: Panorama 1980. Příloha III., s. 835 – 857.

původ ve spolupráci Národního výboru hlavního města Prahy a Výzkumného ústavu kriminologického při bývalé Generální prokuratuře z let 1968 až 1971, při němž bylo zřízeno středisko postpenitenciární péče se záměrem ověřit účinné metody práce se společensky nepřizpůsobivými občany, a to i s osobami propuštěnými z výkonu trestu. Došlo tak ke vzniku profese sociálního kurátora a později kurátora pro mládež a v systému vězeňství byla zřizována místa sociálních pracovníků²⁹.

V zákoně o sociálním zabezpečení č. 121/1975 Sb. byla péče o „nepřizpůsobivé občany“ svěřena především národním výborům, měla se týkat kupříkladu občanů po skončení protialkoholního léčení a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s cílem vytvářet jejich aktivní vztah k práci a aby vedli řádný způsob života. Pomoc spočívala v součinnosti při pracovním umístění, výchovné a poradenské péči, při ubytování, dalších službách, ve věcné pomoci a peněžitých příspěvcích. Zásadním nedostatkem se tak stalo zaměření sociální péče na osoby odsouzených stojících až na konci řetězu negativních společenských procesů a nikoliv na hledání a řešení jejich příčin na samotném počátku.

²⁹Doubrovová, D., Ouředníčková, L., Štern, P. aj. Příručka pro probaci a mediaci. 1. vyd. Praha: SPJ 2001. Kapitola A2, Počátky a souvislosti vzniku probace a mediace v ČR, s. 1 – 5.

2. – ALTERNATIVNÍ ZPŮSOBY ŘEŠENÍ KONFLIKTU V TRESTNÍM ŘÍZENÍ PO ROCE 1989

2.1 – ETAPY VÝVOJE A JEJICH CHARAKTERISTIKA

Rok 1989 je možno bez nadsázky označit, podobně jako v dalších sférách života společnosti, za zlomový rok ve vývoji českého (tehdy československého) trestního práva. Tato historická změna odhalila v plné nahotě krizi trestní politiky, jejímž patrně nejzávažnějším problémem se ukázal strmý nárůst kriminality, a to zvláště četnost drobné až bagatelní kriminality. Reakce státu na trestnou činnost se soustředila především na represi, výchovné působení trestního řízení bylo nadále velmi omezené. V důsledku značné formálnosti a složitosti trestního řízení jako celku, přetrvávaly jeho neduhy, a to jeho pomalost a neefektivnost. Vzniklá situace hrozila způsobit kolaps trestní justice.

Situace na poli alternativního řešení trestních věcí nebyla v roce 1989 právě ideální. Vedle alternativních trestů bylo upraveno v § 24 TrZ upuštění od potrestání. Z alternativních trestů měly větší význam jen podmíněné odsouzení, nápravné opatření a peněžitý trest. Mezi trestními sankcemi měl dominantní postavení trest odnětí svobody (nepodmíněný trest 31,7% a podmíněně odložený trest 28,9 % v roce 1989), peněžitý trest byl uložen jen v 15,5 % případů v roce 1989³⁰. Dohled nad odsouzeným během zkušební doby podmíněného odsouzení byl pouze formální, zaměřený takřka výhradně na zjištění, zda odsouzený během ní nepáchal další trestnou činnost, výchovné působení na delikventa bylo proto do značné míry omezené. S účinností od 1. července 1973 byl sice do právního řádu zařazen zákonem č. 44/1973 Sb. nový druh ochranného opatření, a to ochranný dohled, jenž se ovšem týkal výhradně pachatelů závažné úmyslné trestné činnosti, kterým byly uloženy nepodmíněné tresty a měl povahu ryze sankčního a nikoliv ochranného a pomocného opatření a došlo proto k jeho zrušení. V trestním řízení bylo nejpálčivějším problémem přípravné řízení, které bylo příliš formalizované, a proto komplikované, přičemž docházelo k duplikaci úkonů, která řízení nadbytečně prodlužovala.

³⁰ Kalvodová, V. Novely trestního zákona, změny v českém sankčním systému a princip soudcovské individualizace. Právní obzor, 1998, č.5, s. 439 – 443.

Již novela trestního zákona č. 175/90 Sb. přinesla významný pokrok v depenalizaci a humanizaci trestního práva, nepodmíněný trest odnětí svobody se stal spíše výjimečným opatřením, ultima ratio trestního práva, došlo k rozšíření možností uložení peněžitého trestu namísto trestu odnětí svobody. Dominantní postavení ovšem získalo podmíněné odsouzení a význam peněžitého trestu postupně klesal (podmíněné odsouzení – 41,5 % 1990; 54 % 1991; 59,4% 1992; 57,4 % 1993; 64,6 % 1994; 65,0 % 1995; 63,8 % 1996; peněžitý trest – 16,7 % 1990; 12,0 % 1991; 11,4 % 1992; 13,0 % 1993; 10,8 % 1994; 9,1 % 1995; 8,2 % 1996).³¹ Výrazná změna nastala zavedením institutu zcela nového trestu – obecně prospěšných prací, který přes počáteční opatrnost a nedůvěru soudů při jeho ukládání (728 uložených trestů – 1996, 1598 – 1997, 1776 – 1998) postupně našel obecně akceptaci, o čemž svědčí nárůst jeho aplikace (PMS zabezpečovala v roce 2001 výkon 10 180 trestů OPP, v roce 2002 výkon 15 368 trestů OPP, v roce 2003 výkon 15 439 trestů OPP a v 1. pololetí roku 2004 výkon 7 475 trestů OPP).

V oblasti sociální práce s pachateli trestné činnosti nadále působili sociální kurátoři, kurátoři pro mládež a sociální pracovníci v zařízeních vězeňského typu, kteří se ovšem s ohledem na potřebu napravit situaci v nejproblematictějších oblastech zaměřili především na recidivisty. Začaly se objevovat aktivity v oboru sociální práce v justici, jež pak do značné míry ovlivnily další vývoj alternativního řešení trestních věcí.

Jedním z prvních byl projekt „Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež“, (dále MS alternativa), který začali na jaře 1991 realizovat pracovníci Ústavu státu a práva ČSAV, ve spolupráci s Městskou prokuraturou v Praze, oddělením péče o děti Magistrátního úřadu Praha a dalšími odborníky z oblasti sociální práce s mládeží a od 1. ledna 1992 se k tomuto projektu připojilo Středisko sociální prevence v Praze. Projekt spočíval v řešení trestné činnosti uzavřením dohody o narovnání mezi poškozeným a delikventem, aniž by proběhlo soudní řízení³². Dalším z programů, které nabízely alternativní řešení k odsouzení obviněného, byl projekt LATA (Laskavá alternativa pro adolescenty) Nadace Horní Palaty. Program začal z iniciativy kolektivu

³¹ Kalvodová, V. Podmíněné odsouzení před novelou trestního zákona č. 253/1997 Sb. a po jejím přijetí. *Trestní právo*, 1998, č.3, s. 2 – 5.

³² Válková, H., Voňková, J. Ambulantní sankce jako alternativy trestu odnětí svobody: současné české možnosti, limity a prvé zkušenosti. *České vězeňství*, 1993, č.3, s. 19 – 21.

kolem PhDr. Oldřicha Matouška v roce 1993. Cílem tohoto programu bylo pomoci adolescentovi změnit způsob svého života a vyvarovat se konfliktního řešení situací³³.

Podobné experimenty, spolu se zahraničními zkušenostmi a diskusemi na domácí půdě přispěly k postupnému rozšiřování škály způsobů alternativního řešení trestních věcí od roku 1993 (podmíněné zastavení trestního stíhání – 1993, narovnání 1995, obecně prospěšné práce – 1995, podmíněné odsouzení s dohledem – 1997, upuštění od potrestání s dohledem – 1997). Zatím poslední významné nové prvky do oblasti probace a mediace s sebou přinesl zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Významná přeměna českého trestního práva se čeká s přijetím nové kodifikace trestního práva hmotného.

Souběžně s rozšiřováním možností alternativního řešení trestních věcí došlo i k významným změnám v institucionální oblasti sociální práce v justici, jejímž významným mezníkem se stalo založení „Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici“ v roce 1994 v Praze, které zpracovalo tři projekty, Soudní pomoc, Mimosoudní vyjednávání – narovnání a Probace a předložilo je Ministerstvu spravedlnosti České republiky. Ačkoliv nebyly ministerstvem přijaty, staly se zdrojem inspirací pro pozdější legislativní změny³⁴.

Dne 15. června 1994 bylo přijato přelomové usnesení vlády č. 341, kterým bylo uloženo ministru spravedlnosti ověření možnosti zavedení systému probace v České republice, včetně zavedení funkce probačních úředníků v rámci systému trestní justice. Od 1. ledna 1996 byla u většiny okresních soudů a na některých krajských soudech zřízena místa probačních úředníků v rámci systému trestního soudnictví.

Probačními úředníky se ovšem většinou stali odborní pracovníci soudů, kteří vedle úkolů probačního úředníka plnili i jiné funkční úkoly (soudního tajemníka, zapisovatelky apod.), zaměřovali se zejména na administrativně technické činnosti (zajišťování výkonu trestu obecně prospěšných prací, příprava podkladů pro rozhodování soudu apod.), kvalifikovanou probaci a mediaci prakticky nevykonávali. Na některých soudech pochopili odborný a funkční potenciál probačních úředníků a do pracovního poměru na jejich místa byli přijímáni pracovníci

³³ Chalupová, J. Opatření před odsouzením narovnání, LATA. České vězeňství, 1993, č.3, s. 13.

³⁴ Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P. aj. Příručka pro probaci a mediaci. 1. vyd. Praha: SPJ 2001. Kapitola A2, Počátky a souvislosti vzniku probace a mediace v ČR, s. 1 – 5.

s vysokoškolským vzděláním v oborech tzv. pomocných disciplín (například sociální práce, psychologie apod.) nebo práva. Tito probační úředníci se při výkonu své funkce naopak soustředili na zprostředkovávání alternativního řešení sporů a na posílení výchovného a preventivního účinku zacházení s pachateli trestných činů.

Při zpětném hodnocení je nutno tomuto celoplošnému zavedení míst probačních úředníků do trestního soudnictví vytknout některé nedostatky, které vedly u tehdejšího modelu k malé efektivitě a z pohledu dlouhodobé perspektivy k jeho nevhodnosti. První výtka směřuje k obsazování funkcí probačních úředníků, pro tuto činnost nedostatečně kvalifikovanými pracovníky. V důsledku toho se soustředili na administrativně technickou stránku problematiky, nemohla být probace a mediace prováděna v patřičném rozsahu a odborné úrovni. Dále je potřebné upozornit na nejednotnou praxi při realizaci probačních a mediačních činností, určitý nedostatek koncepčnosti a nejasné priority trestní politiky. Probační úředníci působili prakticky jen v řízení před soudem, v přípravném řízení působili pouze omezeně, přičemž přípravné řízení nabízelo široké možnosti uplatnění odklonů od trestního řízení³⁵. Přes tyto nedostatky přinesly získané zkušenosti cenné podněty pro přípravu zákona o PMS. Zákonem č. 257/2000 Sb. byla s účinností od 1. ledna 2001 zřízena Probační a mediační služba ČR (dále jen PMS).

PMS má za sebou pět let činnosti, v době psaní této práce byly k dispozici kompletní statistické údaje z období let 2001 až 2004, z nichž je možné vyvodit určité závěry o činnosti PMS³⁶.

PMS vyvíjela v roce 2001 činnost v 24 961 trestních věcech (z toho 6 551 případů bylo z období před 1. lednem 2001), v roce 2002 působila PMS v 29 291 nových věcech, v roce 2003 napadlo PMS 28 365 nových případů a v roce 2004 byla PMS aktivní v 28 403 nových věcech. V této souvislosti je nutno podotknout, že PMS nenaplňuje jeden ze svých stěžejních zákonných cílů, a to soustředění své pozornosti na mladistvé obviněné, obviněné ve věku blízkém věku mladistvých a uživatele omamných a psychotropních látek (§ 4 odst. 4, zákona o PMS). Z celkového počtu nově evidovaných věcí mladiství a drogová kriminalita tvořili v roce 2001 jen 8,1%, respektive 3,4%, v roce 2002 7,7%, 2,6%, v roce 2003 8,0%, 3,2% a v roce 2004 14,0%,

³⁵ Sotolář, A., Ouředníčková, L., Sovák, Z. aj. Mediační a probační služba v ČR: Současný stav a možnosti dalšího vývoje. Právní praxe, 1997, č.7 – 8, s. 443 – 459.

³⁶ Viz. Příloha I

3,0%. Trestní případy delikventů z těchto skupin nebyly PMS zatím příliš často postupovány, ovšem po přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže je patrný, byť jen za období roku 2004, nárůst agendy mladých pachatelů.

Těžiště činnosti PMS stále zůstává ve vykonávacím řízení (v roce 2001 16 813 věcí ve vykonávacím řízení, oproti 2 401 věci z přípravného řízení a řízení před soudem, v roce 2002 22 970 věcí ve vykonávacím řízení, oproti 6 323 věcem z přípravného řízení a řízení před soudem, v roce 2003 21 542 věcem ve vykonávacím řízení, oproti 6 832 věcem z přípravného řízení a řízení před soudem, v roce 2004 20 867 věcem ve vykonávacím řízení, oproti 7 536 věcem z přípravného řízení a řízení před soudem), ačkoli je zde patrná tendence vzestupu počtu úkonů PMS během přípravného řízení a řízení před soudem na úkor vykonávacího řízení.

V roce 2001 se PMS v přípravném řízení a řízení před soudem nejčastěji podílela na přípravě podkladů pro realizaci odklonů (podmíněné zastavení trestního stíhání – 1 399, narovnání – 134), dále se působila při přípravě podkladů o osobě obviněného pro rozhodování orgánů činných v trestním řízení (soudní pomoc – 282) a pracovala s obviněnými ve vazbě (§ 73 odst. 1 písm. b) TrŘ – 234). Jak již bylo shora uvedeno, svým rozsahem nejvýznamnější část úkolů plnila PMS v rámci vykonávacího řízení, a to především při zabezpečování výkonu trestu obecně prospěšných prací (10 180, tj. 60,5% ze všech případů), další významnou skupinu činností tvořila realizace probačního dohledu u podmíněně odsouzených a kontrola plnění přiměřených omezení a podmínek uložených k podmíněnému odsouzení (1 831, respektive 1 411 případů). Třetím nejvýznamnějším okruhem činností PMS ve vykonávacím řízení bylo provádění administrativních úkonů v rámci tzv. PO, PP, PU dotazů.

Obdobně jako v roce 2001, tak i v roce 2002 tvořila nejrozsáhlejší část agendy PMS v přípravném řízení a řízení před soudem příprava podkladů pro realizaci odklonů (podmíněné zastavení trestního stíhání – 3 449, narovnání – 332). Významný vzestup nastal v práci s obviněnými ve vazbě a po propuštění z vazby (příprava podkladů pro možnost náhrady vazby – 554, práce s obviněným po propuštění z vazby – 378). Stejně jako v roce 2001 nejčastěji PMS působila ve vykonávacím řízení, zabezpečovala výkon 15 368 trestů OPP, dále zajišťovala probační dohled a kontrolu přiměřených omezení a povinností uložených v rámci podmíněného odsouzení, podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, podmíněného zastavení trestního stíhání a

podmíněného upuštění od potrestání, tyto společně tvořily 27,7%, tj. 6 353 věci v rámci vykonávacího řízení. Posunem k lepšímu nepochybně bylo snížení počtu administrativních úkonů v rámci tzv. PO, PP, PU dotazů.

V roce 2003 byla patrná stále více se prohlubující se spolupráce s PMS v rámci trestního řízení. V přípravném řízení a řízení před soudem stále dominuje příprava podkladů pro podmíněné zastavení trestního stíhání (4 108) a narovnání (154), další významnou část úkolů PMS v přípravném řízení a řízení před soudem představují příprava podkladů pro náhradu vazby dohledem (395) a realizace vlastního dohledu (448). Ve vykonávacím řízení opět převládala spoluúčast PMS na výkonu trestu OPP (15 439), dohled a kontrola přiměřených omezení a povinností uložených v rámci podmíněného odsouzení, podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, podmíněného zastavení trestního stíhání a podmíněného upuštění od potrestání, společně tvořily 21,7% ze všech všech případů postoupených PMS ve vykonávacím řízení, tj. 4 670. Opět můžeme konstatovat sestupnou tendenci v počtu prostých administrativních úkonů tzv. PO, PP, PU dotazů.

Statistické údaje z roku 2004 kopírují trend předchozích let, ale pouze v kategorii dospělých pachatelů.

U nichž v přípravném řízení a řízení před soudem nadále převládá agenda spojená s obstaráváním podkladů pro realizaci podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání (3 250), jiného alternativního rozhodnutí (558), následovaná úkony včasné pomoci (238) a vlastním dohledem nad propuštěným z vazby (368). Převážnou část činnosti PMS ve vykonávacím řízení představovala kontrola výkonu trestu OPP (14 418), dohled a kontrola přiměřených omezení a povinností uložených v rámci podmíněného odsouzení, podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, podmíněného zastavení trestního stíhání a podmíněného upuštění od potrestání, společně představovaly 20,9% ze všech všech případů postoupených PMS ve vykonávacím řízení, tj. 4054.

U mladistvých představují úkony v rámci přípravného řízení a řízení před soudem většinu oproti vykonávacímu řízení (2 494 oproti 1 475 případům). Nejčastěji se PMS podílí na realizaci trestního opatření (1 020), výkonu dohledu (475), na mediaci mezi pachatelem a poškozeným (495 mladiství, 7 mladší 15 let) a vypracování zpráv před rozhodnutím ve věci (608 mladiství, 49 mladší 15 let).

Ve výkonu probačních a mediačních činností, obzvláště v roce 2001, lze v jednotlivých krajích zpozorovat významné rozdíly, přičemž z konzultací se zaměstnanci PMS plyne, že důvodem byly pochopitelné potíže v personálním obsazování jednotlivých středisek a z tohoto důvodu některá střediska začala působit až později³⁷.

2.2 – INSTITUTY S PROBAČNÍMI A MEDIČNÍMI PRVKY PODLE TrZ, TrŘ A ZSVM

Zatímco zákonem č. 257/2000 Sb., kterým byla k 1. lednu 2001 zřízena Probační a mediační služba České republiky, jsou vedle obecného vymezení pojmů probace a mediace, zejména právně regulovány organizační struktura a působnost PMS a postavení jejích úředníků a asistentů, konkrétní úpravu institutů, při jejichž realizaci působí, obsahují trestní zákon, trestní řád a zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Tyto instituty je možno podle různých hledisek rozdělit do následujících skupin, přičemž některé z nich se vyskytují ve více skupinách.

Do první skupiny lze zařadit takové tresty, u mladistvých trestní opatření a další instituty sankční povahy, jejichž resocializační potenciál je zvýrazněn uložením nebo možností uložení dohledu. Náleží mezi ně alternativy k potrestání – podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§ 26 TrZ), podmíněné upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 ZSVM), podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 60a a 60b TrZ), trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (§ 24 odst. 1 písm. g) ZSVM), trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem (§ 24 odst. 1 písm. h) ZSVM), podmíněné propuštění s uložením dohledu nad odsouzeným (§ 61 až 64 TrZ), podmíněné propuštění mladistvého (§ 78 ZSVM) a nahrazení vazby dohledem (§ 73 odst. 1 písm. c) TrŘ, § 49 ZSVM).

Druhou skupinu tvoří tresty a jiné instituty, u nichž zákon umožňuje současně pachateli uložit přiměřená omezení nebo povinnosti, výchovné povinnosti, či výchovná omezení. Do této skupiny řadíme zejména podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§ 26 TrZ), upuštění od uložení trestního opatření (§ 11 až 13 ZSVM), podmíněné upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 ZSVM), podmíněné odsouzení

³⁷Viz. Příloha I

(§ 58 až 60 TrZ), podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 60a a 60b TrZ), trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (§ 24 odst. 1 písm. g) ZSVM), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem (§ 24 odst. 1 písm. h) ZSVM), podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 61 až 64 TrZ), podmíněné propuštění mladistvého (§ 78 ZSVM), podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 a 308 TrŘ), podmíněné odložení návrhu na potrestání (§ 179g a 179h TrŘ), peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu (§ 24 odst. 1 písm. c) ZSVM), tresty a trestní opatření obecně prospěšných prací (§ 45 a 45a TrZ, § 26 odst. 1 ZSVM) a zákaz pobytu (§ 57a TrZ).

Případy, v jejichž rámci sehrává významnou až rozhodující roli mimosoudní zprostředkování, směřující k řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a jeho urovnání, tvoří třetí skupinu. Náleží do ní především podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 a 308 TrŘ), narovnání (§ 309 TrŘ), podmíněné odložení návrhu na potrestání (§ 179g a 179h TrŘ), odstoupení od trestního stíhání (§ 70 ZSVM), přičemž ovšem mediace může hrát významnou roli též u jiných institutů při náhradě škody poškozenému pachatelem.

Tresty a opatření zařazené do čtvrté skupiny mají společný prvek, a to kontrolu nebo kontrolu a sledování obviněného při jejich výkonu či ve zkušební době. V úvahu přicházejí například trest a trestní opatření obecně prospěšných prací (§ 45 a 45a TrZ, § 26 odst. 1 ZSVM), zákaz pobytu (§ 57a TrZ), zákaz činnosti (§ 49 a 50 TrZ), ochranné léčení (§ 72 TrZ), podmíněné upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 ZSVM), podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 a 308 TrŘ), podmíněné odložení návrhu na potrestání (§ 179g a 179h TrŘ), podmíněné odsouzení (§ 58 až 60 TrZ), trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (§ 24 odst. 1 písm. g) ZSVM), peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu (§ 24 odst. 1 písm. c) ZSVM), podmíněné propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody (§ 61 až 64 TrZ), podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu (§ 61 až 64 TrZ) a podmíněné propuštění mladistvého (§ 78 ZSVM).

V páté skupině jsou obsaženy instituty, jež spojuje společný znak, a to možnost užití výchovných opatření (§ 15 až 20 ZSVM). Výchovná opatření lze mladistvému uložit, buď samostatně, a to s jeho souhlasem před rozhodnutím ve věci

samé (§ 10 odst. 2 ZSVM), dále lze výchovné opatření, konkrétně dohled probačního úředníka, uložit samostatně postupem obsaženým § 5 ZSVM, nebo v souvislosti s rozhodnutím ve věci samé. Zákon umožňuje uložit výchovné opatření vedle upuštění od uložení trestního opatření (§ 11 až 13 ZSVM), podmíněného upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 ZSVM), pokud to dovoluje jejich povaha, lze výchovné opatření uložit společně s ochranným opatřením (ochranné léčení, zabránění věci a ochranná výchova (§ 21 ZSVM)), trestním opatřením (obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněné (§ 24 ZSVM), či v souvislosti se zvláštními způsoby řízení (podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání (§ 69 ZSVM))³⁸.

2.2.1 – Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Podmíněné odsouzení, jako jedna ze základních alternativ nepodmíněného trestu odnětí svobody, a to zejména krátkodobého trestu odnětí svobody, je upraveno v trestním zákoně (§ 58 až § 60b TrZ) a jeho výkon v trestním řádu (§ 329 až 330a TrŘ). Zákon o soudnictví ve věcech mládeže užívá pro podmíněné odsouzení pojem odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem nahrazuje odnětím svobody podmíněně odloženým na zkušební dobu s dohledem. Zákon rozlišuje dvě formy podmíněného odsouzení, a to „prosté“ a dále podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, které bylo s účinností od 1. ledna 1998 do českého trestního práva zavedeno novelou trestního zákona zákonem č. 253/1997 Sb. Podstatou podmíněného odsouzení není, jak se na první pohled jeví z jazykového výkladu tohoto pojmu, podmíněný odklad vyslovení viny a trestu. Naopak pachatel je pravomocně uznán vinným a trest je mu uložen, ovšem na zkušební dobu se výkon trestu odkládá a pokud se pachatel osvědčil, trest se ve skutečnosti promíjí³⁹.

³⁸Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A. aj. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2004. Kapitola, Výchovná opatření, s. 188 – 259.

³⁹Sotolář, A., Půry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vyd. Praha: C.H.Beck 2000. Kapitola 3, Alternativní tresty k trestu odnětí svobody, s. 273 – 316.

Zákonné podmínky pro podmíněné odložení výkonu trestu odnětí svobody jsou stanoveny v § 58 odst. 1 TrZ. Případá v úvahu u trestů odnětí svobody nepřevyšujících dvě léta s tím, že účelu trestu bude dosaženo s přihlédnutím k osobě pachatele i bez jeho výkonu. Podmíněné odložit výkon trestu odnětí svobody s dohledem je možné za podmínek stanovených v § 58 odst.1 TrZ u trestů odnětí svobody nepřevyšujících výměru tří roků. Zkušební doba je zákonem stanovena v rozmezí od jednoho až do pěti let a rozdílně u mladistvých na jeden rok až tři léta.

Všeobecně uznávané výhody podmíněného odsouzení, spočívající zejména v udržení sociálních vazeb odsouzeného s okolím, možnosti usměrňovat jeho chování a využívat výchovného působení společnosti lze posílit kvalifikovaným dohledem a odbornou pomocí odsouzenému. Významný resocializační prvek je obsažen v institutu ponechání podmíněného odsouzení, prostého i s dohledem, v platnosti, přestože pachatele, či mladistvý zavdali příčinu k nařízení výkonu trestu (§ 60 odst. 1 TrZ, § 33 odst. 2 ZSVM). K aplikaci tohoto institutu je nutné, aby měli soudy zajištěny kvalitní informace o osobě pachatele a jeho sociálním okolí, což vyžaduje úzkou spolupráci s PMS.

U prostého podmíněného odsouzení uloženého dospělému pachateli i při případném uložení přiměřených omezení a povinností (§ 59 odst. 2 a § 26 odst. 4 TrZ) se v praxi činnost PMS omezuje na výkon formální kontroly nad chováním odsouzeného ve zkušební době a plnění uložených omezení a povinností. Je nepochybně pozitivní tendencí snižující se počet kontrol chování podmíněně odsouzeného ve zkušební době, neboť tyto úkony převážně spočívají v dotazech na příslušné rejstříky, zda tam odsouzený nemá další „záznam“ a zatěžují aparát PMS. Nabízí se zde možnost využití pracovníků PMS pro získávání informací tzv. z terénu, tj. z rodinného prostředí, o chování odsouzeného ve společnosti, na pracovišti etc., tyto informace mohou poskytnout soudu mnohem komplexnější údaje o chování odsouzeného ve zkušební době, než jen výpisy z rejstříků, při rozhodování o osvědčení se odsouzeného ve zkušební době. V praxi tato možnost bohužel není často využívána, a to zejména z kapacitních důvodů na straně PMS a soudů. Vedle kontrolních činností, byla PMS svěřena i pomocná role, v jejímž rámci má odsouzeného vést a být mu nápomocna, aby vedl řádný život, je nutno podotknout, že možnosti PMS u prostého podmíněného odsouzení jsou z tohoto pohledu omezené vzhledem k nutnosti pravidelného kontaktu

odsouzeného s pracovníky PMS, kterýžto u zmíněného institutu nelze odsouzenému bez dalšího uložit. Mnohem více možností nabízí z hlediska činnosti PMS a působení na odsouzeného podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Podstata a obsah dohledu byly s účinností od 1. ledna 2002 vymezeny v § 26a a 26b TrZ. V rámci obou typů podmíněného odsouzení trestní zákon umožňuje uložit odsouzenému přiměřená omezení a povinnosti (§ 26 odst. 4 TrZ), kontrolu jejich dodržování provádí PMS z pověření předsedy senátu (§ 329 odst. 1 TrŘ). PMS by se měla zapojit především do realizace a kontroly těch přiměřených omezení a povinností, které směřují k odstranění faktorů, jež vedly, umožnily, či jinak úzce souvisely se spácháním trestné činnosti, např. dle ustanovení § 26 odst. 4 písm. a), b), c), d) TrZ. V souvislosti s přiměřenými omezeními a povinnostmi byla dlouho diskutována otázka, zda je možno jako přiměřené omezení uložit obviněnému povinnost podrobit se probačnímu dohledu⁴⁰, která přestala být v zásadě aktuální zařazením institutu podmíněného odsouzení s dohledem do trestního zákona zákonem č. 253/1997 Sb.

Značně rozsáhlejší možnosti působení má PMS při ukládání odnětí svobody podmíněně odloženého na zkušební dobu a odnětí svobody podmíněně odloženého na zkušební dobu s dohledem mladistvému, jelikož soud může vedle zmíněných institutů uložit také výchovně opatření. V úvahu přicházejí dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti a výchovná omezení.

2.2.2 – Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem

Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem je jedním z nejnovějších institutů alternativního řešení trestních věcí v českém trestním právu, jenž byl do trestního práva zaveden v rámci novelizace zákonem 253/1997 Sb. Institut podmíněného upuštění od potrestání s dohledem je upraven v §26 TrZ a na výkon vlastního dohledu se použije přiměřeně ustanovení o podmíněném odsouzení s dohledem (§ 330a TrŘ).

Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem spočívá v upuštění od potrestání pachatele, za podmínky, že spáchaný trestný čin je menší nebezpečnosti pro společnost, pachatel jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě. Vzhledem k určitým rizikovým informacím o osobě pachatele se má ovšem za to, že samotné projednání věci před soudem nepostačí k jeho nápravě, a proto je nad ním uložen dohled na zkušební

⁴⁰ Púry, F., Šámal, P. Nad jedním rozhodnutím o probaci. Právní rozhledy, 1997, č.6, s. 308 – 313.

dobu až jeden rok. Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem je konkrétním příkladem uplatnění zásady pomocné úlohy trestní represe, nikoliv projevem resignace na potrestání pachatele⁴¹. Z pohledu absolutních čísel tvoří součinnost PMS na upuštění od potrestání s dohledem poměrně malou část z její činnosti, což je způsobeno jeho řídkým užíváním soudy, na druhé straně si nelze nepovšimnout rozsáhlých možností spoluúčasti PMS při realizaci tohoto institutu se zaměřením na prevenci kriminality pachatelů, u nichž přichází upuštění od potrestání s dohledem v úvahu, neboť se jedná ve větší míře o osoby prvotrestané a pachatele méně závažné trestné činnosti.

2.2.3 – Upuštění od uložení trestního opatření a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření

Vzhledem k odlišným aspektům kriminality mládeže a nutnosti specifického přístupu při reakci na ni, zákonodárce zvolil zvláštní úpravu upuštění od uložení trestního opatření. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozlišuje formu upuštění od uložení trestního opatření „definitivní“ a podmíněnou, jejichž úprava je obsažena v ustanoveních § 11 až 14 ZSVM⁴².

Zákon možnost „definitivního“ upuštění od uložení trestního opatření váže na splnění obecných podmínek, jimiž jsou

- 1) spáchané provinění je menší nebezpečnosti pro společnost,
- 2) mladiství spáchání lituje,
- 3) projev účinné snahy po nápravě ze strany mladistvého.

Zákonná úprava obsahuje navíc sérii tři upřesňujících ustanovení, která doplňují zmíněné obecné podmínky,

- 1) dostatečnost projednání věci před soudem pro nápravu mladistvého,
- 2) omluvitelná neznalost zákona, nebo
- 3) přijmutí záruky za nápravu mladistvého.

Z další činnosti PMS je pro nás zajímavá zejména druhá možnost, kdy může soud pro mládež „definitivně“ upustit od uložení trestního opatření, a to

⁴¹ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vyd. Praha: C.H.Beck 2000. Kapitola 2, Alternativy k potrestání, s. 229 – 269.

⁴² Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A. aj. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2004. Kapitola, Výchovná opatření, s. 188 – 259.

1) pokud mladistvý spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a soud pro mládež považuje za přiměřenější uložení ochranného léčení, či

2) je vůči mladistvému užito ochranného nebo výchovného opatření a soud pro mládež má za to, že k dosažení účelu zákona není potřeba užít trestního opatření.

Podmíněně lze upustit od uložení trestního opatření za podmínek uvedených v § 11 odst. 1 ZSVM, má – li soud pro mládež za to, že je potřebné mladistvého určitou dobu sledovat. Zkušební doba činí nejvýše jeden rok. Mladistvému mohou být uložena ochranná a výchovná opatření, za splnění zákonných podmínek i dosud neuložená, včetně dohledu (§ 26a TrZ).

Celková koncepce právní úpravy upuštění od uložení trestního opatření opětovně podtrhuje zásadu podpůrné úlohy trestní represe, která by zvláště u mladistvých pachatelů měla mít prioritu, a proto by se PMS ve spolupráci s institucemi specializujícími se na sociálně – právní ochranu dětí měly na tuto skupinu pachatelů soustředit.

2.2.4 – Podmíněné propuštění a podmíněné propuštění mladistvého

Podmíněné propuštění je zakotveno v § 61 – 64 TrZ, procesní stránku upravuje § 331 – 333 TrŘ. Úpravu podmíněného propuštění mladistvého nalezneme v § 78 ZSVM, jež dále odkazuje na již zmíněná ustanovení trestního zákona a trestního řádu. Jelikož výkon trestu odnětí svobody probíhá po určitou dobu, může nastat situace, že účelu trestu bude dosaženo již v jeho průběhu a v tomto případě se další pokračování v jeho výkonu jeví jako nepotřebné a nedůvodné⁴³.

Zákonnými podmínkami podmíněného propuštění je předně výkon alespoň poloviny trestu nebo jeho zmírnění rozhodnutím prezidenta (u trestných činů podle § 62 odst. 1 TrZ přichází v úvahu podmíněné propuštění až po vykonání dvou třetin trestu, odsouzený k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být propuštěn nejdříve po dvaceti letech výkonu trestu).

Mírně odlišnou úpravu zákonodárci zvolili u mladistvých pachatelů. Mladistvý může být propuštěn z výkonu odnětí svobody, jednak za podmínek uvedených v

⁴³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon: Komentář. 4. vyd. Praha: C.H. Beck. 2001. s. 480.

předchozím odstavci, ale také před vykonáním jeho poloviny, respektive dvou třetin, na základě návrhu státního zástupce nebo ředitele věznice za podmínek stanovených v trestním zákoně (§ 61 a 62 TrZ). Zákon dále podmiňuje propuštění polepšením odsouzeného a předpokladem řádného vedení života po propuštění nebo přijmutím záruky za dovršení nápravy soudem. Zkušební doba se stanovuje na dobu od jednoho roku do sedmi let, u mladistvých na dobu od jednoho roku do pěti let. Významná z hlediska činnosti PMS je především možnost soudu uložit dohled a přiměřená omezení a povinnosti (§ 63 odst. 1 a 3 TrZ), respektive dohled a výchovná opatření (s výjimkou napomenutí s výstrahou) u mladistvých. PMS tak získává možnost výrazně výchovně působit na odsouzeného, pokud nebyl uložen dohled, přiměřená omezení a povinnosti, ani výchovná opatření, PMS sleduje a kontroluje odsouzeného a provádí úkony směřující odsouzeného k vedení řádného života.

2.2.5 – Nahrazení vazby

Jednou z významných oblastí činnosti PMS je vytváření předpokladů k tomu, aby vazba mohla být nahrazena jiným opatřením (§ 4 odst. 1 zákona o PMS). Ke zcela zásadní změně právní úpravy nahrazení vazby došlo díky novelizaci vazebního řízení zákonem č. 265/2001 Sb. Tato novela začlenila do trestního řádu nový institut nahrazení vazby, a to dohledem probačního úředníka nad obviněným. Vazbu lze nahradit dohledem probačního úředníka také u mladistvých obviněných (§ 49 ZSVM).

Činnost PMS není předem vyloučena při náhradě vazby převzetím záruky nabídnuté zájmovým sdružením nebo důvěryhodnou osobou a písemným slibem obviněného podle § 73 odst. 1 písm. a), b) TrŘ. Jako důvěryhodná osoba při převzetí záruky za další chování obviněného vedle rodinných příslušníků, vychovatelů a dalších osob teoreticky přichází v úvahu též probační úředník a soudy takto v některých případech nahrazovaly tehdy neexistující dohled. Mnohem častější byla účast PMS při kontrole plnění povinností a dodržování uložených omezení při nahrazení vazby písemným slibem⁴⁴. Nejvýznamnějším z hlediska působnosti PMS při rozhodování o náhradě vazby se stal podle osobních konzultací s pracovníky středisek o praxi od počátku ledna 2002 dohled probačního úředníka nad obviněným podle § 73 odst. 1 písm. c), 3), 4) TrŘ, což lze jen přivítat.

⁴⁴ Viz. Příloha I

2.2.6 – Podmíněné zastavení trestního stíhání

V ustanoveních § 307 a 308 TrŘ je upraveno podmíněné zastavení trestního stíhání, které bylo zavedeno do českého trestního práva novelou zákonem č. 292/1993 Sb. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže neobsahuje zvláštní úpravu, pouze v § 69 odkazuje na ustanovení trestního řádu. Základním cílem bylo ulehčit soudům v počtu projednávaných věcí, v těch případech, kde lze dosáhnout účelu zákona bez nutnosti soudního projednávání⁴⁵. Zákonnými předpoklady pro podmíněné zastavení trestního stíhání jsou,

1) řízení se vede o trestném činu, za nějž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let,

2) obviněný se k činu doznal a k podmíněnému zastavení trestního stíhání dal souhlas, přičemž se doznal ke skutku, jenž naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu,

3) obviněný nahradil způsobenou škodu, pokud jím byla způsobena anebo učinil s poškozeným dohodu o její náhradě, anebo jiná potřebná opatření k její náhradě. Původně se na tomto místě mluvilo o pachateli, ovšem novela zákonem č. 265/2001 Sb. nahradila pojem pachatele obviněným. Pojem pachatel byl do trestního práva procesního zařazen nesystematicky a je logické, že byl v návaznosti na definice v § 12 odst. 7 až 9 TrŘ nahrazen obviněným⁴⁶.

4) Dále s ohledem na osobu obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a okolnostem případu lze rozhodnutí považovat za dostačující k naplnění účelu trestního řízení.

5) Zkušební doba je nastavena v rozmezí šest měsíců až dvou roků a

6) obviněnému lze uložit přiměřená omezení a povinnosti a i zde novelou došlo k sjednocení terminologie používané trestním zákonem a trestním řádem.

V rámci podmíněného zastavení trestního stíhání se nabízí vícero oblastí, kde lze očekávat působení PMS, protože může zprostředkovat jednání o náhradě škody mezi poškozeným a obviněným, dále sleduje obviněného, zda vede řádný život a pokud byla uložena přiměřená omezení a povinnosti, kontroluje jejich dodržování.

⁴⁵ Vantuch, P. Podmíněné zastavení trestního stíhání a právo na obhajobu. Právní rozhledy, 1997, č.8, s. 393 – 402.

⁴⁶ Strnadová, L. Odklony ve světle zákona č. 265/2001 Sb. Trestní právo, 2001, č.11, s. 2 – 6.

2.2.7 – Narovnání

Základní úpravu institutu narovnání obsahují ustanovení § 309 až § 314 TrŘ, které se stalo součástí českého trestního práva novelou zákonem č. 152/1995 Sb. Novela zákonem č. 265/2001 Sb. zasáhla i do úpravy tohoto institutu, ovšem změny nejsou tak výrazné, jak by se na první pohled mohlo zdát a v podstatě nejvýznamnější změnou se stalo rozšíření okruhu subjektů oprávněných o narovnání rozhodovat. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže opět obsahuje pouze ustanovení odkazující na trestní řád.

Se souhlasem poškozeného a obviněného může soud a nově v přípravném řízení státní zástupce rozhodnout o schválení narovnání za splnění následujících podmínek,

- 1) jedná se o řízení o trestném činu, za který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let,
- 2) obviněný musí svobodně, vážně a určitě prohlásit, že spáchal skutek, pro který je stíhán,
- 3) obviněný uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem,
- 4) složí na účet soudu, v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům. Tato částka nesmí být zřejmě nepřiměřená závažnosti trestného činu. Podmínky poukázání částky adresátovi upravuje trestní řád v § 362.
- 5) Soud a státní zástupce považují takový způsob vyřízení věci za dostačující.

PMS působí jako zprostředkovatel jednání mezi poškozeným a obviněným o náhradě škody, či jiném odčinění způsobené újmy. Fáze jednání je v úspěšných případech ukončena jejich dohodou, po které následuje stadium schvalování narovnání. Kritické hlasy se týkají podle dostupných informací toho, že institut narovnání zvýhodňuje obviněné, kteří mají k dispozici dostatek finančních prostředků, takže nejen splní reparační povinnosti vůči poškozenému, ale uhradí částku určenou k obecně prospěšným účelům.

2.2.8 – Odstoupení od trestního stíhání

Podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání jsou nejvýznamnějšími procesními alternativami k potrestání, náležející do skupiny zvláštních řízení, tzv.

odklonů. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozšířil tuto skupinu o další institut, odstoupení od trestního stíhání, jehož úpravu obsahují § 70 a 71 ZSVM.

Odstoupit od trestního stíhání může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce po splnění podmínek obsažených v § 70,

1) řízení se vede o provinění, za něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta,

2) chybí veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého s ohledem k stupni nebezpečnosti provinění pro společnost a osobě mladistvého,

3) trestní stíhání není účelné a

4) potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od pokračování v trestné činnosti.

PMS se nabízí možnost participace na realizaci tohoto institutu, obzvláště při vytváření podmínek k jeho uložení, může se zejména podílet na zprostředkování náhrady škody, jež může být pak podkladem k odstoupení od trestního stíhání. Další oblastí, kde je prostor pro působení PMS jsou případná výchovná opatření uložená v souvislosti s odstoupením od trestního stíhání.

2.2.9 – Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

V ustanoveních § 179g a 179h TrŘ obsažené podmíněné odložení podání návrhu na potrestání doplňuje institut podmíněného zastavení trestního stíhání a vhodně tak rozšiřuje škálu možností alternativního řešení trestních věcí již ve stádiu přípravného řízení. Zatím se využívání tohoto institutu se příliš nerozšířilo. Možnost aplikace tohoto institutu zákon váže na splnění podmínek obsažených v § 307 TrŘ, jestliže

1) podezřelý se k činu doznal,

2) nahradil případnou škodu, na rozdíl od úpravy obsažené v § 307 odst. 1 písm. b) TrŘ nepostačuje uzavření dohody o náhradě škody, nebo učinění jiného potřebného opatření k náhradě škody,

3) s podmíněným odložením návrhu na potrestání podezřelý vyslovil souhlas,

4) dále s ohledem na osobu podezřelého, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a okolnostem případu lze rozhodnutí považovat za dostačující.

5) Zkušební doba se stanoví v rozmezí od šesti měsíců do jednoho roku a

6) podezřelému lze uložit přiměřená omezení a povinnosti směřující, aby vedl řádný život.

V rámci podmíněného odložení podání návrhu na potrestání sice přichází v úvahu působení PMS, v obdobném směru, jako u podmíněného zastavení trestního stíhání, tedy PMS může zprostředkovat jednání o náhradě škody mezi poškozeným a podezřelým, dále sleduje podezřelého, zda vede řádný život a pokud byla uložena přiměřená omezení a povinnosti, kontroluje jejich dodržování, v podstatě je působení PMS vyloučeno s ohledem na zákonné lhůty specifikované v ustanoveních upravujících zkrácené přípravné řízení (§ 179b odst. 4 TrŘ).

2.2.10 – Další instituty s probačními a mediačními prvky

Před tím než nabyl účinnosti zákon o soudnictví ve věcech mládeže, bylo možno zařadit do skupiny institutů, u kterých ještě připadalo v úvahu působení PMS, zejména kontrolu dodržování přiměřených omezení a povinností u trestu obecně prospěšných prací a trestu zákazu pobytu. Dále pak byla významná kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody a ochranných opatření, ta přicházela v úvahu u trestů obecně prospěšných prací, zákazu pobytu, zákazu činnosti, u ochranných opatření dále činnost PMS spočívala ve sledování výkonu ochranného léčení (zejména u ambulantní formy) a ochranné výchovy⁴⁷. Jak již bylo řečeno, zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozšířil skupinu opatření, donedávna tvořenou tresty a ochrannými opatřeními, o výchovná opatření. Zmíněný zákon umožňuje uložit souběžně vedle trestního nebo ochranného opatření výchovné opatření, což s sebou ponese nárůst množství úkolů ležících před PMS.

Kontrola výkonu trestu obecně prospěšných prací tvoří více než šedesát procent náplně činnosti PMS v roce 2001, v roce 2003 dosáhlo to bylo dokonce přes sedmdesát procent, kontrola zbylých trestů ani zdaleka této míry nedosahuje. Zákonná úprava trestu obecně prospěšných prací byla donedávna obsažena v § 45 a 45a TrZ, jeho výkon zakotvoval trestní řád v § 335 až 340b. Do právní úpravy nejprve významně zasáhla novelizace zákonem č. 265/2001 Sb., další změny přinesl zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

Trest obecně prospěšných prací, které podle zákonného vymezení mají spíše povahu nekvalifikovaných pracovních činností, vykonávaných odsouzeným osobně a

⁴⁷ Šámal, P., Baxa, J., Púry, F. Trestní řád: Komentář. 3. vyd. Praha: C.H. Beck. 2001. s. 1900.

v jeho volném čase, lze uložit za trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, jestliže vzhledem k povaze trestného činu a možnosti nápravy pachatele uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu není třeba. Soud může uložit tento trest ve výměře od padesáti do čtyři sta hodin a k posílení jeho převýchovného účinku a splnění povinnosti nahradit poškozenému způsobenou škodu spojit s uložením přiměřených omezení a povinností. Při ukládání trestu soud přihlédne k stanovisku pachatele a jeho zdravotní způsobilosti, tyto podmínky soudy často nerespektují, a odsouzený ho vykoná ve lhůtě jednoho roku od jeho nařízení nejen ve prospěch obcí, ale také obecně prospěšných institucí, které působí v oblastech uvedených v § 45 odst. 3 TrZ a o něž byl zmíněnou novelou rozšířen okruh subjektů, u kterých lze trest vykonat.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže váže horní hranici sazby tohoto trestního opatření u mladistvého na úpravu trestu obecně prospěšných prací, a to tak, že nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovenou trestním zákonem. Zároveň poněkud omezil okruh možných prací, které může mladiství vykonávat, kteréžto nesmí ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvého.

2.2.11 – Aplikace probace a mediace v institutech trestního práva

Předchozí část kapitoly popisuje platnou úpravu jednotlivých institutů trestního práva s probačními a mediačními prvky, kterážto ovšem neodpovídá na otázku vhodnosti takové úpravy z hlediska reálné aplikace probace a mediace v uvedených institutech.

Základní představu o rozsahu probační a mediační činnosti poskytuje zákon o Probační a mediační službě v ustanoveních § 2 a 4, jež jsou konkretizovány v navazujících předpisech.

Ustanovení § 4 odst. 2 písm. a) zákona o Probační a mediační službě jmenuje jednu z činností PMS, spočívající v obstarávání podkladů k osobě obviněného, jeho rodinnému a sociálnímu okolí, není na rozdíl od následujících vázán na jeden, či skupinu institutů. Výše citovaný okruh činnosti PMS je přímo, či nepřímo zmíněn například v § 184 TrŘ, § 55, 56, 75 ZSVM. Základní nedostatek nespočívá v zákonném vymezení tohoto institutu, ale v praktickém využívání, resp. jeho nevyužívání orgány

činných v trestním řízení. Přičemž kvalitní informovanost orgánů činných v trestním řízení je jedním z předpokladů správného rozhodování.

S činností výše uvedenou bezprostředně souvisí soubor úkolů PMS vyjmenovaných v odstavci b) citovaného ustanovení, tyto lze rozdělit do dvou skupin. První skupina má společného jmenovatele, a to procedury směřující k náhradě způsobené škody, typicky se PMS angažuje při sjednávání způsobu náhrady škody, či uzavírání dohod o náhradě škody, resp. o narovnání v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání, tj. mediační činnost. Jak již bylo připomenuto v rámci této kapitoly, náhrada škody není doménou pouze jmenovaných institutů, ale má např. význam i jako polehčující okolnost, tudíž účast PMS představuje širší okruh případů. Výhrada proti zákonné úpravě nesměruje vůči vymezení postupů souvisejících s náhradou škody, ale na neexistenci ustanovení, které by ukládalo státnímu zástupci pověřit probačního úředníka k úkonům směřujících k rozhodnutí výše uvedených tak, jak je povinován soudce v ustanovení § 181 odst. 3 a § 184 odst. 3 TrŘ. Tento nedostatek zákonné úpravy se projevoval zejména v roce 2001 a v počátku roku 2002, kdy PMS většina podmětů k provedení těchto úkonů přicházela až od soudu, přičemž byly naplněny podmínky pro skončení trestního řízení již v přípravném stádiu.

PMS dále vytváří podmínky pro procesní postupy a tresty nespojené s odnětím svobody. Tato činnost zahrnuje vedle zjišťování údajů o osobě a od obviněného, resp. jeho sociálního okolí, potřebných pro rozhodování orgánů činných v trestním řízení i úlohu ve své podstatě organizační a pomocnou, neboť PMS pomáhá například zajistit výkon trestu OPP, či realizaci opatření dle § 26 odst. 4 písm. c) TrZ.

Následující skupinu představují zejména postupy spojené s určitou kontrolou a sledováním obviněného. Reprezentují ji procedury spojené s kontrolou obviněného ve zkušební době, s výkonem vysloveného dohledu, kontrolou přiměřených omezení a povinností a části výchovných a ochranných opatření. Dále do citované skupiny náleží kontrola trestů nespojených s odnětím svobody a náhrada vazby dohledem probačního úředníka. Podrobný přehled ustanovení, jejichž společnou charakteristikou je aplikace citovaných probačních činností, je obsažen v této kapitole.

Na spoluúčast PMS při sledování a kontrole obviněného ve zkušební době existují dva odlišné názory. První z nich, že PMS by se na kontrole obviněného, pokud nebyl nad obviněným vysloven dohled, nebo mu nebyly uloženy přiměřené povinnosti a omezení, etc., neměla vůbec podílet. Tento názor má podklad v praxi, která se objevovala u některých soudů v počátečních letech působení PMS, kdy soudy zahlcovaly PMS uvedenou agendou, přičemž v praxi spočívala v provádění dotazů na příslušné rejstříky. Zastánci druhého pólu názorového spektra mají zato, že probační úředníci, jakožto „terénní pracovníci“, mají obviněného kontrolovat v jeho rodinném, pracovním etc. prostředí, čímž by opatrovali podklady pro rozhodnutí orgánům činným v trestním řízení. Za situace, kdy PMS a soudy jsou přetížené, nezbývá nic jiného, než se spokojit se zmíněným dotazováním na rejstříky.

Dohled ve smyslu ustanovení § 26a, 26b TrZ, § 16 ZSVM představují spolu s kontrolou výkonu obecně prospěšných prací nejvýznamnější činnost PMS v rámci vykonávacího řízení. Zákonné vymezení účelu dohledu se nesoustředí pouze na sledování a kontrolu pachatele, ale i na aktivní působení na pachatele, mladistvého, aby vedl řádný život, čímž je zprostředkovaně zajišťována ochrana společnosti před trestnou činností. Trestní zákon, resp. zákon o soudnictví ve věcech mládeže ukládají v ustanoveních § 26b, resp. § 16, pachateli, mladistvému v rámci dohledu soubor povinností. Jako problematickou z nich lze shledat povinnost umožnit vstup, resp. nebránit ve vstupu probačnímu úředníkovi do obydlí, kde se pachatel, mladistvý zdržuje, neboť toto ustanovení dle názoru autora této práce odporuje čl. 12 LZPS, jenž vymezuje důvody za kterých je možné porušit právo na nedotknutelnost obydlí. Nedotknutelnost obydlí je omezitelná pro účely trestního řízení pouze za podmínek stanovených čl. 12 odst. 2 LZPS, jehož znění vylučuje aplikaci citovaných ustanovení TrZ a ZSVM. Aplikaci zmíněných ustanovení TrZ a ZSVM nelze proto ospravedlnit odkazem na odst. 3 výše uvedeného článku LZPS, neboť jejich realizace, jakožto preventivních opatření před pácháním trestné činnosti, by představovala příliš extenzivní výklad čl. 12 odst. 3 LZPS a nepřiměřený zásah do práv zaručených v čl. 12 LZPS.

2.2.12 – Nový trestní zákoník

Od pádu komunistického režimu prošel právní řád České republiky četnými změnami, které jej měly přizpůsobit novým poměrům. Tyto reformy samozřejmě

zasáhly také oblast trestního práva, ačkoliv jich trestní právo prodělalo mnoho, musím konstatovat, že stávající trestní zákon neplní požadavky, vyplývající z ustanovení o účelu zákona, neumožňuje přiměřenou reakci na současné problémy společnosti a svojí celkovou koncepcí neodpovídá modernímu chápání úlohy trestního práva ve společnosti, obsaženém v principech restorativní (obnovující) justice. Přes mnohé novelizace zůstává trestní zákon ve své podstatě represivní, v příkrém rozporu s deklarovanou zásadou podpůrné úlohy trestního práva. Navíc četnými zásahy došlo k rozbití původní celistvosti kodexu. Nejen z těchto důvodů byl politickou reprezentací přijat legislativní záměr skupiny trestněprávních předpisů, v čele s novým trestním zákoníkem. Po projednání návrhu nového trestního zákoníku v parlamentu, nebyl tento návrh zákonodárným sborem přijat.

Jak vyplývá z důvodové zprávy, navrhovatelé si slibují od nového trestního zákoníku, že trest odnětí svobody se stane skutečně opatřením ultima ratio, což by mělo být také zajištěno realizací ustanovení § 37 a především § 38, ve kterých je formulována zásada přiměřenosti trestních sankcí. Dosud byl trest odnětí svobody v zákoně formulován jako universální opatření reakce na trestnou činnost, ačkoli významný posun přinesla již novelizace stávajícího trestního zákona provedená zákonem č. 256/2001 Sb., i v trestním zákoníku je trest odnětí svobody uveden jako sankce u všech trestných činů, ovšem tentokrát především jako vyjádření závažnosti příslušného trestného činu. Nový trestní zákoník rozděluje trestné činy dle závažnosti, na přečiny a zločiny. Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a úmyslně trestné činy, za něž zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí do tří let, z uvedeného vymezení přečinů plyne, že do této kategorie bude spadat převážně méně závažná kriminalita. Zmiňovaným rozdělením trestných činů ve spojení se zásadou přiměřenosti trestních sankcí se otevírají široké možnosti alternativního řešení zvláště u přečinů, v souvislosti s tím je vhodné poznamenat, že po kodifikaci nového trestního zákoníku je plánována také kodifikace nového procesního předpisu, ve které bude možno plně využít uvedeného dělení trestných činů dle závažnosti na přečiny a zločiny.

Nový trestní zákoník v podstatě zachovává škálu opatření při jejichž realizaci se PMS účastnila již dnes. Změna důležitá z hlediska PMS nastala rozšířením skupiny trestů o trest domácího vězení. Než bude vybudován jiný systém kontroly výkonu zmíněného trestu, např. elektronický monitoring, bude tuto kontrolu zajišťovat PMS.

Positivním krokem je nepochybně zohlednění skupiny pachatelů, kteří jsou věkem blízcí mladistvým, specifika této skupiny pachatelů reflektovala již současná zákonná úprava obsažená v ustanoveních § 26 odst. 5 a 40 odst. 5 TrZ. Zákoník umožňuje těmto pachatelům u vybraných institutů (podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, trest zákazu pobytu, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem) v zájmu výchovného působení na pachatele samostatně nebo vedle přiměřených omezení nebo přiměřených povinností uložit také některá z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Vykročení správným směrem nepochybně je snížení horní hranice výměry trestu obecně prospěšných prací na 300 hodin tak, jak je v zahraničí obvyklé a rozšíření škály činností, které mohou odsouzení vykonávat⁴⁸. K čemu ovšem lze vznést výhrady, je zachování povinnosti pachatele umožnit probačnímu pracovníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje, což je některými chápáno jako porušení článku 12 LZPS. Obecně můžeme konstatovat další vzrůst významu PMS v trestním řízení.

⁴⁸ Válková, H., Suchý, O. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. *České vězeňství*, 2000, č.1, s. 151 – 156.

3. – PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY (PMS) PODLE ZÁK. Č. 257/2000 Sb.

3.1 – ZÁKLADNÍ SMĚRY JEJÍ ČINNOSTI

Dnem 1. ledna 2001 byla poprvé na území republiky zřízena samostatná státní instituce, která v rozsahu stanoveném v zákoně vyvíjí cílené činnosti v trestním řízení, jež jsou v souladu s principy restorativní justice (řešení individuálního konfliktu mezi pachatelem trestného činu a jeho obětí, zvýšení podílu pachatele na odstranění jeho následků a co nejdůslednější zohlednění zájmů a odůvodněných potřeb obětí) zaměřené předně na resocializaci a jiné pozitivní ovlivňování chování pachatele trestného činu vhodným uplatňováním prvků kontroly, pomoci a poradenství (probace) a na mimoprocesní, neformální způsob urovnání konfliktu mezi pachatelem a obětí spojeného s určitým trestným činem (mediace).

Věcný obsah činností Probační a mediační služby České republiky (dále jen PMS) je v současnosti vymezen v příslušných ustanoveních zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 141/1961 Sb., o trestním soudním řízení (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon o Probační a mediační službě (dále jen zákon o PMS) omezuje působnost PMS v § 1 odst. 1 na věci projednávané v trestním řízení. Nelze ovšem v budoucnu vyloučit pozdější rozšíření činnosti PMS, i při řešení konfliktů ve sféře práva občanského, obchodního, či konkurzního (například v Kanadě a Spojených státech existují mediační střediska, zabývající se mimosoudním narovnáním a provádějí je nejen v trestních věcech)⁴⁹, ačkoliv se to z kapacitních důvodů PMS ještě v poměrně vzdálené budoucnosti nejeví pravděpodobné.

⁴⁹ Šámal, P., Baxa, J., Púry, F. aj. Trestní řád: Komentář. II. díl. 3. vyd. Praha: C.H. Beck. 2001. s. 1884.

Ze srovnání jednotlivých zahraničních úprav činnosti probačních a mediačních služeb můžeme odvodit charakteristické oblasti jejich působení, jsou jimi soudní pomoc, včasná pomoc, vlastní probační činnost a mediace.

Pojmem soudní pomoc, ačkoliv se týká zjevně též stadia přípravného řízení, se rozumí činnost, v jejímž rámci jsou shromažďovány údaje o osobě obviněného, jeho rodinném, pracovním a sociálním zázemí, ale také majetkových poměrech, významných pro soudní řízení ve formě tzv. zprávy soudní pomoci (v důsledku nejednotnosti v překladech, se užívá i snad výstižnější pojem probační zpráva před rozhodnutím, z anglického výrazu pre – sentence report)⁵⁰. Dále sem náleží vytipování trestních věcí, vhodných pro uplatnění některého z odklonů, či uložení alternativního trestu nebo ochranných opatření.

Včasná pomoc zahrnuje postupy, které jsou v zásadě blízké probačnímu dohledu s tím rozdílem, že jsou uplatňovány před rozhodnutími státního zástupce a soudu ve věci. Jejich cílem je omezit negativní dopad trestního řízení na osobu obviněného tím, že bude moci zůstat do vydání meritorního rozhodnutí na svobodě a jde v podmínkách českého trestního řízení o alternativy k vazbě.

Vlastní probační činností chápeme především probaci, která je důležitou alternativou k výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, v jejímž rámci je prováděn dohled nad odsouzeným a zajišťována sociální, psychologická a jiné druhy pomoci odsouzenému a přispívá se tak k jeho zpětnému začlenění do společnosti. Vedle probace probační služba často zajišťuje výkon některých trestů nespojených s odnětím svobody, týká se to zejména trestu obecně (veřejně) prospěšných prací a v některých úpravách též peněžitých trestů⁵¹.

Mediační činnost spočívá především ve vytváření podmínek pro rozhodnutí státního zástupce nebo soudu o schválení narovnání nebo o podmíněném zastavení trestního stíhání, tím že mediátor organizuje přímé nebo zprostředkované setkání pachatele a oběti, přičemž v průběhu tohoto setkání se snaží o urovnání konfliktního

⁵⁰ Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P. aj. Příručka pro probaci a mediaci. 1. vyd. Praha: SPJ 2001. Kapitola D3, Oblasti činnosti probační a mediační služby, s. 1 – 10.

⁵¹ Sotolář, A., Šámal, P., Ouředníčková, L. aj. Nizozemský model uplatnění alternativních trestů a mediace v trestních věcech a další perspektivy rozvoje mediační a probační služby v České republice. Právní praxe, 1999, č.10, s. 607 – 615.

stavu vzniklého spácháním trestného činu. Nelze proto i v případě, že mediační činnost nevede k rozhodnutí podle § 307 a násl. a § 309 TrŘ a násl., vyloučit její jiné „pozitivní“ dopady na urovnání konfliktu mezi pachatelem a obětí anebo bezprostředně pro pachatele, a to kupříkladu v důsledku uplatnění alternativy k potrestání, uložení alternativního trestu nebo mírnějšího byt' nepodmíněného trestu. U mladistvých pachatelů se navíc nabízí možnost, aby soudce, či v přípravném řízení státní zástupce, po splnění zákonných podmínek, odstoupili od trestního stíhání.

Vzhledem k naprosté vzájemné odlišnosti probačních a mediačních činností a v souvislosti s tím k rozdílnému postavení řídicího, byt' pomáhajícího probátora na straně jedné a neutrálního mediátora na straně druhé neexistuje v Evropě jediný model, kde by je vykonával jediný pracovník. Na tato specifika je vhodné pamatovat při organizování probační a mediační činnosti, pokud má být vykonávaná kvalifikovaně a efektivně.⁵² Tento názor respektuje i nová zákonná úprava, neboť ustanovení § 7 odst. 5 znemožňuje úředníkovi PMS v téže věci vykonávat zároveň probační a mediační činnost. Vedle obtížnosti současného vykonávání obou činností, byly vzaty v úvahu i protichůdné zájmy vyplývající z probační a mediační činnosti.

Jak je již uvedeno shora, provádí PMS úkony probace a mediace výhradně ve věcech projednávaných v trestním řízení (§ 1 odst. 1, zákona o PMS), přičemž pojmy probace a mediace jsou v obecné rovině vymezeny v § 2 zákona o PMS.

Podle § 2 odst.1 zákona o PMS, „se probací rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů“.

Ve smyslu ustanovení § 2 odst. 2 zákona o PMS „Mediací se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost

⁵² Rizman, S., Sotolář, A., Válková, H. aj. K vybraným otázkám novel trestních kodexů: Sborník příspěvků, závěrů a doporučení ze semináře s mezinárodní účastí, Srní, 15. – 17. 11. 1995. 1. vyd. Praha: SPJ 1996. Závěry a doporučení z mezinárodní části semináře, s. 83 – 89.

směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného“.

Zásadní zaměření do tří oblastí a obsah probačních a mediačních činností jsou vymezeny ustanovením § 4 odst. 1 zákona o PMS. Činnosti předně směřují k vytváření předpokladů, aby ve vhodných případech mohla být věc projednána v některém ze zvláštních druhů řízení (tj. podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 a násl., schválení narovnání podle § 309 a násl. TrŘ, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání dle § 179g a násl. TrŘ a odstoupení od trestního stíhání dle § 70 a násl. ZSVM), dále aby mohl být uložen trest nespojený s odnětím svobody (tzv. alternativní trest) a aby vazba byla nahrazena jiným opatřením.

Z praktických důvodů je možno tyto úkony rozdělit podle úseků trestního řízení, a to na činnosti v úseku trestního řízení před rozhodnutím ve věci, po rozhodnutí ve věci a na zvláštní skupinu úkonů při uplatnění odklonů od standardního trestního řízení⁵³.

3.1.1 – Činnost Probační a mediační služby ČR při uplatnění odklonů od standardního trestního řízení

Nejprve k činnosti probačních úředníků PMS při uplatnění odklonů od standardního trestního řízení. Pojmem odklon je v tomto případě zejména míněna skupina zvláštních řízení, která jsou zároveň procesní alternativou k potrestání, tj. podle stávající právní úpravy podmíněné zastavení trestní stíhání (§ 307 a násl. TrŘ), narovnání (§ 309 a násl. TrŘ), nově podmíněné odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g a násl. TrŘ) a odstoupení od trestního stíhání (§ 70 a násl. ZSVM).

Vytváření předpokladů pro podmíněné zastavení trestního stíhání, respektive podmíněné odložení podání návrhu na potrestání spočívá zejména v následujících činnostech. Zjišťování stanovisek stran k trestné činnosti a podmíněnému zastavení trestného stíhání (podmíněnému odložení podání návrhu na potrestání), a to z důvodů vázanosti obou právních institutů na souhlas obviněného nebo podezřelého, především zda bude ochoten akceptovat zákonem stanovené podmínky (doznání se k činu, nahrazení škody, pokud jím byla způsobena, nebo uzavření dohody o náhradě škody, či učinění jiných opatření k náhradě škody – § 307 odst. 1 TrŘ, resp. § 179g odst. 1 TrŘ) a

⁵³ Sotolář, A., Sovák, Z. Ke koncepci probační a mediační služby v České republice. Právní rozhledy, 1996, č.6, s. 254 – 260.

dodržování přiměřených omezení a povinností (§ 307 odst. 3, 4 TrŘ, § 179g odst. 3 TrŘ), v určitých případech i výchovných opatření. Stanovisko poškozeného má význam při náhradě škody obviněným (podezřelým), a to nejen proto, že je jedním ze subjektů s právem napadnout stížností rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání (podmíněném odložení podání návrhu na potrestání). Úsilí pracovníka PMS směřuje k urovnání konfliktu a vzájemných vztahů mezi poškozeným a obviněným (podezřelým), čehož dosáhne jednak informováním stran o možných řešeních v dané věci a zprostředkováním jednání mezi poškozeným a obviněným (podezřelým), jehož cílem je jejich dohoda o náhradě škody (§ 4 odst. 2 písm. b), zákona o PMS). Probační pracovník obstarává podklady důležité pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání (podmíněném odložení podání návrhu na potrestání) a o osobě obviněného (podezřelého), jeho rodinném a sociálním zázemí (soudní pomoc podle § 4 odst. 2 písm. a), zákona o PMS). Probační úředník kontroluje plnění uložených omezení a povinností, výchovných opatření, případně povinností sjednaných v dohodě o náhradě škody, sleduje a usměrňuje způsob života a chování obviněného (podezřelého) ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání⁵⁴, respektive podmíněného odložení podání návrhu na potrestání.

Při vytváření podmínek pro schválení narovnání vykonává PMS zejména tyto činnosti. Vzhledem ke skutečnosti, že schválení narovnání je vázáno na souhlas obviněného a stejně tak i poškozeného a současně na splnění určitých podmínek ze strany obviněného, opatřuje PMS vyjádření stran k trestné činnosti a případnému narovnání (§ 309 odst. 1 TrŘ). Pracovník PMS obvykle získává taková vyjádření stran prostřednictvím individuálních pohovorů s poškozeným a obviněným. Pokud obě strany předběžně souhlasí s narovnáním, jakož i formou řešení jejich problému, může zprostředkovat dialog mezi poškozeným a obviněným a poskytovat stranám informace týkající se například možných řešení, právních otázek apod. Dialog slouží k vyjasnění vzájemných stanovisek a očekávání stran a jestliže se strany rozhodnou pro mediaci jako řešení jejich konfliktu, proběhne jednání, na jehož konci v úspěšném případě dojde k uzavření se dohody o narovnání. Obsahem takové dohody je domluva na náhradě škody či jiném druhu odčinění způsobené újmy (§ 4 odst. 2 písm. b), zákona o PMS), dále PMS zajišťuje podklady k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům (soudní pomoc, § 4 odst. 2 písm. a), zákona o PMS), které zjevně slouží také

⁵⁴ Hrušková, O., Ouředníčková, L., Štern, P. K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby. Trestní právo, 1997, č.7 - 8, s. 12 - 20.

pro rozhodnutí státního zástupce nebo soudu o vhodnosti aplikace takového institutu a pro případné určení výše částky složené obviněným na obecně prospěšné účely. Po právní moci usnesení státního zástupce nebo soudu o schválení narovnání a zastavení trestního stíhání obviněného asi jen výjimečně přichází v úvahu, že by se PMS podílela na zabezpečení výkonu jeho reparačních povinností, neboť podle dostupných informací v zásadě všichni poškození dávají přednost jejich splnění před samotným rozhodnutím.

Poslední ze zmiňované skupiny odklonů od standardního trestního řízení, tj. odstoupení od trestního stíhání, nabízí relativně nejmenší možnosti pro působení pracovníků PMS.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v § 70 odst. 1 nepřímo vymezil hlavní úkoly PMS spojené s odstoupením od trestního stíhání, a to vytváření podmínek pro rozhodnutí ve věci zjišťováním údajů o osobě mladistvého ve formě, tzv. zprávy soudní pomoci. Další možnosti se nabízejí v odstavci třetím v ustanovení zmíněného paragrafu, kterýžto obsahuje demonstrativní výčet podmínek, které se mohou stát podkladem k uplatnění odstoupení od trestního stíhání, z nichž pravděpodobně nejčastěji bude zohledňována náhrada způsobené škody, přičemž PMS se logicky bude často podílet na sjednávání příslušné dohody.

3.1.2 – Činnost Probační a mediační služby ČR v úseku trestního řízení do rozhodnutí ve věci

V úseku trestního řízení před rozhodnutím soudu a státního zástupce ve věci vykonává PMS činnosti, které především plní pomocnou roli při rozhodování státního zástupce a soudu při alternativním řešení trestních věcí. PMS zaměřuje svojí činnost také na osobu poškozeného a urovnání konfliktu mezi poškozeným a obviněným.

Typické pro činnosti PMS ve fázi trestního řízení před rozhodnutím ve věci je shromažďování aktuálních informací o osobě obviněného, o jeho rodinném, pracovním a sociálním zázemí, ale i finančních poměrech, které jsou relevantní pro rozhodování orgánů činných v trestním řízení, zejména pak státního zástupce, pro předběžné projednání obžaloby a pro rozhodování soudu v trestním řízení a řízení proti mladistvým (soudní pomoc, § 4 odst. 2 písm. a), zákona o PMS, § 55 a 56 ZSVM). Informace jsou podávány v tzv. zprávě soudní pomoci (používají se i pojmy, zpráva

probační pomoci nebo předzodpovědná zpráva)⁵⁵. PMS by se v této činnosti neměla omezit na prosté shromažďování popisných informací, měly by být do ní promítnuty i názory a postoje stran, jejich návrhy a očekávání, protože zpráva soudní pomoci je důležitým aspektem pro skutečně individualizované rozhodování orgánů činných v trestním řízení.

České vězeňství čelí jednomu zvlášť palčivému problému, a to značnému počtu osob, jejichž svoboda pohybu je omezena výkonem vazby. S ohledem na negativní dopady vazby na osobní, rodinné a majetkové poměry obviněného se PMS podílí na řešení této situace, zvláště pak v oblasti institutů, které ji nahrazují. U případů, u nichž připadá v úvahu nahrazení vazby zárukou, slibem a zejména dohledem probačního úředníka nad obviněným, shromažďuje PMS informace o osobě obviněného, jeho zázemí, zjišťuje postoj obviněného ke spáchané trestné činnosti a rizika jeho možného pobytu na svobodě (jedná se o specifickou část soudní pomoci, § 4 odst. 2 písm. a), zákona o PMS). V případech nahrazení vazby dohledem probačního úředníka nad obviněným, zajišťuje PMS dohled nad obviněným (§ 4 odst. 2 písm. c), zákona o PMS), kromě toho poskytuje obviněnému služby spočívající v pomoci, poskytování informací a odborném vedení⁵⁶. Cílem PMS je přivést obviněného k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin, aby se aktivně zapojil do odstranění příčin a následků trestného činu a samozřejmě, aby nebyla naplněna obava, že uprchne nebo se bude skrývat, popřípadě pokračovat v trestné činnosti, jak má na mysli ustanovení § 67 písm. a), c) TrŘ.

Jak již bylo výše uvedeno, plní PMS nezastupitelnou roli při projednání trestní věci alternativním způsobem, tj. zejména postupy směřujícími k užití některého ze zvláštních druhů řízení (odklonů), uložení trestu nespojeného s odnětím svobody anebo alternativ k potrestání. Jedním z nejvýznamnějších postupů je mediace, tj. činnost, která směřuje k projednání a uzavření dohody mezi poškozeným a obviněným o náhradě škody, či dohody o narovnání (§ 4 odst. 2 písm. b), zákona o PMS). Mediace, respektive její výsledek, kterým je v užším slova smyslu nahrazení škody způsobené trestným činem, není omezen pouze na podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání. Nahrazení

⁵⁵ Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P. aj. Příručka pro probaci a mediaci. 1. vyd. Praha: SPJ 2001. Kapitola D3, Oblasti činnosti probační a mediační služby, s. 1 – 10.

⁵⁶ Sotolář, A., Ouředníčková, L., Sovák, Z. aj. Mediační a probační služba v ČR: Současný stav a možnosti dalšího vývoje. Právní praxe, 1997, č. 7 - 8, s. 443 – 459.

škody může mít v trestním řízení dále význam při rozhodování o druhu a výměře trestu jako polehčující okolnost (§ 33 písm. h) TrZ) nebo jako jeden z předpokladů k odstoupení od trestního stíhání (§ 70 a násl. ZSVM) apod.. PMS, mimo rámec pokynů orgánů činných v trestním řízení nebo podnětů stran, sama vytipovává vhodné případy pro uplatnění mediace. Při ukládání trestů nespojených bezprostředně s odnětím svobody a alternativ k potrestání vykonává PMS své úkoly, zejména v oblasti soudní pomoci při zjišťování údajů o obviněném, v určité míře i při vytipovávání „vhodných“ obviněných (§ 4 odst. 2 písm. b), zákona o PMS). Jedním z nejčastějších příkladů se může stát zjišťování stanoviska a zdravotního stavu obviněného před možným uložením trestu obecně prospěšných prací (§ 45a odst. 2 TrZ a § 26 odst. 1 ZSVM) a dále kupříkladu v souvislosti s peněžitým trestem, zkoumání finančních možností obviněného apod.⁵⁷.

3.1.3 – Činnost Probační a mediační služby ČR ve stadiu trestního řízení po rozhodnutí ve věci

Činnosti PMS po rozhodnutí ve věci se na rozdíl od předcházejícího stadia řízení obvykle odvíjejí od konkrétního pravomocného meritorního rozhodnutí. S tím souvisí, že PMS zde vyvíjí činnost zejména ve vykonávacím řízení (dohled, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody apod.).

Těžiště činnosti PMS ve fázi trestního řízení po rozhodnutí ve věci, tj. probace v užším pojetí, spočívá v realizaci rozhodnutí soudu s dohledem nad obviněným ve zkušební době (§ 4 odst. 2 písm. d) a e), zákona o PMS). Dohled (dle § 26a a 26b TrZ) je ukládán obviněnému v případech podmíněného upuštění od potrestání s dohledem (§ 26 TrZ), podmíněného upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 ZSVM), podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 60a TrZ), odnětí svobody podmíněně odloženého na zkušební dobu s dohledem (§ 24 odst. 1 písm. h) ZSVM), dále může soud uložit dohled odsouzenému v případě podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 63 odst. 1 TrZ) a podmíněného propuštění mladistvého (§ 78 ZSVM).

Obsah dohledu a povinnosti obviněného, ale také úředníka PMS v rámci jeho výkonu, jsou vymezeny v trestním zákoně, trestním řádu a v zákoně o soudnictví

⁵⁷ Rizman, S. aj. K problematice zvláštních alternativních trestů. Trestní právo, 1997, č. 7 – 8, s. 1 – 12.

ve věcech mládeže (§ 26a až 26b TrZ, § 27b odst. 1 TrŘ, § 80 ZSVM). Dohled spočívá v pozitivním vedení, pomoci a kontrole podmínek uložených pachateli, či vyplývajících ze zákona, což je realizováno pravidelným kontaktem pachatele s probačním pracovníkem. V rámci těchto společných setkání ve zkušební době pachatel a probační pracovník vytvářejí a realizují probační program. Pachatel je povinen spolupracovat s probačním úředníkem, dostavovat se v úředníkem stanovených lhůtách, informovat probačního úředníka o místu svého pobytu, zaměstnání, dodržování soudem uložených přiměřených omezení a povinností a také o jiných okolnostech důležitých pro výkon dohledu určených probačním úředníkem a konečně umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí. Probační úředník informuje o porušení podmínek dohledu, přiměřených omezení či povinností a zpracovává zprávu o průběhu dohledu a předkládá ji předsedovi senátu soudu, který dohled uložil za podmínek § 26b odst.2 a 3 TrZ.

PMS zajišťuje jednotlivé úkony výkonu trestů a trestních opatření nespojených s odnětím svobody, ochranných opatření (§ 4 odst. 2 písm. d), zákona o PMS) a dalších rozhodnutí tam, kde to stanoví zákon (§ 27b odst. 1 písm. a) až f) a odst. 2 TrŘ, § 75 ZSVM). Účast PMS se jeví jako prospěšné řešení zejména u kontroly výkonu trestu obecně prospěšných prací, zákazu pobytu a zákazu činnosti. Vyloučit nelze činnost PMS u výkonu peněžitého trestu, přestože PMS v této oblasti nedisponuje takovými možnostmi jako některé zahraniční probační služby (například nizozemská)⁵⁸. Naopak za nevhodné je nutno považovat postup, při němž by PMS zajišťovala kontrolu podmíněně odsouzeného a podmíněně propuštěného, v případech, kdy současně nebyl uložen dohled nebo přinejmenším přiměřená omezení a povinnosti. Vzhledem k ryze administrativní povaze těchto úkonů je totiž bez potíží mohou zajišťovat odborní pracovníci soudů a protože s ohledem na omezené kapacity PMS na straně jedné a odborné předpoklady pracovníků PMS na straně druhé je vhodnější, aby se věnovala činností, pro něž byla vytvořena a nebyla takto zahlcována. Z ochranných opatření přicházejí v zásadě v úvahu jen činnosti při výkonu ochranného léčení a ochranné výchovy. Sledování výkonu ochranných opatření PMS se však také nezdá nejvhodnějším řešením, a to s ohledem na její omezené možnosti pozitivního působení a znovu její omezené kapacity. PMS dále kontroluje dodržování uložených přiměřených omezení a povinností, které jsou demonstrativně vymezeny v § 26 odst. 4 písm. a) až

⁵⁸ Sotolář, A., Šámal, P., Ouředníčková, L. aj. Nizozemský model uplatnění alternativních trestů a mediace v trestních věcech a další perspektivy rozvoje mediační a probační služby v České republice. Právní praxe, 1999, č.10, s. 607 – 615.

f)TrZ, přičemž trestní řád výslovně dále zmiňuje kontrolu dodržování uložených přiměřených omezení a povinností, jež byly uloženy současně s tresty obecně prospěšných prací a zákazu pobytu⁵⁹.

Mediace mezi poškozeným a obviněným ve fázi po rozhodnutí ve věci má význam z hlediska odstraňování následků trestného činu (§ 4 odst. 3, zákona o PMS) a naplňování principů restorativní spravedlnosti. Nahrazení škody může být i jedním z důvodů pro podmíněné propuštění (§ 61 odst. 1 TrZ) nebo podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu (§ 61 odst. 2 TrZ).

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozšířil rozsah úkolů PMS svěřených o realizaci výchovných opatření. Jsem si vědom skutečnosti, že výchovná opatření mohou být mladistvému ukládána s jeho souhlasem i před rozhodnutím ve věci samé (§ 15 ZSVM), ale jsem toho názoru, že by bylo zbytečné opakovat v podstatě to samé dvakrát, proto jsem část týkající se výchovných opatření zařadil jen do této kapitoly.

Obsah dohledu probačního úředníka, jakož i povinnosti mladistvého a probačního úředníka vymezuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže v § 16. Ze srovnání s ustanoveními § 26a a 26b TrZ, které se týkají dohledu, zjistíme, že základní náležitosti jsou obdobné. Rozdíl spočívá především v účelu tohoto institutu, vedle kontroly dodržování uloženého probačního programu, výchovných povinností a omezení uložených mladistvému, má usměrňovat způsob života mladistvého a tím podporovat a zajišťovat jeho výchovu (§ 15 odst. 4 ZSVM). Pracovníci PMS se opět účastní na realizaci tohoto výchovného opatření prostřednictvím pravidelných setkání s mladistvým, během nichž mladistvého sledují, kontrolují a poskytují mu vedení a pomoc. Jedna z hlavních výhod výchovných opatření spočívá v možnosti uložit je již před rozhodnutím ve věci samé, z čehož vyplývá využít dohledu probačního úředníka k získání dalších informací o osobě mladistvého a jeho sociálního prostředí, které může soud pro mládež, či státní zástupce využít pro své rozhodování⁶⁰. Úkony PMS při realizaci zbylých výchovných opatření budou spočívat především v opatrování

⁵⁹ Šámal, P., Baxa, J., Púry, F. aj. Trestní řád: Komentář. II. díl. 3. vyd. Praha: C.H. Beck. 2001. s. 1898 – 1900.

⁶⁰ Ščerba, F. Výchovná opatření dle návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Trestní právo, 2003, č. 6, s. 8 – 14.

informací o osobě mladistvého a jeho okolí (soudní pomoc) a s výjimkou napomenutí s výstrahou i v kontrole mladistvého při jejich plnění.

3.1.4 – Činnosti Probační a mediační služby ČR nevázané na konkrétní stádium trestního řízení

Vedle předchozích činností se PMS podílí i na úkolech, které nejsou specificky spojeny s určitým stádiem trestního řízení. PMS poskytuje pomoc obětem trestné činnosti a zpravidla se tak děje zprostředkováním kontaktu mezi poškozeným a obviněným, podáváním informací o průběhu trestního řízení, ve vhodných případech zohledněním názorů a zájmů poškozených apod. (§ 4 odst. 3, zákona o PMS). Navazuje kontakty a spolupracuje se subjekty, jejichž náplní je sociální, terapeutická práce s obviněnými a odsouzenými, zejména ve věcech mladistvých a uživatelů omamných a psychotropních látek (§ 4 odst. 4 a 6, zákona o PMS), ale také s rodinným okolím obviněného. Nelze samozřejmě vyloučit též její podíl na různých formách prevence trestné činnosti (§ 4 odst. 5 zákona o PMS).

3.2 – ORGANIZAČNÍ ČLENĚNÍ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČESKÉ REPUBLIKY A POSTAVENÍ JEJÍHO ÚŘEDNÍKA A ASISTENTA

3.2.1 – Organizační členění Probační a mediační služby ČR

Právní úprava vnitřní struktury organizace PMS je vymezena zejména v zákoně č. 257/2000 Sb. a dále v provádějících právních předpisech, z nichž v této oblasti nejvýznamnější jsou Statut a Organizační řád PMS.

Právní postavení PMS vymezuje v § 1, odst. 2 zákon o PMS jako organizační a účetní jednotku státu ve smyslu zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích. PMS jakožto organizační složka státu není právnickou osobou, čímž ovšem není dotčena její působnost nebo výkon předmětu činnosti podle zákona o PMS (§ 10 odst. 2, zákona č. 219/2000 Sb.). V právních vztazích vystupuje za PMS jménem státu ředitel a osoby, o nichž to stanoví zvláštní právní předpis (například Statut Probační a mediační služby apod.). Z postavení PMS coby účetní jednotky státu vyplývá její finanční napojení na státní rozpočet, respektive na rozpočet Ministerstva spravedlnosti, které také dohlíží na hospodaření PMS.

Z pohledu výkonu státní správy PMS podléhá ministerstvu spravedlnosti, které ji zajišťuje a odpovídá za vytvoření podmínek k řádnému výkonu probační a mediační činnosti a vykonává nad ní dohled (§11 odst. 1 a 2, zákona o PMS). Jedná se především o vytváření podmínek v oblastech personální, organizační, hospodářské a finanční. Dohled spočívá zejména v kontrole dodržování právních předpisů a plnění stanovených úkolů.⁶¹ Zákonem o PMS byly vytvořeny legislativní podmínky pro zřízení Rady pro probaci a mediaci (§ 12 zákona o PMS), která s cílem, aby koncepčně a metodicky ovlivňovala a usměrňovala činnost PMS, působí jako poradní orgán ministra spravedlnosti při koordinaci činnosti středisek, vytváření vnitřních předpisů a programů PMS a vyjadřuje se k některým personálním otázkám.

Hierarchická struktura řízení PMS sleduje linii, ředitel, zástupci ředitele, vedoucí středisek a vedoucí specializovaných odborných oddělení (v případě, že by byla na úrovni středisek vytvořena). Právní úprava řízení PMS je blíže konkretizována v obecně závazných právních předpisech, tj. Statutu a dalších interních normách PMS (organizační řád, pracovní řád, spisový řád, podpisový řád, jednací řády, instrukce a příkazy ředitele).

Ředitel PMS

Ředitel PMS, jakožto nejvyšší článek přímého řízení PMS, zajišťuje činnost PMS v oblastech, které jsou mu svěřeny zákonem o PMS. Ředitel je přímo odpovědný ministru spravedlnosti. Ředitel PMS může pověřit výkonem vymezených činností některého ze svých zástupců. V případě své nepřítomnosti jednoho ze zástupců pověří zastupováním v plném rozsahu a dále také zajišťuje spolupráci s Radou pro probaci a mediaci.

V oblasti organizační a řízení PMS jsou řediteli PMS svěřeny následující pravomoci,

- 1) rozhoduje o vnitřním členění ředitelství a na návrh vedoucího střediska o vnitřní struktuře střediska,
- 2) zřizuje a ruší poradní orgány, komise a kontrolní orgány,

⁶¹ Šámal, P., Baxa, J., Púry, F. aj. Trestní řád: Komentář. II. díl. 3. vyd. Praha: C.H. Beck. 2001. s. 1922 – 1923.

3) může pověřit vedoucí středisek, která působí v sídlech okresních soudů, jež jsou zároveň sídlem krajských soudů a jim naroveň postavených soudů, metodickou koordinací středisek působících v obvodu krajského soudu,

4) je oprávněn navrhnout ministru spravedlnosti sloučení nebo rozdělení středisek v obcích, jež jsou sídly dvou nebo více okresních soudů,

5) vydává vnitřní předpisy k zajištění činnosti PMS, předkládá ministru spravedlnosti ke schválení „Studijní program vzdělávání úředníků a asistentů Probační a mediační služby“,

6) řídí sekretariát, oddělení pro veřejné a mezinárodní vztahy (oddělení pro probaci a mediaci a pro ekonomicko – správní záležitosti řídí zástupci ředitele) a své zástupce.

Ředitel PMS kontroluje činnost PMS v případech podaných stížností proti postupu zaměstnanců PMS, nejsou – li v pravomoci vedoucích středisek a na úseku personálním ředitel PMS,

1) navrhuje ministrovi spravedlnosti jmenování a odvolání vedoucích středisek po projednání s Radou pro probaci a mediaci,

2) jmenuje a odvolává zástupce ředitele, ostatní vedoucí zaměstnance PMS a členy poradních, kontrolních orgánů a komisí.

Ředitel při zajišťování hospodářské a finanční oblasti chodu PMS a spolupráce s jinými subjekty,

1) schvaluje rozpočet PMS a

2) uzavírá smlouvy s právníckými a fyzickými osobami.

Organizační členění PMS

PMS je členěna na ředitelství PMS, které sídlí v Praze a střediska, jež působí v sídlech okresních nebo jim naroveň postavených obvodních nebo městských soudů (§3 odst. 2, zákona o PMS).

Pracoviště Ředitelství se člení na pracoviště ředitele a jeho sekretariát, oddělení pro veřejné a mezinárodní vztahy, úsek zástupce ředitele pro ekonomicko – správní záležitosti a na úsek zástupce ředitele pro probaci a mediaci.

Střediska řídí vedoucí a právní úprava předpokládá, že budou složeny z pracoviště vedoucího střediska a specializovaných odborných oddělení. Ze specializovaných oddělení zákon o PMS výslovně zmiňuje oddělení pracující s mladistvými obviněnými, obviněnými ve věku blízkému věku mladistvých a s uživateli omamných a psychotropních látek (§ 3 odst. 5 zákona o PMS), jak vyplývá v návaznosti na ustanovení § 4 odst. 4 zákona o PMS.⁶²

Ředitelství

Sekretariát ředitele poskytuje komplexní administrativní služby, po materiální a organizační stránce zabezpečuje činnost ředitele, vede archiv a zajišťuje vnější styk PMS s Ministerstvem spravedlnosti ČR a dalšími státními i nestátními odbornými institucemi. Vedle toho zprostředkovává kontakt se sdělovacími prostředky.

Oddělení pro veřejné a mezinárodní vztahy zajišťuje spolupráci s domácími a zahraničními institucemi působícími v oblasti probace a mediace. Dále zajišťuje publikační a překladatelské služby.

Úsek zástupce ředitele pro ekonomicko – správní záležitosti zabezpečuje plnění úkolů v oblasti personálních záležitostí, hospodaření se svěřeným majetkem státu a zabezpečení materiálně technických podmínek činnosti PMS. Úsek zástupce ředitele pro probaci a mediaci úzce spolupracuje s oddělením pro veřejné a mezinárodní vztahy, při koordinaci, spolupráci a metodické součinnosti PMS s orgány činnými v trestním řízení a s Vězeňskou službou, podílí se též na vzdělávání pracovníků PMS. Úsek pro probaci a mediaci zodpovídá za analytickou, metodickou, koncepční a legislativní činnost PMS.

Středisko

Středisko tvoří základní článek organizace PMS pro výkon probačních a mediačních činností (§ 3 odst. 2, zákona o PMS). Příslušnost středisek k výkonu probačních a mediačních činností se odvozuje od příslušnosti soudu a v přípravném řízení státního zástupce, v jehož obvodu středisko působí (§ 3 odst. 3, zákona o PMS). Středisko provádí probační a mediační činnost na základě pokynů orgánu činných v trestním řízení, pokyny vedoucího střediska s nimi nesmí být v rozporu (§ 10 odst. 2,

⁶² Viz. Příloha II

zákona o PMS), přičemž vedle výkonu probačních a mediačních činností středisko také působí při plnění úkolů v oblasti prevence trestné činnosti. Středisko při plnění svých povinností spolupracuje nejen s orgány činnými v trestním řízení, ale i s dalšími státními a nestátními institucemi (například s orgány sociálně – právní ochrany dětí, orgány sociálního zabezpečení, registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi etc. (§ 5 odst. 1 a 2, zákona o PMS)).

3.2.2 – Postavení úředníků a asistentů PMS

Úředníci a asistenti PMS spolu s administrativními a provozními zaměstnanci tvoří skupinu zaměstnanců PMS, kteří jsou oprávněni činit úkony v mezích zákona o PMS a dalších právních předpisů nebo na základě pověření ředitele PMS.

Úředníkem a asistentem PMS se může stát pouze fyzická osoba, jak to ostatně vyplývá ze zákona o PMS (například podmínka vzdělání v § 6 odst. 2 a 3). Jejich pracovní poměr k PMS se řídí zákoníkem práce, pokud zákon o PMS nestanoví jinak. Úředníci působí v rámci jednotlivých středisek, s výjimkou případu dočasného přidělení k ministerstvu.

Zákonné požadavky pro výkon funkce úředníka PMS jsou vymezeny následujícím způsobem,

- 1) je povinen být bezúhonným (ve smyslu zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů),
- 2) být plně způsobilým k právním úkonům (ve smyslu Občanského zákoníku),
- 3) mít ukončené magisterské vysokoškolské vzdělání v oblasti společenskovední,
- 4) úspěšně složit odbornou zkoušku úředníka PMS po absolvování základního kvalifikačního vzdělání pro úředníky PMS (§ 6 odst. 2, zákona o PMS).

Asistent PMS musí,

- 1) být starším jednadvaceti let,
- 2) být bezúhonným,
- 3) mít plnou způsobilost k právním úkonům a
- 4) mít ukončené společenskovední středoškolské vzdělání PMS (§ 6 odst. 3, zákona o PMS).

Asistenti jsou povinni absolvovat speciální kurz v trvání šesti měsíců. Úředníci a asistenti PMS jsou povinni si své vzdělání a odborné znalosti dále prohlubovat, přičemž obsah a rozsah vzdělávání úředníků a asistentů PMS podrobněji upravuje Statut Probační a mediační služby (čl. 6 až 11). Jelikož povolání probačního úředníka a asistenta nepatří mezi povolání, na něž se vztahují výjimky ze Smlouvy Evropských společenství (čl. 39 až 42 ES), bylo nutno zvlášť upravit podmínky kvalifikačních a jiných předpokladů zájemců pocházejících ze zemí Evropské unie, dalších států a osob bez státní příslušnosti⁶³.

Úředník PMS se při výkonu své funkce řídí zákony a dalšími právními předpisy, dále pak pokyny předsedy senátu, či samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce. Předseda senátu, samosoudce a v přípravném řízení státní zástupce nesmí pokyny zasahovat do způsobu provádění a směřování mediace (§ 7 odst. 1, zákona o PMS). Pokud by úředník PMS při výkonu své činnosti porušil povinnost nestrannosti, objektivnosti, odpovědnosti, respektování a ochrany lidských práv a svobod, důstojnosti člověka, nebo by mařil účel trestního řízení, může věc předseda senátu, samosoudce a v přípravném řízení státní zástupce úředníkovi odejmout. Jak již bylo řečeno, úředník PMS nesmí v téže věci činit úkony probace a mediace, z toho vyplývá nutnost obsazení středisek PMS přinejmenším dvěma úředníky, či alespoň úředníkem a asistentem (§ 7 odst. 5, zákona o PMS). § 7 odst. 4 zákona o PMS v návaznosti na ustanovení § 65 odst. 4 trestního řádu, upravuje právo úředníka PMS nahlížet do spisu, činit si z něho výpisky a poznámky, pořizovat si kopie trestních spisů vedených u soudu, státního zastupitelství a Policie České republiky, či jejich částí. Probační úředník vytváří podmínky pro rozhodování soudu a státního zástupce tím, že zjišťuje stanovisko obviněného k podmíněnému zastavení trestního stíhání, uložení trestu nespojeného s odnětím svobody, včetně uložení trestu obecně prospěšných prací a schválení narovnání, k schválení narovnání zjišťuje probační úředník i stanovisko poškozeného. Probační úředník má možnost zvážit, zda porušení podmínek, omezení, či povinností uložených v rámci dohledu nebo některého trestu nespojeného s odnětím svobody, podmíněného zastavení trestního stíhání anebo podmíněného propuštění, bylo natolik vážné, že nepostačí upozornit obviněného na zjištěné nedostatky a informuje předsedu senátu, samosoudce, v přípravném řízení státního zástupce.

⁶³ Šámal, P., Baxa, J., Púry, F. aj. Trestní řád: Komentář. II. díl. 3. vyd. Praha: C.H. Beck. 2001. s. 1908 – 1913.

V důsledku dosti nešťastného a málo výstižného zákonného vymezení působnosti asistenta PMS, který sice na základě pokynů úředníka může plnit stejné úkoly jako úředník PMS (§ 7 odst. 6, zákona o PMS), vyplynulo z konzultací s různými zaměstnanci PMS zjištění, že praxe, zvláště v prvním roce činnosti PMS, byla v této oblasti dosti nejednotná. Na některých střediscích asistenti PMS vykonávali v zásadě stejnou činnost jako úředníci, na jiných však byli degradováni do role pouhých pomocných administrativních sil.

O vyloučení úředníků a asistentů PMS z provedení úkonů probace a mediace platí s ohledem na ustanovení § 8 zákona o PMS přiměřeně ustanovení pro vyloučení orgánů činných v trestním řízení (§ 30, § 31 TrŘ). Nově zařazené ustanovení § 31a TrŘ odkazuje na zákon o PMS, pokud se jedná o úpravu postupu při rozhodování o jejich vyloučení. Podle § 8 zákona o PMS je povinností úředníka a asistenta, jakmile se dozvědí o skutečnostech, které odůvodňují jejich vyloučení z provedení úkonů probace nebo mediace, aby to podle stadia řízení, neprodleně oznámili státnímu zástupci a soudci. O vyloučení poté rozhoduje předseda senátu, samosoudce, v přípravném řízení státní zástupce.

Úředník a asistent PMS mají povinnost mlčenlivosti o věcech, které se dozvěděli v souvislosti s výkonem své funkce, a to i po skončení pracovního poměru. Této mlčenlivosti se nemohou dovolávat v souvislosti se skutečnostmi, jež se dozvěděli při výkonu probace vůči orgánům činným v trestním řízení a ministerstvu, v případě plnění závazků, vyplývajících z vyhlášené mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázaná. Naopak úředník a asistent PMS mají povinnost mlčenlivosti ke skutkovým okolnostem, které se dozvěděli při výkonu mediační činnosti nebo v souvislosti s ní a tyto okolnosti se neprojevíly při uzavírání dohody mezi poškozeným a obviněným, s výjimkou, kdy mají zákonnou povinnost překaziti spáchání trestného činu nebo oznámit trestný čin.

3.3 – PŘEHLED NĚKTERÝCH ZAHRANIČNÍCH ÚPRAV PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ ČINNOSTI

3.3.1 – Probační činnost v Anglii a Walesu

Na samém počátku dlouhodobé tradice probační činnosti v Anglii a Walesu stojí čin Fredericka Raynera, jenž roku 1876 daroval peníze společnosti „Church of England

Temperance Society“, která začala vysílat své zástupce k soudním případům s opilci a pomáhala jim s hledáním zaměstnání a ubytování⁶⁴. S ohledem na úspěchy této činnosti byl v roce 1907 přijat zákon o probační službě („Probation of Offenders Act“), kterým byla rozšířena její působnost na všechny delikventy.

Probační služba v Anglii a Walesu je typická mnohostí subjektů vykonávajících probační činnost, kterých působí v současnosti celkem čtyřicet tři, a dále také jejich značnou nezávislostí. Postupně vykonávala probační služba dohled nad podmíněně propuštěnými, zavedený do trestního systému v roce 1967 a od roku 1973 zajišťuje výkon trestu obecně prospěšných prací. Osmdesátá a devadesátá léta jsou charakteristická odklonem od užívání trestu odnětí svobody a snahou hledat fungující řešení pro každý konkrétní případ. Jeho výsledkem bylo přijetí nového zákona o trestním soudnictví v roce 1991, který přinesl některé výrazné změny. Probační dohled byl nově ukládán rozhodnutím, tj. probačním příkazem, zahájeny rovněž byly nový program prevence kriminality a elektronické monitorování a v roce 1998 byl zaveden nový druh rozhodnutí, tj. příkaz k léčení z drogové závislosti a testování („Drug Treatment and Testing Order“). Rok 2001 byl významný dalšími změnami, v rámci kterých prošly probační služby třístupňovým modernizačním programem. První stupeň obsahoval program „nejdříve myslí“ („Think first“), v němž se pachatelé učí řešit své problémy a zároveň byl vytvořen systém jejich hodnocení („Offender Assessment System“). Druhou fází se stalo sjednocení postupů a požadavků v probační službě a třetí část programu zasáhla do organizace a činnosti samotné probační služby, zvláště vyjmutím rodinné agendy a jejím převedením na nově vzniklou organizaci, Soudnictví a poradenství nad dětmi a rodinou („Child and Family Court and Advisory Services“).

Reformou z roku 2001 došlo dále ke sjednocení obvodů jednotlivých služeb v souvislosti s policejními rozhodnutími o zrušení dvanácti služeb, kterých původně působilo padesát pět. Jak již bylo shora uvedeno, jednotlivé služby vykonávají svou činnost relativně samostatně. Jejich organizace je až na dílčí výjimky v jednotlivých obvodech podobná⁶⁵.

⁶⁴ Kalmthout, A. M. van – Derks, J. T. M. (ed.). Probation and Probation Services: A European Perspective. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2000. s. 151.

⁶⁵ Viz. Příloha III

Z pohledu časového sledu úkonů bývá zpravidla prvním úkonem probační služby v trestním řízení obstarávání podkladů pro propuštění na kauci. Dále probační úředníci vypracovávají tzv. předrozsudkovou zprávu („Pre – Sentence Report“). Anglické soudy disponují podle stávající právní úpravy celou řadou možných rozhodnutí (magistrátní soudy – 19 druhů, královské soudy – 21 druhů). V souvislosti se zákonem z roku 1991 bylo zavedeno dělení pachatelů do čtyř skupin z hlediska jejich nebezpečnosti⁶⁶ a pravděpodobnosti recidivy. Tyto skutečnosti umožňují soudům rozhodnout individualizovaně. Probační příkaz („Probation Order“) je od roku 1991 vydáván zvláštním rozhodnutím. Jím uložený probační dohled bývá kombinován s dalšími tresty a jinými sankcemi vykonávanými na svobodě, kupříkladu peněžitým trestem (pokutou), obecně prospěšnými pracemi, různými omezeními a povinnostmi (léčení z drogové, alkoholové závislosti apod.). Probační dohled lze uložit na dobu od šesti měsíců do tří let pachateli, který již dovršil šestnáctý rok věku a souhlasil s podmínkami uloženými v probačním příkazu⁶⁶. Činnost probační služby dále zahrnuje vedle sociální činnosti v zařízeních pro výkon trestu i dohled nad podmíněně propuštěnými, přičemž byl vypracován systém podmíněného propuštění, odvíjející se od celkové výměry uloženého trestu odnětí svobody.

3.3.2 – Probační činnost v Německu

Kořeny probačních služeb v Německu sahají do období mezi oběma světovými válkami, kdy na poli péče o odsouzené zpočátku působily takřka výhradně soukromé organizace, jakou byla kupříkladu Rýnsko–Vestfálská společnost pro podporu vězňů. Výjimkou se stal slibný vývoj v některých německých městech, kde byla při soudech zakládána oddělení soudní pomoci („Gerichtshilfestellen“), ovšem tyto aktivity bohužel skončily s nástupem nacismu v roce 1933. V roce 1953 došlo k založení Státem registrované Německé probační služby („Deutsche Bewährungshilfe e.V.“), se sídlem v Bonnu. Zásadní změnu v činnosti probační služby poté přinesla reforma trestního práva z roku 1969, která značně rozšířila možnosti užití probačního dohledu, podmíněného propuštění a dohledu nad podmíněně propuštěnými. V roce 1975 byla uzákoněna soudní pomoc a zákonem o výkonu trestu z roku 1977 došlo k rozšíření činnosti v zařízeních pro výkon trestu. Další vývoj charakterizuje rozvoj soudní pomoci, zavedení trestu obecně prospěšných prací a zvýšený zájem o poškozeného. Původně probační služba soustřeďovala svůj zájem především na mladistvé pachatele, kteří v počátcích činnosti

⁶⁶ Hutchings, J. Sociální služby v justici v Anglii a Walesu. České vězenství, 2001, č.3, s. 10 – 11.

probační služby tvořili dvě třetiny klientely, dnes byl tento poměr snižen na jednu třetinu, v důsledku vzrůstu počtu dospělých klientů.

Konkrétní právní úprava organizace probační služby byla svěřena do působnosti jednotlivých spolkových zemí. V praxi struktura probační služby obvykle sleduje jeden ze tří modelů⁶⁷. Spolek právně reguluje pravomoc a rozsah působnosti probační služby trestním zákonem („Strafgesetzbuch“, StGB), trestním řádem („Strafprozeßordnung“, StPO), zákonem o výkonu trestu („Strafvollzugsgesetz“, StVollG) a konečně zákonem o soudnictví nad mládeží („Jugendgerichtsgesetz“, JGG).

Nezastupitelnou úlohu v trestním řízení má činnost sociálních pracovníků („Sozialarbeiter“) v podobě soudní pomoci v předsoudním stádiu (§ 160 odst. 3 a § 463d StPO), kteří zkoumají osobnost pachatele a důvody, jež ho vedly ke spáchání trestné činnosti. Zvláštní pozornost je věnována mladistvým pachatelům, péči o které zabezpečují specializovaná oddělení soudní pomoci v součinnosti s Odbory sociálních služeb pro mladé (§ 38 odst. 3 JGG). Hlavními složkami jejich činnosti jsou program mediace mezi poškozeným a pachatelem a výchovná opatření (§ 10 odst. 1 a § 45 odst. 2 JGG). Soudního řízení se pracovníci probační služby, s výjimkou řízení ve věcech mladistvých pachatelů neúčastní.

Z hlediska činnosti probační služby jsou významné peněžité tresty ukládané podle § 40 StGB a podmíněně odložené tresty odnětí svobody podle § 56 až § 56g StGB. Za podmínky, kdy odsouzený neplní povinnosti vyplývající z peněžitého trestu (pokuty), může být tento přeměněn v obecně prospěšné práce (§ 293 StGB). Soud může uložit probační dohled na dobu od dvou do pěti let (§ 56a StGB.), přičemž probační úředník („Bewährungshelfer“) dohlíží na plnění uložených povinností odsouzeným a vede jej k řádnému životu. Probační dohled bývá obvykle ukládán při trestu odnětí svobody delším než devět měsíců a pokud odsouzený nedovršil dvacet sedm let věku. Probační úředník pravidelně informuje soud o chování odsouzeného a plnění uložených povinností, či daných slibů. Ve výkonu trestu odnětí svobody pracují s odsouzenými sociální pracovníci, je zapotřebí ovšem poznamenat, že spolupráce mezi probační a vězeňskou službou není zdaleka bezproblémová.⁶⁸

⁶⁷ Viz. Příloha III

⁶⁸ Smartt, U. Německá probační služba-sluzba podmíněně propuštěným. České vězení, 1999, č.4, s. 51.

Na rozdíl od institutu podmíněného odsouzení podle § 56 StGB, který se týká pachatelů společensky méně závažné trestné činnosti, u nichž jsou dobré resocializační předpoklady, je určen vedoucí dozor⁶⁹ („Führungsaufsicht“) podle § 68 a § 68f StGB pro pachatele často závažné trestné činnosti s mnohem horšími společenskými prognózami⁷⁰. Předně se jedná o dozor vyslovený soudem nad pachateli odsouzenými k nepodmíněnému trestu odnětí svobody ve výměře nejméně šesti měsíců za zvláštní skupinu trestných činů (kupříkladu tzv. drogové kriminality), u nichž hrozí nebezpečí recidivy. Dále je dozor zpravidla vyslovován nad pachateli úmyslných trestných činů po výkonu celého nepodmíněného trestu odnětí svobody v trvání dvou roků a v trvání jednoho roku za úmyslné sexuální trestné činy uvedené v § 181b StGB, u nichž s ohledem na jejich povahu hrozí také jejich recidiva. Pouze při současném uložení ochranných resocializačních a zajišťovacích opatření, která jsou spojena s omezením osobní svobody anebo pokud je předpoklad, že pachatel i bez jeho nařízení se trestné činnosti v budoucnu nedopustí, není dozor vysloven.

Při výkonu dozoru, který lze nařídit v trvání od dvou do pěti let (§ 68c StGB), je sice odsouzený podřízen justiční dozorové službě („Aufsichtsstelle“) složené zpravidla z vyšších soudních úředníků, ale v praxi vlastní výkon zajišťuje soudem určený probační úředník. Jeho úloha je vymezena pokyny soudu, sám není dozorcem, ale má být odsouzenému oporou při pomoci a péči, a spolupracuje s pracovníky dozorové služby, které ovšem informuje o případných porušeních nařízení („Weisungen“) uložených v rámci dozoru. Nařízení ukládaná soudem podle § 68b odst. 1 StGB pro celou dobu trvání dozoru nebo jeho části a zaměřená k zabránění v opakování trestné činnosti spočívají zejména v zákazu opustit místo bydliště či pobytu bez souhlasu dozorového místa nebo v zákazu zdržovat se v určitých místech, stýkat se s osobami, vykonávat činnosti a vlastnit předměty, které by k recidivě mohly vést. Dále se jedná o povinnosti ve stanovených lhůtách se dostavovat na dozorová pracoviště, okamžitě hlásit změny bydliště a pracoviště a při nezaměstnanosti se přihlásit na úřadu práce nebo jiné oficiálně zprostředkovatelně práce. Jiná nařízení podle § 68b odst. 2 StGB, která je soud také oprávněn nařídit, se týkají zejména oblastí vzdělání, zaměstnání a plnění vyživovací povinnosti.

⁶⁹ Jedná se o doslovný překlad německého pojmu, ačkoliv tento institut svým obsahem se blíží ochrannému dohledu podle zák. č. 44/1973 Sb.

⁷⁰ Tröndle, Fischer Kommentierung im deutschen Praxiskommentar zum StGB. 49. Auflage.

3.3.3 – Probační činnost v Rakousku

Zvláštností organizace a výkonu probačních činností v Rakousku v evropském srovnání nepochybně je, že jejím výkonem je pověřen Spolek pro probační službu a sociální práci (Verein für Bewährungshilfe und Soziale Arbeit – VBSA), přestože se u něho jedná o nestátní organizaci, založenou jako projekt již v roce 1956 pod názvem Pracovní sdružení pro probační službu (Arbeitsgemeinschaft für Bewährungshilfe). V současnosti vykonává Spolek činnost ve čtyřech základních oblastech, a to probaci v užším slova smyslu (1. odbor probační činnosti dělený na šestnáct jednotek), mimosoudní narovnání, (2. odbor mediační činnosti v trestních věcech tvořený dvanácti jednotkami), parole (3. odbor péče o propuštěné složený z osmi jednotek) a doprovodné služby a zařízení (4. odbor služeb a zařízení složený ze sedmi jednotek)⁷¹.

Spolek pro probační službu a sociální práci v Rakousku, jak je již výše uvedeno, vznikl v roce 1956 (v některých pramenech v roce 1957) jako soukromý projekt a ke zlomu v jeho činnosti došlo v roce 1961, kdy došlo k přijetí zákona o soudnictví nad mládeží („Jugendgerichtsgesetz“), který vymezil pojem probačního pracovníka. V období let 1964 – 1969 byla postupně vybudována organizační síť Spolku pro probační službu a sociální práci s mladistvými. a konečně v roce 1969 se probační službě dostalo právního rámce zákonem o probační službě („Bewährungshilfegesetz“).

V Rakousku byla v roce 1975 provedena rozsáhlá reforma trestního práva, která rozšířila působnost probační služby i na dospělé delikventy a současně došlo ke změně jejího názvu na Spolek pro probační službu a sociální práci v Rakousku. O tři roky později Spolek rozšířil svou činnost na dohled a pomoc osobám propuštěným z výkonu trestu a díky úspěšnému projektu mimosoudního narovnání mezi mladistvými pachateli a poškozenými byl v roce 1988 přijat nový zákon o soudnictví nad mládeží a mimosoudní narovnání bylo zavedeno ve všech spolkových zemích. V omezené míře byl též v roce 1990 zaveden projekt mimosoudního narovnání pro dospělé pachatele. Dověření reformy probační služby souvisí s uzavřením smlouvy mezi Rakouskou republikou a Spolkem pro probační službu a sociální práci v Rakousku. V ní vystupuje

⁷¹ Viz. Příloha III

Rakouská republika zastoupená spolkovým ministerstvem spravedlnosti, jako objednavatel služeb ve shora uvedených směrech a Spolek jako jejich poskytovatel⁷².

Činnost Spolku v rámci jednotlivých institutů trestního práva upravují trestní zákon („Strafgesetzbuch“), trestní řád („Straffprozessordnung“) a zákon o soudnictví nad mládeží („Jugendgerichtsgesetz“).

Ve druhé polovině devadesátých let došlo v této oblasti trestního práva v Rakousku pod vlivem nepopíratelných úspěchů odklonů od standardního řízení ve věcech mladistvých pachatelů k významným legislativním změnám, a to nejprve v oblasti drogové kriminality („Suchtmittelgesetz – SMG“ BGBl. I Nr. 112/1997) a později zejména u kriminality ohrožené tresty odnětí svobody až do výměry pěti let („Strafprozessnovelle 1999“ BGBl. I Nr. 55), které zde otevřely široké možnosti k aplikaci probačních a mediačních činností krátce po spáchání trestné činnosti v předsoudním stadiu.

Trestně právní část komplexního zákona o návykových látkách z roku 1997 reagovala na dlouholetou zkušenost, podle které drogovou problematiku nelze řešit pouze represivními opatřeními, že návyk a závislost jsou primárně medicínsko terapeutickým problémem, a to také v oblasti trestního práva. Proto také při realizaci konceptu „Léčba namísto trestu“ nová zákonná úprava umožnila v případě, že medicínská a terapeutická opatření jsou nutná, smysluplná, nadějná a přiměřená, aby trestní právo prozatím ustoupilo a umožnilo realizaci léčby a péče o osoby závislé na konzumaci návykových látek. Obdobný postup byl zvolen u příležitostných konzumentů drog s poukazem na nevhodnost plného nasazení prostředků trestního práva. Naopak nová právní úprava garantovala, aby se s veškerou důsledností postupovalo proti závažné kriminalitě, organizovanému zločinu a obchodu s drogami⁷³.

S účinností od 1. ledna 1998 je tak státní zástupce oprávněn podle § 35 SMG rozhodnout o dočasném zpětvzetí trestního oznámení na zkušební dobu dvou let u osob, které si opatřily nebo držely malé množství návykové látky pro vlastní potřebu nebo

⁷² Nanque, O.(ed.). Spolek pro probační službu a sociální práci v Rakousku. České vězenství, 2001, č.1-2, s. 35 – 39.

⁷³ Úvodní slovo spolkového ministra spravedlnosti k publikaci „Suchtmittelgesetz – SMG BGBl. I Nr. 112/1997 Text, Gesetzmaterialien“.

u osob, které se dopustily některých trestných činů uvedených v § 27 až § 30 SMG a spočívajících v opatření návykových látek v důsledku svého návyku. Zákonnými předpoklady pro takové rozhodnutí jsou zpravidla vyjádření správních a zdravotních úřadů o potřebě léčebných opatření u takových osob a na základě nich a dalších informací rozhodnutí státního zástupce závisí na postoji obviněného nebo jeho zákonného zástupce, zda souhlasí s péčí probačního úředníka, realizovanou příslušným pracovištěm Spolku a zejména po zjištění potřeby, zda se podřídí opatřením uvedeným v § 11 odst. 2 SMG, tj. odborné kontrole zdravotního stavu, léčbě včetně odvykací a náhradové, klinicko – psychologickému poradenství a péči, psychoterapii a psychosociálnímu poradenství a péči. Při splnění těchto zákonných podmínek může podle § 37 SMG rozhodnout soud v pozdějším stadiu řízení o dočasném zastavení trestního stíhání.

Zařazením nových ustanovení trestního řádu § 90a až § 90g StPO v roce 1999 byla na bázi naprosté dobrovolnosti podezřelého upravena možnost odstoupení státního zástupce od jeho trestního stíhání ve věcech, kde nejsou žádné zvláštní nebo generálně preventivní důvody pro uložení trestu soudem a v nichž hrozí uložení trestu odnětí svobody do pěti let, trestným činem nebyla způsobena smrt, nejednalo se zde o vážné zavinění pachatele a skutkový děj byl dostatečně objasněn. Zároveň byla zařazena čtyři možná opatření odklonu nahrazující trest uložený soudem, a to pokuta (§90c), jejíž ukládání se předpokládá kupříkladu u krádeží v obchodech nebo u trestné činnosti v dopravě, obecně prospěšné plnění (§ 90d, e), zkušební doba v trvání jednoho až dvou roků (§ 90f), a to i za možného současného uložení povinností a omezení a péče pracovníka probační služby. Zvláštní pozornost u každé z předchozích tří forem opatření je věnována náhradě škody způsobené trestným činem, takže například u pokuty a obecně prospěšného plnění v případě možnosti a účelnosti státní zástupce sdělí podezřelému, že v trestním řízení bude pokračováno, pokud ve stanovené lhůtě, a to nejvýše šesti měsíců, neuhradí škodu způsobenou trestným činem. Čtvrtou formou opatření je poté mimosoudní narovnání (§ 90g). Postup státního zástupce je při splnění zákonných podmínek obligatorní, směřuje k dekriminalizaci méně závažné trestné činnosti a již po prvních čtyřech měsících účinnosti novely vedl ke snížení nápadu trestních věcí v řízení okresních soudů před samosoudci (trestné činy ohrožené trestem

odnětí svobody do jednoho roku) přibližně o padesát procent a ve věcech senátních o deset až patnáct procent⁷⁴.

3.3.4 – Probační činnost ve Švédsku

Dohled nad odsouzenými byl prvně ve Švédsku zakotven v zákonu o podmíněném odsouzení z roku 1918. Vztahoval se na rozsudky, kterými jsou ukládány tresty nucených prací o délce do šesti měsíců a tresty odnětí svobody do jednoho roku. Zároveň mohl soud při rozhodování vyžádanou předrozsudkovou zprávou a svěřit obviněného pod dohled vybrané osobě. Další právní úprava podmíněného odsouzení následovala roku 1939 s účinností od roku 1944. Reforma trestního práva z roku 1965 zavedla dva druhy podmíněného odsouzení (tzv. „villkorlig dom a skyddstillsyn“) a v roce 1973 došlo k reorganizaci vězeňské a probační služby, spočívající v její decentralizaci. Delikventům páchajícím trestnou činnost v důsledku závislosti na alkoholu či drogách je možno od roku 1988 ukládat léčení z alkoholové, či drogové závislosti s dohledem na základě „dohody“ (tzv. kontraktační léčba). Od roku 1994 na vybraných místech a později od roku 1997 celostátně, běží projekt elektronického monitorování. Až od roku 1998 se staly pravidelně ukládaným trestem obecně prospěšné práce s dohledem („samhällstjänst“), které je možno od roku 1999 ukládat spolu s podmíněným odsouzením (villkorlig dom).

U reformy z roku 1998, která vedla ke sjednocení vězeňské a probační služby do jednoho systému, stála náhoda, když nebyl nalezen vhodný kandidát na ředitele probační služby v jednom z regionů⁷⁵. Švédská vězeňská a probační služba („Kriminalvarden“) je v současnosti územně organizována do pěti velkých regionů, které se dále dělí na celkem třicet sedm organizačních jednotek. Ve většině těchto jednotek ředitel/governér má na starosti zařízení vězeňského, vazebního a probačního typu. Podobu jejich organizace a činnosti upravuje v obecné rovině vláda nařízeními⁷⁶.

Také ve Švédsku bývá probační služba zapojena do trestního řízení ve stadiu, kdy si orgány činné v trestním řízení vyžádají informace o obviněném, obsažené v tzv. předrozsudkové zprávě („personutredning“). Při svém rozhodování vedle zproštění viny

⁷⁴ Scharmüller, H. Referat: Die moderne strafrechtliche Entwicklung (Diversion) und Ihr Einfluss auf das erstgerichtliche Verfahren.

⁷⁵ Brunskill, G. aj. Švédsko – Spolupráce vězenství a probace: U zrodu stála šťastná náhoda. České vězenství, 2000, č.2,s. 60 – 63.

⁷⁶ Viz. Příloha III

a upuštění od potrestání má soud podle zákona při odsouzení pachatele na výběr z pěti trestů. Nejčastěji ukládaným trestem je peněžitý trest, který má tři podoby pokut (denní a souhrnné pokuty a vedle nich dále standardizované pokuty). Pro ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody platí velmi přísná omezující pravidla, a to zvláště u osob mladších než dvacet jeden roků. Pro Švédsko je ovšem typické, že téměř každý vězeň je podmíněně propuštěn před vykonáním celého trestu (místo podmíněného propuštění je užíván pojem automatického propouštění). Podmíněně propuštěnému se ukládá zkušební doba v rozpětí od jednoho do tří let a pokud je to potřebné, může být nad ním vykonáván probační dohled. Povinností podmíněně propuštěného je zejména informovat dohlázele o svém pobytu a zaměstnání.

Jak již bylo shora uvedeno, podmíněné odsouzení existuje ve dvou formách, z nichž tzv. villkorlig dom je vlastně pohružkou uložení trestu, v rámci kterého se pouze vyžaduje po pachateli, aby vedl řádný život ve zkušební době, která činí až dva roky. U Skyddstiilsyn se jedná o zvláštní formu probačního dohledu. V případech, že delikvent páchal trestnou činnost z důvodu závislosti na alkoholu, drogách, či pod vlivem závažné duševní poruchy, je možné jej podrobit zvláštní péči. Probační služba ovšem nejčastěji působí při výkonu probačního dohledu. Probaci lze kombinovat s uložením peněžitého trestu a lze ji spojit také s výkonem krátkodobého nepodmíněného trestu odnětí svobody v trvání od čtrnácti dnů do tří měsíců s probační lhůtou na tři léta. Odsouzený je opět povinen informovat probátora (dohlázele) o svém pobytu, zaměstnání a o plnění uložených povinností. Obecně prospěšné práce také ve své podstatě představují zvláštní druh probace a jejich výměra může činit čtyřicet až dvě stě hodin. Posledním zvláštním druhem probace je konečně tzv. kontraktační léčba, u které se jedná o dobrovolné léčení spojené s probačním dohledem⁷⁷.

3.3.5 – Probační činnost ve Švýcarsku

Švýcarsko bylo v určitém slova smyslu průkopníkem na poli probační činnosti. V roce 1838 v kantonu St. Gallen byla právně zakotvena pomoc propuštěným a podmíněné propuštění s dohledem bylo zase roku 1868, a to poprvé v Evropě zařazeno do právního řádu kantonu Aargau. Počátky probační činnosti ve Švýcarsku jsou ovšem spojeny se aktivitami křesťanských společností a jiných soukromých charitativních

⁷⁷Švédské vězení a probační služba: Švédský systém trestů. Přel. J. Válková. České vězeňství, 1995, č.1,s. 23 – 25.

organizací. V původním pojetí ochranný dohled („Schutzaufsicht, patronage, patronato“, který však nelze zaměňovat s již neexistujícím ochranným opatřením československého trestního práva téhož názvu podle zákona č. 44/1973 Sb.) ovšem spočíval v pouhém dohledu nad pachatelem a jeho kontrole, bez toho aniž by intenzivně působil na jeho resocializaci. Tento stav přetrvával až do šedesátých let dvacátého století, kdy byl podroben rozsáhlé kritice.

S účinností od 1. července 1971 podle novelizovaného čl. 47 švýcarského trestního zákona (Schweizerisches Strafgesetzbuch – StGB) spočívá účel ochranného dohledu v pomoci svěřeným osobám na cestě k poctivému životu a jako prostředky k jeho dosažení jsou uvedeny jednak rada a jednak skutek, zde jmenovitě při zajištění obydlí a práce. Nepochybně za pozitivní faktor z hlediska úspěšnosti začlenění svěřených osob do společnosti je nutno označit v tomto zákonném ustanovení vyslovený požadavek, aby dohled byl prováděn nenápadně. Zvláštní pozornost je při výkonu dohledu věnována osobám závislým na alkoholu, drogách a které pro svůj duševní nebo tělesný stav mají sklon k recidivě, a proto mají být ubytovávány ve vhodném prostředí a v případě potřeby je jim poskytována lékařská péče.

Vlastní zřízení a realizace výkonu ochranného dohledu v zákonem stanovených případech byla podle čl. 379 StGB svěřena do působnosti jednotlivých kantonů, které výkon dohledu mohou přenést na vhodná dobrovolná sdružení.

Kupříkladu v největším švýcarském kantonu Curych upravuje v současnosti výkon trestněprávních sankcí „Nařízení o výkonu soudních rozhodnutí“ (Justizvollzugsverordnung) ze dne 24. října 2001, podle kterého při Ředitelství pro spravedlnost a vnitro byl zřízen Úřad pro výkon soudních rozhodnutí (Amt für Jusstizvollzug), v rámci něhož vedle tzv. hlavních oddělení psychiatricko – psychologické služby a vězeňských a pracovních – výchovných zařízení působí též hlavní oddělení probačních služeb a služeb výkonu rozhodnutí. Podle § 5 a § 8 citovaného nařízení kromě jiných činností provádí ochranné dohledy, kontroluje uložená nařízení, zajišťuje sociální poradenství pro obviněné a odsouzené ve výkonech vazby a trestu, sjednává pracovní zařazení v rámci výkonu trestu obecně prospěšných prací a výukových programů, vyhotovuje odborné zprávy pro potřeby orgánů činných

v trestním řízení a dalších úřadů a provádí nábor, instruuje a doprovází dobrovolné spolupracovníky při péči o odsouzené a uvězněné osoby.

3.3.6 – Mediační činnost v trestních věcech v Německu

Za jednu z nejvýznamnějších koncepčních změn trestního práva v Německu je nutno označit právní zakotvení narovnání mezi poškozeným a pachatelem („Täter – Opfer Ausgleich) novelou zákona o soudnictví nad mládeží z roku 1990. Této novele předcházely mnohé pokusné projekty s mladistvými, díky jejichž úspěchu bylo narovnání zavedeno ve zmíněné novele do trestního práva, byť prozatím jen pro mladistvé pachatele. Ke změně tohoto legislativního stavu došlo v roce 1994, kdy vstoupil v platnost zákon o boji se zločinem a narovnání se stalo součástí obecného trestního práva.

Organizace mediačních služeb, podobně jako služeb probačních, spadá do působnosti jednotlivých spolkových zemí. Z toho vyplývá značná nejednotnost v podobě jejich organizace. Uzákoněním mediace byly stanoveny i obecné podmínky pro organizaci mediační služby. Mediační pracovníci měli být původně zařazeni do sítě soudní pomoci („Gerichtshilfestellen“), ovšem v praxi jednotlivé spolkové země svěřují mediaci nejen pracovníkům soudní pomoci, ale také pracovníkům státní sociální služby („Sozialdienst“) a nestátním subjektům. V některých zemích provádí mediaci jen některé z vyjmenovaných subjektů, kupříkladu v Sasku – Anhaltsku ji zabezpečuje výhradně státní sociální služba⁷⁸.

Až do roku 1994 bylo narovnání upraveno pouze v zákonu o soudnictví nad mládeží, podle kterého byl státní zástupce oprávněn navrhnout soudci pro mladistvé vydání příkazu k narovnání (§ 10 odst. 3 JGG.), či uložení odčinění viny (§ 15 odst. 1 a 2 JGG.). Vedle primární funkce narovnání a odčinění (Wiedergutmachung), jako jednoho z důvodů pro upuštění od trestního stíhání, existovaly další důsledky narovnání pro pachatele, kterými jsou přerušeni trestu, nařízení probačního dohledu, upuštění od potrestání a zmírnění trestu. Do nabytí účinnosti zákona o boji se zločinem v roce 1994 („Vebrechenbenkämpfungsgesetz“) neexistovala u dospělých pachatelů právní regulace narovnání, či odčinění, v podobě obsažené v zákonu o soudnictví nad mládeží.

⁷⁸Fenyk, J., Sotolář, A., Sovák, Z. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo, 2000, č. 12, s. 11 – 22.

Bylo k nim ovšem přihlíženo jako k „polehčující“ okolnosti. Pouze ustanovení § 46 odst. 1 StGB., novelizované zákonem ochraně obětí z roku 1987. vedlo soudce k ukládání náhradové povinnosti ve výroku o trestu. Ačkoliv státní zástupce nebo soud měli zákonnou možnost za podmínek spáchání přečinu nebo při způsobení minimální škody uložit pachateli povinnosti a trestní stíhání předběžně zastavit (§ 153 a 153a StPO), nebyla tato možnost příliš využívána. Proto také zákonem o trestně-procesním zakotvení narovnání mezi pachatelem a obětí ze dne 20. prosince 1999 č. 57 (Gesetz zur strafverfahrensrechtlichen Verankerung des Täter – Opfer-Ausgleichs...) bylo kromě jiných nově do trestního řádu zařazeno ustanovení § 155a, podle něhož jsou státní zastupitelství a soud v každém stadiu řízení povinni zkoumat možnosti narovnání mezi obviněným a poškozeným, ve vhodných případech na ně k tomu působit, ovšem nikoliv proti výslovnému nesouhlasu poškozeného.

Nově s účinností od roku 2000 se stala narovnání a odčinění součástí obecného trestního práva hmotného (§ 46a StGB) a na jejich základě je možné rozhodnout v zásadě u každého pachatele trestné činnosti o zmírnění trestu či v případech odsouzení k trestu odnětí svobody do jednoho roku nebo peněžitému trestu do tři sta padesáti tarifních dnů upustit od potrestání. Mediaci lze použít u všech trestných činů z hlediska ohroženého zájmu, pokud se dotýkají jednotlivce, ale i právnické osoby. Jedině u trestných činů dotýkajících se společnosti bez materiálního aspektu, nelze mediaci použít. Narovnání se předpokládá jako proces, skládající se z fáze dohody a fáze realizace odškodnění. Kompenzace může mít podobu úplného nebo částečného odčinění způsobené škody, či upřímně projevené snahy k odčinění následků trestného činu.

3.3.7 – Mediační činnost v trestních věcech v Nizozemí

Podobně jako v jiných zemích i v Nizozemí byla po dlouhou dobu diskutována otázka postavení poškozeného v trestním právu. V roce 1992 byl přijat zákon, pojmenovaný po svém hlavním autorovi, Terwee a roku 1995 na něj navázaly další právní předpisy, zde především směrnice státního zastupitelství. Do té doby bylo postavení poškozeného v nizozemském trestním právu neuspokojivé. Poškozeného tak lze přirovnat „horkému bramboru“, který si mezi sebou pohazovaly policie, státní zástupce a soud. Nedisponoval téměř žádnými procesními právy a byl jen pasivním přihlížejícím a odškodnění se většinou nedomohl. Došlo sice k pokusům zvrátit tento neblahý stav, kupříkladu činností většinou soukromých společností na poli pomoci

obětem trestné činnosti, z nichž patrně nejznámější je Nizozemská organizace pro pomoc obětem trestné činnosti („Slachtofferhulp Nederland“), činná již od roku 1984. Koncem osmdesátých let začaly v Nizozemí probíhat oficiální pokusné výzkumy zaměřené na odškodnění oběti trestného činu. Zpočátku byly tyto pokusy omezeny na trestné činy majetkové povahy, a to jen menší závažnosti. Tyto projekty byly v roce 1995 zakončeny vydáním směrnic státního zastupitelství, tzv. trestní právo s rozvahou. Nutno ovšem dodat, že tento systém měl své chyby. V první řadě se používal pouze nepřímý způsob jednání poškozeného a pachatele a dohodu o odškodnění mohl navrhnout pouze státní zástupce. Státní zástupce má totiž již od padesátých let diskreční pravomoc a rozhoduje, zda bude stíhat trestný čin. Tato zásada oportunity je omezena pouze v případech dotčení veřejného zájmu, byť právě tato pravomoc státního zástupce poskytuje široké možnosti k rozšíření mediace, zejména v předsoudním stádiu.

Jak již bylo řečeno v roce 1992 byl přijat Terwee zákon, který zavedl do právního řádu úpravu náhrady škody způsobené trestnou činností a zlepšil postavení poškozeného v trestním řízení. Poškozený získal práva na informace, účastnit se trestního řízení, práva na právní pomoc apod. Zákon byl původně zaveden jen v okresech Dordrecht a Den Bosch, od roku 1995 byla jeho působnost rozšířena na celé Nizozemí. Je vhodné si ovšem připomenout skutečnost, že nizozemské trestní právo nepoužívá mediaci, ve smyslu mimosoudního narovnání a ani nejde za hranici prosté náhrady škody. Nizozemské trestní právo má na druhé straně kvalitně zpracovaný systém alternativních trestů, ve kterých náhrada škody hraje významnou roli. Pachateli mohl být přerušen výkon trestu, pokud nahradil způsobenou škodu a poukázal určitou peněžní částku ve prospěch podpůrné instituce, jako například Fond odškodnění obětí násilných trestních činů. V případě mladistvých pachatelů se ještě naskytuje možnost využít tzv. HALT programu. Zaměření programu směřuje k dohodě s poškozeným o nahrazení způsobené škody. HALT je ovšem primárně převýchovný program⁷⁹.

3.3.8 – Mediační činnost v trestních věcech v Rakousku

Významným mezníkem ve vývoji mimosoudního narovnání se stalo přijetí zákona o soudnictví nad mládeží („Jugendgerichtsgesetz“, JGG), který zavedl tento institut do právního řádu Rakouska. Předcházely mu výzkumné projekty v některých rakouských městech (Víděň, Salcburk, Linec a Heillen). 1. ledna 2000 nabyla účinnosti zásadní

⁷⁹ Fenyk, A., Ouředníčková, L. „HALT“ znamená alternativu. České vězeňství, 1996, č.5 - 6, s. 21 – 24.

novela trestního řádu („Strafprozessnovelle 1999“ BGBl. I Nr. 55), která v ustanovení § 90g umožnila používání mediace i u dospělých pachatelů. Rakousko má obecně velmi komplexně a kvalitně vypracovaný systém odklonů od standardního trestního řízení a mimosoudní narovnání je začleněno do tohoto systému alternativního řešení trestních věcí. Mediační činnost vykonává část Spolku, odbor pro mimosoudní narovnání („Aussergerichtlicher Tatausgleich“, ATA), jehož dvanáct kanceláří pokrývá území celého Rakouska.

Do účinnosti novely z roku 1999 upravoval mimosoudní narovnání pouze zákon o soudnictví nad mládeží v § 7 a 8. Podmínkou pro povolení mimosoudního narovnání bylo spáchání trestného činu mladistvým, za který hrozil peněžitý trest (pokuta) nebo trest odnětí svobody ve výměře do pěti let a trestným činem nebyla způsobena smrt. Mladistvý pachatel byl povinen projevit účinnou snahu o převzetí odpovědnosti za spáchání trestného činu a napravit způsobené následky. U dospělých se nedostatek právní regulace obcházel účelovým výkladem § 42 trestního zákona („Strafgesetzbuch“, StGB), což se ovšem stalo předmětem diskusí, kterým byla učiněna přítrž již zmíněnou novelou. Nová právní úprava vychází z osvědčených institutů zákona o soudnictví nad mládeží, kdy jednotlivé případy přiděluje probační službě státní zástupce podle kritérií uvedených v ustanoveních § 90a a § 90g StPO a po podání obžaloby též soudce podle § 90c odst. 5, § 90d odst. 1 a 5, § 90f odst. 1 a 4, § 90g odst. 1 ve spojení § 90b StPO. Případy jsou navrženy k mediaci, pokud 1) spáchaný trestný čin nespadá do věcné příslušnosti poroty nebo senátu, 2) nejde o zvlášť závažnou vinu na straně obviněného a činem nebyla způsobena smrt, 3) obviněný a poškozený souhlasí s mediací a 4) trestný čin má povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným⁸⁰. O rychlosti tohoto způsobu vyřízení svědčí, že průměrná doba trvání mediace činí tři měsíce.

3.3.9 – Mediační činnost v trestních věcech ve Spojených státech amerických

Ve Spojených státech amerických se mediace coby metoda řešení sporů mimo vlastní soudní řízení, začala prosazovat v šedesátých letech nejdříve v oblasti občanského a obchodního práva a teprve od sedmdesátých let začíná toto zprostředkovávání řešení sporů pronikat i do sféry trestního práva. Z důvodů

⁸⁰ Fenyk, J., Sotolář, A., Sovák, Z. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo, 2000, č. 11, s. 21 – 24.

formálnosti, značné finanční nákladnosti trestního řízení a též jisté nepředvídatelnosti v rozhodování laických porot byly již dříve hledány nové cesty řešení trestních věcí. Jednou z těchto cest, zvláště v USA značně rozšířené, je tzv. dohadovací řízení (plea bargaining) mezi veřejným žalobcem a obviněným o vině. Tento druh řízení sice odlehčil přetíženému soudnímu systému, ale stejně jako standardní soudní řízení, ani dohadovací řízení nenapravilo jeden z významných nedostatků amerického soudního systému, a to nedostatečné zajištění nároků poškozených. Jelikož soudní řízení bylo i nadále chápáno, především jako spor veřejného žalobce a obviněného, byl poškozený přehlížen a jeho postavení bylo zůstalo pasivní. Tato situace se začala měnit v osmdesátých letech, když pod vlivem širšího uplatňování restorativního pojetí trestní spravedlnosti, se justiční systém více soustřeďuje na osobu poškozeného. Bez uspokojení jeho nároků totiž jen těžko může být veřejností systém trestního soudnictví chápán jako spravedlivý. První krok byl učiněn ve státě Wisconsin koncem sedmdesátých let. Zákonodárství tohoto státu přiznalo poškozenému rozsáhlá práva, spočívající v povinnosti orgánů činných v trestním řízení informovat poškozeného o průběhu a výsledku trestního řízení, zajištění jejich ochrany před pachatelem apod. V návaznosti nato byl přijat Kongresem USA v roce 1982 federální zákon o ochraně obětí a svědků („Federal Victim – Witness Protection Act“). Vyplývaly z něj pro oběti a svědky čtyři základní práva, a to povinnost soudu zjistit dopad trestného činu na oběť, chránit svědky a oběti před zastrašováním, uložit povinnost náhrady škody a zajistit její skutečné nahrazení a spravedlivě zacházet s poškozenými a svědky. Tento zákon doplnily další dva, tj. federální zákon o právech oběti a náhradě škody („Federal Victims of Crime Bill of Rights and Restitution Act“) a federální zákon o právech zneužívaných dětí („Federal Victims of Child Abuse Act“).

Počátky mediace mezi poškozeným a pachatelem spadají do období let 1965 až 1969. V tomto období bylo realizováno několik projektů mediace mezi mladistvými pachateli a poškozenými. V roce 1978 byl kupříkladu zahájen program, z něhož v současnosti vychází většina mediačních programů v USA. Byl zahájen v Elkhartu ve státě Indiana pod názvem Program usmíření obětí trestných činů a jejich pachatelů („Victim – Offender Reconciliation Program“, VOPR)⁸¹.

⁸¹ Fenyk, J., Sotolář, A., Sovák, Z. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo, 1998, č.2, s. 3 – 11.

V průběhu devadesátých let se v USA vyvinuly čtyři hlavní podoby mediační činnosti. Řadí se mezi ně programy vypracované církvemi, soukromými neziskovými institucemi, veřejnoprávními probačními institucemi a programy center pro urovnávání konfliktů. Mezi programy vypracovávané církvemi má nejvýznamnější místo právě již zmiňovaný projekt VOPR. Soukromé neziskové instituce realizují největší počet mediačních programů. Veřejnoprávní probační agentury pracují hlavně s mladistvými pachateli. Výhoda mediačních center spočívá hlavně v kvalitě jejich mediačních pracovníků, mezi kterými působí bývalí soudci, advokáti, významní politici, obecně tedy osoby se značnou autoritou. Vedle těchto hlavních modelů jsou realizovány programy, které svým zaměřením či realizací na omezeném území nemají takový význam. V poslední době začínají být realizovány mediační programy i federálními vládními institucemi.

3.3.10 – Mediační činnost v trestních věcech ve Švýcarsku

Švýcarsko je jednou z mála zemí západní Evropy, která nemá ve svém trestním právu uzákoněno mimosoudní narovnání mezi poškozeným a pachatelem. Od roku 1983 pracuje komise pod vedením profesora Hanse Schultze na komplexní rekonstrukci trestního práva, jehož součástí je též úprava odčinění viny, upuštění od trestního stíhání a upuštění od potrestání (čl. 53 – 56 VE Schultze). Návrh byl předložen federálnímu parlamentu v roce 1998, ovšem i stávající právní úprava poskytovala určité možnosti pro uplatnění mediace a náhrady škody. Švýcarské trestní právo hmotné zná možnost snížení trestu kupříkladu z důvodu účinné lítosti, jmenovitě, pokud uhradí způsobenou škodu nebo se u pachatele jedná o osobu ve věku od osmnácti do dvaceti let a není si plně vědoma protiprávnosti svého činu (§ 64 StGB). U mladistvých může být účinná lítost dokonce důvodem k upuštění od potrestání soudem (§ 98 StGB). Úprava náhrady škody je obsažena i v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody, která je součástí programu výkonu trestu a vede pachatele k převzetí odpovědnosti za spáchání trestného činu a umožňuje tak jeho úspěšné začlenění do společnosti. Obecný rámec pro užití mediace vyplývá dále z postavení státního zástupce, který má značnou diskreční pravomoc v oblasti zahájení trestního stíhání, vyplývající ze zásady *opportunity*. Avšak v praxi orgánů činných v trestním řízení se tyto možnosti příliš nevyužívají, mnoho se očekává od chystané rekonstrukce trestního práva.

3. 3. 11 – Mediační činnost v trestních věcech ve Švédsku

Skandinávské státy jsou z právního hlediska zajímavé, protože zde dochází k prolínání se kontinentálního evropského a anglo – amerického pojetí práva a spravedlnosti. Jedna z hlavních právních zásad, společná většině skandinávských právních systémů, obsahuje povinnost státu odstraňovat konflikty mezi svými občany⁸², proto se stalo i Švédsko živnou půdou pro rozšíření mediačních postupů při řešení konfliktů, a to nejen v trestním právu.

Počátky rozvoje mediace souvisely s nástupem nového procesního kodexu, který sjednotil úpravu soudního řízení civilního a trestního. Důvodem k zavádění mediace nebyl ani tak pokus o odlehčení přetíženému soudnímu systému, i když i tento přínos mediace byl vnímán jako významný, jako snaha o nalezení řešení, které by obě strany mohli vnímat jako spravedlivé. Přičemž toto řešení by mělo umožnit odškodnění poškozeného, a to nejen po materiální stránce. Na druhé straně pachatel by měl dostat možnost pochopit důsledky své trestné činnosti a přijmout za ně zodpovědnost, bez jeho nadměrné stigmatizace. Zde je na místě vzpomenout určitá specifika mediace ve Švédsku,

- 1) mediace je chápána jako mimoprocesní činnost,
- 2) zákon neupravuje její vlastní průběh,
- 3) navrhovatelé určitého řešení bývají většinou strany řízení.

Činnost mediátorů neměla zpočátku institucionalizovaný charakter, k němu došlo až se vnikem mediačních centrech, jejichž vznik se datuje od roku 1987. Dnes je již najdeme ve většině větších měst. Pozornost mediátorů se ze začátku soustředovala především na případy v nichž vystupovali pachatelé z kategorií mladistvých a mladých dospělých, teprve poději se rozšířila i na dospělé pachatele. Základy využití mediace během soudního řízení položil již zmiňovaný zákon, o soudním řízení, z roku 1948, zákon č. 167 z roku 1964 umožnil u mladistvých pachatelů zastavit trestní stíhání již v předsoudní fázi trestního řízení a rozšířil tím využívání mediace i do tohoto stádia trestního řízení. Významné změny nastaly v devadesátých letech dvacátého století,

⁸²Fenyk, J., Sotolář, A., Sovák, Z. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo, 1997, č. 7 – 8, s. 20 – 22.

v roce 1994 začaly práce na tvorbě zákonného rámce pro využívání mediačního řešení trestních věcí, s důrazem na jeho včasné uplatnění⁸³.

3. 3. 12 – Mediační činnost v trestních věcech ve Velké Británii

Již počátkem šedesátých let byly zejména obhájci mladistvých pachatelů ve Velké Británii prezentovány případné přednosti mimosoudního vyřízení trestních věcí prostřednictvím mediace mezi účastníky konfliktu, která ovšem již dříve byla často využívána při řešení sporů ve věcech práva občanského, rodinného a pracovního. Závěrem sedmdesátých let za účasti odborníků z řad policie, sociálních pracovníků, vzdělávacích institucí, organizací mládeže a veřejné žaloby byl zahájen první ucelený projekt mediace mezi pachatelem a obětí (Exether Youth Aupport Team – 1979), který ovšem nebyl součástí trestní spravedlnosti, ale její eventualitou a jehož záměrem byla realizace kontaktu těchto účastníků konfliktu a hledání vhodného prostředku pro zadostiučinění poškozené osoby.

Začátkem osmdesátých let převážně z iniciativy probační služby (Probation Service) byly realizovány nové projekty, v rámci kterých je již mediace chápána jako pevná součást trestní spravedlnosti a při posuzování vhodnosti zvoleného postupu se přihlíželo, zda naplní dva základní cíle, a to odškodnění oběti a prevence kriminality. Ministerstvo vnitra (Home Office) iniciovalo v polovině osmdesátých let čtyři nové projekty, z nichž tři (Coventry, Wolverhampton a Leeds) byly zaměřeny na využití mediace v řízení před soudem a čtvrtý (Cumbria) probíhal v rámci odklonu od standardního řízení⁸⁴.

Obdobně jako na výkonu probačních činností též na mediaci v trestních věcech se ve Velké Británii v současnosti podílí, ať již plně nebo zčásti, řada různých institucí, z nichž jednou z nejvýznamnějších je charitativní organizace „Mediation UK“, kterou tvoří síť projektů, organizací a jednotlivců, zabývajících se mediací a dalšími alternativními formami řešení konfliktu a odškodňováním obětí trestné činnosti. Jedná se ve skutečnosti o střešní organizaci iniciativ a jednotlivců, jejímiž členy jsou agentury, organizace nebo projekty zabývajících se programy mediace mezi pachateli a oběťmi,

⁸³Fenyk, J., Sotolář, A., Sovák, Z. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo, 1997, č. 10, s. 11 – 20.

⁸⁴Fenyk, J., Sotolář, A., Sovák, Z. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo, 1998, č. 1, s. 14 – 19.

jakož i jednotlivci z řad zájemců o působení při mediaci anebo při odškodňování obětí a jejíž příjmy tvoří granty, dary, členské příspěvky a výtěžky z konferencí, dalších pořádaných akcí a publikační činnosti. Zcela zásadní význam pro další rozvoj mediace a naplnění principů komplexního systému restorativní justice ve Velké Británii má vedle nového zákonodárství a kupříkladu „Manifestu Konsorcia pro restorativní justici“ (Restorative Justice Manifesto) také společné prohlášení této organizace a Asociace vedoucích úředníků probace o mediaci mezi oběťmi a pachateli z roku 1998 (Joint Statement on Victim Offender Mediation – Mediation UK and Association of Chief Officers of Probation – ACOP). Tento dokument vyjadřuje především podporu konceptu restorativní justice, obzvláště jejím rozvojem prostřednictvím provádění mediace a obsahuje přesvědčení, že pro ně svým obsahem vytvoří základnu jasným vymezením principů, standartů a jeho smyslu.

Mediace je nyní podle používaných metod a realizátora mediačních činností prováděna ve dvou základních směrech. Prvním je tzv. social work model, který je zaměřen zejména na zjištění příčin chování pachatele, jež vedlo ke spáchání trestné činnosti, a působí na pachatele, aby si uvědomil nesprávnost svého počínání, převzal odpovědnost za stíhaný čin a také se napravil. Mediace je zpravidla uskutečňována vzdělanými odborníky v oblasti sociálních věd a je zaměřena na pozitivní psychosociální působení na pachatele. Druhý model – tzv. independent mediation model, při jehož realizaci příslušné instituce často spolupracují s probační službou, je zaměřen na vyřešení následků trestného činu, postaven je na vyváženém vztahu k oběti a k pachateli a schopnosti zprostředkovat řešení jejich konfliktu a uplatněn může být v každém stadiu trestního řízení.

Charakterizována je mediace jako proces, v němž za aktivní účasti mediátora, strany, kterých se trestný čin týká (tj. nejen oběť trestného činu a jeho pachatel, ale v případě potřeby rodinní příslušníci a další osoby, jež mají za cíl se mediačních procesů účastnit), společně jednají ve snaze urovnat vzájemné konfliktní vztahy a dohodnout se na vypořádání se s následky trestné činnosti do budoucna. Přitom se nejedná pouze o náhradu škody, ale pozornost je dále věnována příčinám spáchání trestného činu, snížení rizika opakování trestné činnosti pachatelem, jeho psychickému stavu, jakož i psychickému stavu oběti, řešení jejich konfliktních vztahů a současně je připravován plán resocializace pachatele.

Současná moderní právní úprava ve Velké Británii (kupříkladu britský Criminal Justice Act z roku 1991, Prosecution of Offences Act z roku 1985, Children and Young Person Act z roku 1993) otvírá rozsáhlé možnosti pro uplatnění mediace v řízení před soudem v souvislosti s řadou alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, a to kupříkladu probací, zákazem vycházení, trestem veřejně prospěšných prací, odkladem rozsudku a za určitých podmínek upuštění od potrestání. Obdobně jsou z tohoto pohledu významné rozsáhlé diskreční pravomoci zvláštních soudů pro mladistvé (Youth Courts) a orgánů prokuratury (Crown Prosecution Service), které jsou oprávněny konkrétně přerušit či jiným způsobem ukončit trestní řízení, jestliže podle jejich stanoviska není pokračování v něm ve veřejném zájmu, přičemž u mladistvých lze trestní stíhání a odsouzení navíc nahradit neformálním varováním nebo výstrahou.

4. – ZÁVĚR

Jak jsem již uvedl v úvodu rigorózní práce, mým cílem bylo popsat danou problematiku nejen z pohledu platné právní úpravy, ale také s přihlédnutím ke společenským a historickým podmínkám, které postupně v České republice vedly ke zřízení státní instituce zaměřené na výkon probačních a mediačních činností a také zároveň poskytnout informace o zahraničních právních úpravách a praktických zkušenostech, které by se v budoucnu mohly stát podnětem k pozitivním změnám v této oblasti.

Přestože i při zpracování dalších částí této práce jsem samozřejmě využil vedle poznatků, získaných v odborné literatuře, také informací o konkrétních praktických problémech z diskusí a konzultací s odborníky Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici – Institutu pro probaci a mediaci, některými soudci a především pracovníky ředitelství a západočeských středisek Probační a mediační služby České republiky, právě v této kapitole se asi nejvíce odráží jejich empirické poznatky.

Jak již bylo uvedeno v předchozí části práce, dle statistických výsledků těžiště činnosti PMS zůstává ve vykonávacím řízení, úkony s ním spojené výrazně převažovaly ty v přípravném řízení. Změna nastala v souvislosti s účinností zákona o soudnictví ve věcech mládeže, neboť u mladistvých obviněných můžeme sledovat trend opačný.

V přípravném řízení převažovaly úkony v rámci přípravy podkladů pro podmíněné zastavení trestního stíhání, další významnou činností se staly zprávy soudní pomoci a konečně práce s klientem ve výkonu vazby a při jejím nahrazování. Ve vykonávacím řízení spočívala činnost PMS především v kontrole výkonu trestu obecně prospěšných prací, významně se podílela na práci s podmíněně odsouzenými ve všech zákonných variantách a zpracovávala administrativní dotazy v rámci výkonu trestu podmíněného odsouzení, podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a podmíněného propuštění⁸⁵.

85 Viz. Příloha I

Práce s mladistvými obviněnými, obviněnými ve věku blízkém věku mladistvých a uživateli omamných a psychotropních látek na rozdíl od zahraniční praxe a také v rozporu s vymezením priorit činností podle § 4 odst. 4 zákona o PMS tvořila ve skutečnosti jen nevýznamnou část agendy PMS (rok 2001 8,1 %, resp. 3,4 %, rok 2002 8,1 %, resp. 3,4 %, rok 2003 8,0 %, resp. 3,2 %, rok 2004 14,0 %, respektive 3,0 %). U mladistvých delikventů se situace změnila k 1. lednu 2004, kdy vstoupil v účinnost zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, mohli jsme dle konečných statistických výsledků za rok 2004 sledovat nárůst zhruba o dvě třetiny oproti létům předchozím.

Neutěšený stav u kriminality uživatelů omamných a psychotropních látek byl zapříčiněn také neochotou orgánů činných v trestním řízení tyto věci předávat střediskům PMS. Za současné legislativní situace povede k pozitivnímu posunu snad jen změna v jejich postoji, kupříkladu po cílené prezentaci možností dohledových institutů spojujících v sobě prvky kontroly a léčebné a psychosociální pomoci při zamezování recidivy drogové kriminality, spočívající zpravidla pouze v přechovávání a opatrování těchto návykových látek pro vlastní potřebu a samozřejmě při vhodném výběru pachatelů z řad pachatelů závislých na konzumaci návykových látek.

V roce 2001 se dále projevil částečný nedostatek při výkladu právní úpravy součinnosti PMS s orgány činnými v trestním řízení některými soudci a státními zástupci. Jednalo se o jejich postup při výkonu pověřovací pravomoci vůči střediskům PMS obsažené v § 3 odst. 3 zákona o PMS, z konzultací s pracovníky PMS plyne, že došlo ke snaze přenášet na ně část administrativní agendy soudů a státních zastupitelství, a to kupříkladu při doručování písemností. Takový postup ovšem odporuje ustanovení § 3 odst. 3 zákona o PMS, protože nejde o úkony probace a mediace, které jsou vymezeny zejména v § 4 odst. 2 tohoto zákona.

Další spočíval v nedostatečné obsazenosti jednotlivých středisek, neboť i v důvodové zprávě k navrhovanému zákonu o PMS se předpokládalo, že každé středisko bude obsazeno nejméně dvěma úředníky a asistentem. Úředníci se měli specializovat na probaci a mediaci a asistent měl vykonávat především administrativní úkony. Skutečnost ovšem byla zejména v první polovině roku 2001 odlišná, neboť v lepším případě na středisku působil úředník a asistent, dva úředníci a asistent působili

na středisku výjimečně a ještě v roce 2002 nebylo výjimkou, že na středisku působil jen jeden pracovník (Domažlice, Klatovy, Rokycany, Tachov, a to jenom v Západočeském kraji). Vedle bezpochyby jejich vysokého pracovního zatížení tak dochází k možnému narušování účelu jejich činnosti, neboť v rozporu s § 7 odst. 5, zákona o PMS stejný úředník byl nucen vykonávat ve stejné věci úkony probace a mediace. Situace v obsazenosti jednotlivých středisek se postupem doby zlepšila. Problém nedostatku personálu PMS opět nastal v souvislosti se zákonem o soudnictví ve věcech mládeže, jak jsem se dozvěděl z konzultací se zaměstnanci PMS panovaly obavy z výrazného nárůstu objemu úkolů, před PMS stojících, které se bohužel následně potvrdily.

Problémy podle konzultací s úředníky a asistenty vyvolávalo také zákonné vymezení jejich vzájemného postavení. Jak bylo již uvedeno, při tvorbě zákona se původně uvažovalo o asistentovi jako o pouhé administrativní síle (srovnej úpravu uvedenou v ustanovení § 7 odst. 6 zákona o PMS), ovšem poté došlo k posunu a jeho jistému „zrovnoprávnění“. Asistent je podle stávající úpravy oprávněn vykonávat stejné činnosti jako úředník, ale pouze na základě jeho předchozího pověření. Konflikt spočívá v ponechání administrativní role asistenta v zákoně a současného oprávnění činit stejné úkony jako úředník. To vše vedlo k nejednotné praxi na jednotlivých střediscích, když na některých asistent vykonával shodnou činnost jako úředník, ale zase na jiných jej úředník považoval za pouhou „sekretářku“ a docházelo proto k rozporům. Ředitelství PMS tento stav řešilo metodickým pokynem, ale vhodnější řešení by spočívalo ve změně zákona. Vzhledem k požadovanému vzdělání, by měl být výkon mediace, jež zpravidla předpokládá odborné komunikační schopnosti mediátora, ponechán v rukou vysokoškolsky vzdělaného úředníka. Stejně tak i při určitých činnostech, kde dochází k potřebě odborné anamnézy osobnosti pachatele, kupříkladu při vypracovávání zprávy soudní pomoci. Ovšem není důvodu, proč by se asistenti neměli účastnit kontroly a sledování výkonu trestů nespojených s odnětím svobody a dalších podobných činností, které odpovídají jejich odbornosti.

Nutno ještě poznamenat, že zákon o PMS byl naplněn relativně po dlouhé době své účinnosti v části týkající se ustanovení Rady pro probaci a mediaci, jejíž členové byli jmenováni poměrně pozdě. Což mělo za důsledek, že řada vnitřních předpisů nemohla být po určitou dobu řádně vydána a existovala jen ve formě doporučení.

Zejména ale vyvolává pochyby, zda rozsah probačních činností, které by měla PMS provádět ve výkonávacím řízení, není vymezena příliš neurčitě a široce (§ 2 odst. 1 zákona o PMS), neboť se může týkat také mnoha alternativních trestů, ochranných a výchovných opatření, jejichž kontrola vlastně spočívá pouze v zaslání písemných dotazů a poté zpráv soudům. S výjimkou výkonu trestu obecně prospěšných prací by se tak činnost středisek PMS mohla omezit na alternativy k potrestání a alternativní tresty, jejichž uložení je spojeno se současným uložením dohledu anebo přinejmenším příslušných povinností a omezení, u kterých pracovníci PMS využijí svých odborných předpokladů. Možná legislativní změna by vedla k uvolnění kapacit služby ve prospěch smysluplných činností ve výkonávacím řízení a také ve stadiu před rozhodnutím, ale také při prevenci.

Z kontroly výkonu trestů nespojených s odnětím svobody přinejmenším díky četnosti případů je nejvýznamnější kontrola výkonu trestu obecně prospěšných prací. Snad k žádné úpravě trestu nemají probační pracovníci tolik výhrad, jako právě k trestu obecně prospěšných prací. Ačkoliv novela zákonem č. 265/2001 Sb. vyřešila některé ze sporných bodů právní úpravy, přesto některé významné zůstaly nezměněny. Oproti zahraničním úpravám, je okruh trestných činů, za které lze trest obecně prospěšných prací uložit, vymezen velmi široce. Z následujících důvodů by stálo za úvahu ho zúžit. Trest obecně prospěšných prací lze uložit pachateli za trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Někteří soudci údajně poměřují při ukládání trestů u trestných činů, za které hrozí zmíněných pět let, tuto hranici a dvě stě dnů náhradního trestu v případě nevykonání trestu obecně prospěšných prací, uložených v maximální výměře čtyři sta hodin a zdráhají se trest obecně prospěšných prací uložit. Tento trend dokumentují i výzkumy, podle nichž většina trestů obecně prospěšných prací byla uložena za méně závažnou trestnou činnost, převážně majetkového charakteru, s poměrně nízkou způsobenou škodou⁸⁶.

Dalším závažným nedostatkem platné úpravy je nejvyšší možná výměra tohoto trestu u dospělých pachatelů. Čtyři sta hodin je ve srovnání se zahraničím nejvyšší, někteří probační pracovníci dokonce zastávají názor, že takto uložený trest je v zásadě nevykonatelný. Stačí si uvědomit, že například zaměstnaný odsouzený s rodinou,

⁸⁶ Vůjtěch, J., Karabec, Z., Rozum, J. Základní poznatky z výzkumu institutu obecně prospěšných prací. České vězeňství, 2000, č.1, s. 32 – 35.

který nemá během pracovního týdne volno, by v průměru byl povinen každý víkend odpracovat osm hodin, aby trest během jednoho roku vykonal. Proto bude vhodnější nejprve omezit možnost ukládat tento trest za trestné činy, za které hrozí uložení trestu odnětí svobody do dvou nejvýše tří let, a poté by nejvyšší zákonná výměra uloženého trestu mohla činit dvě stě hodin, jak je to obvyklé v zahraničí.

Negativní dopad na činnost PMS v přípravném řízení paradoxně přinesla novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb.. Přestože v zahraničí srovnatelné instituce, které se zabývají probací a mediací, působí zpravidla v široké míře již v předsoudním stádiu trestního řízení (viz. například Rakousko), ve snaze co nejrychleji po spáchání vytvořit předpoklady pro urovnání konfliktu a také za účelem poskytnout státnímu zástupci nebo soudci podklady o příčinách trestné činnosti, osobě pachatele a jeho sociálním prostředí, potřebné pro jeho rozhodnutí o míře viny pachatele a zejména o případném sankčním opatření, právě právní úprava přípravného řízení tyto možnosti výrazně omezuje, skoro vylučuje. Předně na rozdíl od řízení před soudem (§ 181 odst. 3 a § 184 odst. 3 TrŘ) trestní řád činnost PMS a její vztahy k orgánům činným v trestním řízení výslovně v přípravném řízení neupravuje.

Zásadní problémy také vyvolává podstatné omezení rozsahu vyšetřování ve věcech, ve kterých je dána věcná příslušnost okresních soudů v prvním stupni a především institut zkráceného přípravného řízení. Snaha zákonodárce, co nejvíce zrychlit a zjednodušit přípravné řízení, právě u trestné činnosti méně společensky závažné, u které se právě činnost PMS především předpokládá, v zásadě znemožňuje její aktivní působení v této fázi trestního řízení, neboť pro něj není vytvořen patřičný časový prostor. Chybí zde však také určitý legislativní impuls pro státní zastupitelství (policejní orgány) k využití probačních a mediačních činností v přípravném řízení, ačkoliv podle zahraničních zkušeností je zde z pochopitelných důvodů jejich uplatnění nejefektivnější. Přesto ovšem doufám, že se v budoucnu zvýší aktivity PMS v přípravném řízení.

Na závěr bych si dovolil krátké zamyšlení nad možným vývojem v oblasti probace a mediace v České republice. Ve spíše vzdálenější budoucnosti by se kupříkladu mohli pracovníci PMS zaměřeni na mediační činnosti podílet na řešení konfliktních stavů v jiných druzích soudního řízení a využít přitom svých odborných znalostí a praktických

zkušeností nabytých v trestním řízení. V souvislosti s přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže v minulém roce a s nutným, doufejme v blízké budoucnosti realizovaným, nárůstem stavu pracovníků PMS bude patrně nejdříve u středisek, které působí v sídlech krajských soudů a kde je činných více úředníků a asistentů, zabezpečena jejich užší specializace, a to nejen na probaci a mediaci, jak ostatně ukládá zákon o PMS (§ 7 odst. 5), ale především se zaměřením na určité skupiny pachatelů – především z řad mládeže, ale i závislých na návykových látkách.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ODBORNÉ PUBLIKACE

- Císařová, D., Jelínek, J., Sovák, Z. aj.* Trestní právo procesní. 1. vyd. Praha: Linde, 1999.
- Doubřavová, D., Ouředníčková, L., Štern, P. aj.* Příručka pro probaci mediaci. Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, 2001.
- Incardi, J. A.* Trestní spravedlnost. Praha: Viktoria Publishing, a.s., 1994.
- Jelínek, J., Sovák, Z., Vávrová, T.* Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a předpisy související. 21. vyd. Praha: Linde, 2004.
- Kalmthout, A. M. van, Derks, J. T. M. (ed.)*. Probation and Probation Services: A European Perspective. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2000.
- Látal, J.* Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 54, 1994.
- Lorti, S., Válková, H. aj.* Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 59, 2000.
- Matys, K. aj.* Trestní zákon: Komentář II. Část zvláštní. 2. vyd. Praha: Panorama, 1980.
- Mediation UK: Annual Report 1999. Bristol: Mediation UK, 1999.
- Musil, J. aj.* Kurs trestního práva: Trestní právo procesní. Praha: C.H.Beck, 1999.
- Péče o občany společensky nepřizpůsobené. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSR, 1983.
- Riskin, L. L. aj.* Mediace aneb jak řešit konflikty. Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, 1997.
- Rizman, S., Sotolář, A., Válková, H.* K vybraným otázkám novel trestních kodexů: Sborník příspěvků, závěrů a doporučení ze semináře s zahraniční účastí Srní 15. – 17. 11. 1995. Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, 1996.
- Rozum, J. aj.* Výzkum institutu narovnání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996.
- Rozum, J., Osmančík, O., Vůjtech, J. aj.* K problematice alternativních trestů a opatření. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996.

- Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.* Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000.
- Sotolář, A. aj.* Právní rámec alternativního řešení trestních věcí. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 64, 2001.
- Sotolář, A. aj.* Trestná činnost spojená se zneužíváním drog a formy jejího řešení. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 65, 2002.
- Sotolář, A. aj.* Trestná činnost spojená se zneužíváním drog a formy jejího řešení. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 66, 2003.
- Tröndle, Fischer *Kommentierung im deutschen Praxiskommentar zum StGB.* 49. Auflage.
- Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A. aj.* Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2004.
- Válková, H. aj.* Trestní zákonodárství nad mládeží. Praha: Leges, 1992.
- Victim – Offender Mediation in Europe: Making restorative justice work, Leuven: Leuven University Press, 2000.
- Voňková, J. aj.* Sociální práce s pachateli. Praha: Leges, 1992.
- Vůjtek, J. aj.* Výzkum institutu obecně prospěšných prací. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998.
- Vůjtek, J. aj.* Výzkum institutu narovnání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999.

ČLÁNKY V ODBORNÝCH ČASOPISECH A PŘÍSPĚVKY ZE SEMINÁŘŮ

- Alternativní opatření k trestu odnětí svobody. *České vězeňství*, 1994, č. 4, s. 29 – 33.
- Bajcura L.* Alternativy mají budoucnost. *České vězeňství*, 2004, č. 5, 10 – 11.
- Brunskill, G., McCourt, B., Morris, C. aj.* Švédsko – Spolupráce vězeňství a probace: U zrodu stála šťastná náhoda. *České vězeňství*, 2000, č. 2, 60 – 63.
- Císařová, D., Čížková, J.* Několik poznámek k otázce narovnání jako zvláštního způsobu řízení, ratio legis a vztah k předpisům práva občanského. *Trestní právo*, 1998, č. 6, s. 7 – 12.
- Cléméncon, R.* Výkon trestu ve Švýcarsku. *České vězeňství*, 2002, č. 4, 50 – 53.
- Coufal, P.* K rychlosti trestního řízení a některým problémům spojeným s realizací narovnání po novele trestního řádu. *Trestní právo*, 2002, č. 12, s. 21 – 22.

- Coufal, P.* Realizace institutu podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu v přípravném řízení. *Trestní právo*, 1997, č. 10, s. 3 – 6.
- Čapek, M.* K trestu obecně prospěšných prací. *Soudce*, 2000, č. 10, s. 3 – 4.
- Čečet, V., Turayová, Y.* Trestné konanie proti mladistvým: Législatívna súčasnosť a perspektívy. *Justičná revue*, 2001, č. 3, s. 275 – 280.
- Draščík, A.* Odklon v českém trestním procesu (de lege lata). *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1994, č. 4, s. 187 – 196.
- Draščík, A., Hasch, K., Kabátová, I.* K výkonu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1999, č. 4, s. 17 – 20.
- Draščík, A., Hasch, K.* Ještě k výkonu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1999, č. 5, s. 20 – 22.
- Fastner, J.* Ještě k podmíněnému zastavení trestního stíhání. *Bulletin advokacie*, 1995, č. 1, s. 17 – 21.
- Fenyk, J., Sotolář, A., Sovák, Z.* Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. *Trestní právo*, 1997, č. 7 – 8, s. 20 – 22, 1997, č. 10, s. 18 – 24, 1998, č. 1, s. 14 – 20, 1998, č. 2, s. 12 – 19, 1998, č. 7 – 8, s. 18 – 32, 2000, č. 11, s. 21 – 24, 2000, č. 12, s. 11 – 22, 2001, č. 2, s. 7 – 11, 2001, č. 5, s. 18 – 24, 2001, č. 6, s. 18 – 21.
- Haider, H.* Vězeňský systém v Rakousku. *České vězeňství*, 2002, č. 4, s. 14 – 19.
- Háková, L. aj.* Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 2005, č. 4, s. 9 – 14.
- Hanák, V.* Sazba trestu obecně prospěšných prací a jeho přeměna v trest odnětí svobody. *Právní praxe*, 1998, č. 4, s. 231 – 236.
- Hasch, K.* Některé otázky související s podmíněným zastavením trestního stíhání a schválením narovnání jako překážka věci rozhodnuté podle § 11 odst. 1 písm. f) TrŘ. *Trestní právo*, 1996, č. 3, s. 16 – 23.
- Hasch, K.* Ještě k problematice uložení povinnosti odsouzenému podrobit se probačnímu dohledu v rámci omezení podle § 59 odst. 2 TrZ. *Trestní právo*, 1997, č. 7 – 8, s. 8 – 15.
- Havrlíková, M.* Projekt probační služby. *České vězeňství*, 1995, č. 3, s. 30.
- Hrušková, O., Ouředníčková, L., Štern, P.* K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby. *Trestní právo*, 1997, č. 7 – 8, s. 12–20.
- Hutchings, J.* Sociální služby v justici v Anglii a Walesu: Organizace a úkoly Probation Service. *České vězeňství*, 2001, č. 3, s. 10 – 11.

- Chalupová, J.* Opatření před odsouzením narovnáni, LATA. České vězeňství, 1993, č. 3, s. 13.
- Janda, P., Kotulán, P., Marešová, A. aj.* K problematice alternativních trestů. České vězeňství, 1994, č. 3, s. 51 – 62.
- Jelínek, J.* Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 2001. Kriminalistika, 2002, č. 1, s. 29 – 36.
- Jelínek, J.* Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. Kriminalistika, 2003, č. 2, s. 112 – 117.
- Jelínek, J.* Soudnictví ve věcech mládeže a změny v trestním řízení (poznámky k orientačnímu studiu). Bulletin advokacie, 2003, č. 11 – 12, s. 34 – 50.
- Jelínek, J.* Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení. Kriminalistika, 2003, č. 4, s. 251 – 263.
- Jelínek, J.* Trestní stíhání se souhlasem poškozeného – bilance a perspektivy. Kriminalistika, 1996, č. 4, s. 294-303.
- Jelínek, J.* K trestní odpovědnosti mladistvých – Několik poznámek k ustanovení § 5 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Kriminalistika, 2005, č. 2, s. 133 – 143.
- Kalvodová, V.* Novely trestního zákona, změny v českém sankčním systému a princip soudcovské individualizace. Právní obzor, 1998, č. 5, s. 439 – 443.
- Kalvodová, V.* Alternativní sankce – Nizozemská zkušenost, aktuální i v našem trestním právu? Kriminalistika, 1993, č. 4, s. 327 – 331.
- Kalvodová, V.* Podmíněné odsouzení před novelou trestního zákona č. 253/1997 Sb. a po jejím přijetí. Trestní právo, 1998, č. 3, s. 2 – 7.
- Karabec, Z.* Jaká je budoucnost trestní justice?. Trestní právo, 2003, č. 3, s. 2 – 4, č. 4, s. 9 – 16.
- Karabec, Z. aj.* K problematice souhlasu pachatele s uložení trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe, 1998, č. 4, s. 227 – 230.
- Karabec, Z.* Krátkodobé tresty – jeden z problémů českého vězeňství. Trestní právo, 2000, č. 4, s. 6 – 15.
- Karabec, Z.* Nové možnosti pro trestní justici. Kriminalistika, 2003, č. 2, s. 88 – 97.
- Kotulán, P.* K pojmu obecně prospěšnosti při ukládání trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe, 1998, č. 4, s. 222 – 227.
- Kroftová, A., Ouředníčková, L.* „HALT“ znamená alternativu. České vězeňství, 1996, č. 5 – 6, s. 31 – 32.

- Kury, H., Zapletal, J.* K postojům obyvatelstva ke kriminalitě a k trestání: srovnání (především) Německa a České republiky. *Kriminalistika*, 2002, č. 1, s. 13 – 28.
- Mahler, H. G. aj.* Urovnání sporu – věc advokátů: mediace. *Právní rozhledy*, 1997, č. 10, s. 519 – 522.
- Macháň, A.* Německá probační služba: služba podmíněně propuštěným. *České vězeňství*, 1999, č. 4, s. 51.
- Martinková, M., Marešová A.* Oběti trestné činnosti v České republice očima kriminologů. *Trestní právo*, 2002, č. 1, s. 2 – 8.
- Matoušek, O. aj.* Beseda o alternativních trestech. *České vězeňství*, 1993, č. 3, s. 14 – 18.
- Matzner, J., Mejzlík J.* Poznámky k mediaci mezi obviněným a poškozeným. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 2, s. 32 – 35.
- Mecerodová, L.* Současný stav a perspektivy probační služby na obvodních soudech pro Prahu 1 – 10 a městském soudu v Praze. *České vězeňství*, 1996, č. 3, s. 41 – 42.
- Meier B. D., Delattre G., Wright M., Dobiejewska E., Zwinger G.* příspěvky v rámci semináře „Täter – Opfer – Ausgleich (TOA) und Schadenwiedergutmachung im Strafverfahren, pořádaného Deutsche Richterakademie – 2000.
- Mottlová J.* Zamyšlení nad výkonem trestu obecně prospěšných prací. *České vězeňství*, 2005, č. 1, 19.
- Moulisová, M., Makariusová, V.* Role zprostředkovatele mezi pachatelem a obětí. *Kriminalistika*, 1997, č. 2, s. 159 – 175.
- Moulisová, M.* Motivace k páčání trestné činnosti ve světle teorie racionální volby. *Kriminalistika*, 2005, č. 2, s. 182 – 196.
- Nagy, F., Válková, H.* Ústup od tradičních a zavádění nových sankcí v Maďarsku. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 9, s. 257 – 260.
- Nanque, O.* Spolek pro probační službu a sociální práci v Rakousku. *České vězeňství*, 2001, č. 1 – 2, s. 35 – 39.
- Nezkusil, J.* K některým stránkám institutu probace. In *Sborník prací z trestního práva*. Praha: Universita Karlova, 1999.
- Novotný, O.* Alternativy uvěznění: K problematice reformy trestněprávních sankcí v ČR. *Právní praxe*, 1994, č. 2, s. 66 – 73.
- Novotný, O., Osmančík, O.* O problematice prevence kriminality. *Trestní právo*, 2001, č. 12, s. 2 – 13.

Osmančík, O. K některým kriminologickým a hmotněprávním aspektům zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 1, s. 27 – 35.

Poslání a organizační struktura probační a mediační služby. *České vězeňství*, 1999, č. 1, Příloha.

Púry, F., Šámal, P. Nad jedním rozhodnutím o probaci. *Právní rozhledy*, 1997, č. 6, s. 307-312.

Púry, F., Šámal, P. Nad jedním rozhodnutím o probaci. *Trestní právo*, 1997, č. 7 – 8, s. 2-5.

Repík, B. Probácia, podmienené odsúdenie a niektoré problémy ďalších trestov bez odňatia slobody, in: *Tresty bez odňatia slobody*. Bratislava: PÚMS SSR, 1978.

Rizman, S., Šámal, P., Sotolář, A. K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení. *Trestní právo*, 1996, č. 12, s. 2 – 6, 1997, č. 1, s. 4 – 8, 1997, č. 2, s. 6 – 15, 1997, č. 3, s. 7 – 14.

Rizman, S. aj. K problematice zvláštních alternativních trestů. *Trestní právo*, 1997, č. 7 – 8, s. 1 – 12.

Scharmüller H. Die moderne strafrechtliche Entwicklung (Diversion) und ihr Einfluss auf das erstgerichtliche Verfahren (seminář rakouských a českých soudců – Linec 1999).

Sotolář, A., Válková, H. Trestní spravedlnost na přelomu tisíciletí. *Právní rozhledy*, 1999, č. 12, s. 617-624.

Sotolář, A. aj. K reformě trestního procesu a k nové koncepci mediační a probační služby v ČR. *Právní praxe*, 1996, č. 8 – 9, s. 402 – 440.

Sotolář, A., Šámal, P., Sovák, Z. Ke koncepci rekodifikace trestního procesu. *Právní praxe*, 1996, č. 8 – 9, s. 462 – 497.

Sotolář, A., Šámal, P., Kučírková, L. aj. Nizozemský model uplatnění alternativních trestů a mediace v trestních věcech a další perspektivy rozvoje mediační a probační služby v České republice. *Právní praxe*, 1999, č. 9, s. 568 – 576, 1999, č. 10, s. 607 – 615, 2000, č. 2, s. 85 – 101, 2000, č. 3, s. 176 – 183, 2000, č. 4, s. 251 – 278.

Sotolář, A., Doubravová, D. K nové rakouské úpravě odklonů od standardního trestního řízení a k rakouskému uplatnění mediace v trestních věcech. *Právní rozhledy*, 2000, č. 3, s. 91 – 99, 2000, č. 4, s. 149 – 152.

Sotolář, A., Sovák, Z. Ke koncepci probační a mediační služby v České republice. *Právní rozhledy*, 1996, č. 6, s. 254-260.

Sotolář, A., Šámal, P., Sovák, Z. aj. Mediační a probační služba v ČR: Současný stav a možnosti dalšího rozvoje. *Právní praxe*, 1997, č. 7 – 8, s. 443 – 459.

- Sotolář, A., Šámal, P., Sovák, Z. aj.* K návrhu zákona o justiční mediační a probační službě ve světle připravované rekodifikace trestního práva hmotného a procesního. *Právní praxe*, 1999, č. 4, s. 207 – 219, 1999, č. 5, s. 262 – 176.
- Strnadová, L.* Odklony ve světle zákona č. 265/2001 Sb. *Trestní právo*, 2001, č. 11, s. 2 – 6.
- Suchý, O.* Odklon v trestním řízení. *Právník*, 1991, č. 3, s. 248 – 259.
- Sušánka, V.* Podmíněné propuštění v USA. *České vězeňství*, 2004, č. 3, s. 20 – 21.
- Suchý, O.* Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1995, č. 7, s. 270-274.
- Suchý, O., Válková, H.* Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1996, č. 4, s. 151-159.
- Šámal, P., Sotolář, A.* Ke koncepci rekodifikace trestního řádu. *Právní rozhledy*, 1996, č. 5, s. 197 – 200.
- Ščerba, F.* Metody činnosti Probační a mediační služby. *Trestní právo*, 2002, č. 6, s. 21 – 24, č. 7 – 8, s. 12 – 17.
- Ščerba, F.* Podmíněné odsouzení po novele č. 265/2001 Sb.. *Trestní právo*, 2002, č. 2, s. 2 – 4.
- Ščerba, F.* Výchovná opatření dle návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestní právo*, 2003, č. 6, s. 8 – 14.
- Ščerba, F.* K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým. *Trestní právo*, 2005, č. 5, s. 16 – 24.
- Ščerba, F.* Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika*, 2005, č. 2, s. 125 – 132.
- Štern, P., Machová, B.* Alternativní opatření k trestu odnětí svobody. *České vězeňství*, 1995, č. 3, Příloha.
- Teryngel, J.* K některým otázkám podmíněného zastavení trestního stíhání. *Bulletin advokacie*, 1995, č. 9, s. 23 – 29.
- Vacek, E.* Aktivity nevládních organizací při realizaci institutu podmíněného propuštění z VTOS s dohledem. *České vězeňství*, 2000, č. 2, s. 4 – 5.
- Vacek, E.* Důležité bude správně vybrat a ohodnotit probační a mediační pracovníky: S docentkou JUDr. Helenou Válkovou, CSc., nad zákonem č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě. *České vězeňství*, 2000, č. 3 – 4, s. 48 – 50.
- Vacek, E.* Probace a parole – perspektivy na jaře 1997: Rozhovor s probační pracovnící Mgr. Lenkou Ouředníčkovou. *České vězeňství*, 1997, č. 1, s. 39 – 43.

- Vacek, E.* Téma parole a zacházení: Rozhovor s ředitelem věznice Rýnovice Bohuslavem Baudyšem. *České vězeňství*, 2000, č. 2, s. 19 – 23.
- Valent, L.* Teoretické a právní základy narovnání mezi obětí a pachatelem v SRN: se stručnými odkazy na právní praxi některých dalších zemí. *České vězeňství*, 2000, č. 3 – 4, s. 53 – 60.
- Válková, H.* K 60. výročí čs. zákona o trestním soudnictví nad mládeží a potřebným změnám v této oblasti. *Právo a zákonnost*, 1991, č. 6, s. 358 – 363.
- Válková, H.* Myšlenky, podněty a úvahy z Evropské konference Quo Vadis III věnované právnímu rámci, sociální a profesní reintegraci delikventní populace (Postupim, 9. - 10. 5. 2003). *Trestněprávní revue*, 2003, č. 6, s. 188 – 190.
- Válková, H., Sotolář, A.* Restorativní justice-trestní politika pro 21. století. *Trestní právo*, 2000, č. 1, s. 4-11.
- Válková, H., Voňková, J.* Ambulantní sankce jako alternativy trestu odnětí svobody: Současné české možnosti, limity a první zkušenosti. *České vězeňství*. 1993, č. 3, s. 19 – 21.
- Válková, H., Voňková, J., Sotolář, A.*: Ohrožené děti a mladiství v současné a budoucí české právní úpravě. *Právní rozhledy*, 1998, č. 12, s. 605-608.
- Válková, H.* Dohoda mezi pachatelem a poškozeným jako nová alternativa soudního trestání delikventní mládeže. *Právo a zákonnost*, 1990, č. 5, s. 283 – 289.
- Válková, H., Zezulová, J.* Trestní soudnictví nad mládeží. *České vězeňství*, 1996, č. 3, s. 33-39.
- Válková, H., Sotolář, A., Šámal, P.* Trestní právo a soudnictví nad mládeží ve světle připravovaných legislativních změn. *Právní praxe*, 2000, č. 8, s. 492 – 509.
- Válková, J.* Regionální seminář na téma „Mladiství v konfliktu se zákonem“. *Kriminalistika*, 1993, č.2, s. 170 – 173.
- Válková, J.* Švédské vězení a probační služba: Švédský systém trestů. *České vězeňství*, 1995, č. 1, s. 23 – 25.
- Vanduchová, M.* K novému trestu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*, 1996, č. 7, s. 397 – 401.
- Vantuch, P.* K možnostem využití podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. *Právo a zákonnost*, 1991, č. 2, s. 108 – 118.
- Vantuch, P.* Podmíněné zastavení trestního stíhání a možnosti jeho využití. *Bulletin advokacie*, 1995, č. 8, s. 18 – 26.

- Vantuch, P.* Podmíněné zastavení trestního stíhání a právo obviněného na obhajobu. *Právní rozhledy*, 1997, č. 8, s. 393 – 397.
- Vantuch, P.* Narovnání v trestním řízení a právo obhajobu. *Právní rozhledy*, 1998, č. 8, s. 393 – 397.
- Vůjtěch, J., Karabec, Z., Rozum, J.* Základní poznatky z výzkumu institutu obecně prospěšných prací. *České vězeňství*, 2000, č. 1, s. 32 – 35.
- Vůjtěch, J., Kotulan, P., Rozum, J.* Vybrané poznatky z výzkumu nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR. *České vězeňství*, 2001, č. 1 – 2, s. 30 – 35.
- Zezulová, J.* Zamyšlení nad postavením a činností probačního pracovníka u okresních a krajských soudů v České republice. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1997, č. 2, s. 260 – 269.
- Zezulová, J., Kabátová, I.* Několik poznámek k alternativnímu trestu obecně prospěšných prací. *trestní právo*, 1997, č. 6, s. 9 – 14.

PŘÍLOHA I**SOUHRNÁ STATISTIKA PŘÍPADŮ PMS V ČESKÉ REPUBLICE ZA OBDOBÍ
OD 1.1. 2001 DO 31.12. 2001**

Případy	Počet	v %
nově evidovány (po 1.1.2001)	18410	73,8
převzaty z dřívější doby (k 1.1.2001)	6551	26,2
celkem vedeno za rok 2001	24961	100
z nově evidovaných: mladiství	1486	8,1
drogová kriminalita	628	3,4
rasistický podtext	69	0,4

Přípravné řízení – činnosti středisek PMS

	Práce s klientem ve vazbě - § 73/1b TrŘ	Zpráva soudní pomoci	Příprava podkladů (§ 307 TrŘ)	
			celkem	z toho uzavřených dohod
Praha	68	104	283	104
Středočeský kraj	18	29	110	45
Severočeský kraj	41	157	313	132
Jihočeský kraj	2	6	137	74
Západočeský kraj	30	64	178	60
Východočeský kraj	17	12	60	26
Severomoravský kraj	12	45	139	34
Jihomoravský kraj	46	36	179	75
Celkem	234	282	1399	550 (39,3%)

	Příprava podkladů (§ 309 TrŘ)		Jiné	Celkem	%
	celkem	z toho uzavřených dohod			
Praha	15	7	19	489	20,4
Středočeský kraj	13	7	3	173	7,2
Severočeský kraj	22	2	26	559	23,3
Jihočeský kraj	17	9	0	162	6,7
Západočeský kraj	44	43	15	331	13,8
Východočeský kraj	0	0	4	93	3,9
Severomoravský kraj	22	6	97	315	13,1
Jihomoravský kraj	1	0	17	279	11,6
Celkem	134	74 (55,2%)	181	2401	100

Vykonávací řízení – činnosti středisek PMS

	OPP	PO – POP	PO – D	PU – D	PP – POP
Praha	1029	86	299	29	32
Středočeský kraj	1019	27	198	12	53
Severočeský kraj	1420	279	172	11	70
Jihočeský kraj	468	15	51	1	66
Západočeský kraj	1119	193	196	7	30
Východočeský kraj	1209	152	249	10	167
Severomoravský kraj	2283	608	431	31	89
Jihomoravský kraj	1633	51	235	31	21
Celkem	10180	1411	1831	132	528

	PZTS	Dotazy	OL,OV	Jiné	Celkem	%
Praha	31	17	18	12	1553	9,2
Středočeský kraj	19	226	16	61	1631	9,7
Severočeský kraj	93	516	6	317	2884	17,2
Jihočeský kraj	23	4	1	0	629	3,7
Západočeský kraj	54	74	2	30	1705	10,1
Východočeský kraj	66	433	122	29	2437	14,5
Severomoravský kraj	144	88	22	106	3802	22,6
Jihomoravský kraj	94	100	5	2	2172	13
Celkem	524	1458	192	557	16813	100

**SOUHRNÁ STATISTIKA PŘÍPADŮ PMS V ČESKÉ REPUBLICE ZA OBDOBÍ
OD 1.1. 2002 DO 31.12. 2002**

Případy nově vedené za rok 2002	Počet	v %
		29291
z nově evidovaných: mladiství	2267	7,7
drogová kriminalita	765	2,6
rasistický podtext	75	0,3

Přípravné řízení a řízení před soudem

PODNĚT OD	EVIDOVANÉ PŘÍPADY V RÁMCI				
	Práce s klientem ve vazbě (včasná pomoc)	Náhrada vazby slibem - POP	Probační zpráva před rozh.	Příprava podkladů § 307 TŘ	
				celkem	z toho uzavř. dohod
Policejní orgán	3	2	110	573	122
St. zastupitelství	13	56	65	997	360
Soud	104	283	494	1357	447
Klient - obv., ods.	379	36	316	399	129
Klient - poškoz.	0	0	9	30	7
Ostatní	25	1	48	93	17
Celkem absolut.	524	378	1024	3449	1082
Celkem v %	8,3	6	16,5	54,5	-

PODNĚT OD	EVIDOVANÉ PŘÍPADY V RÁMCI				
	Příprava podkladů § 309 TR		Jiné specif.	Celkem absolut.	Celkem v %
	celkem	z toho uzavř. dohod			
Policejní orgán	17	5	5	710	11,2
St. zastupitelství	40	20	184	1355	21,4
Soud	238	114	166	2642	41,8
Klient - obv., ods.	26	15	214	1370	21,7
Klient - poškoz.	1	0	15	55	0,9
Ostatní	10	7	14	191	3
Celkem absolut.	332	161	598	6323	-
Celkem v %	5,3	-	9,5	-	100

Vykonávací řízení

PODNĚT OD	OPP	PO – POP	PO – D	PU – D	PP – POP
Policejní orgán	0	0	15	0	0
St. zastupitelství	21	2		0	1
Soud	15274	1614	2495	127	1058
Klient - obv., ods.	60	9	9	0	129
Klient - poškoz.	0	10	0	0	2
Ostatní	13	2	17	2	18
Celkem absolut.	15368	1637	2527	129	1208
Celkem v %	66,9	7,1	11	0,6	5,3

PODNĚT OD	PZTS	Dotazy	OL,OV	Jiné	Celkem	%
Policejní orgán	1	0	0	1	3	0
St. zastupitelství	199	4	0	15	247	1,1
Soud	644	458	46	403	22119	96,3
Klient - obv., ods.	5	7	0	264	483	2,1
Klient - poškoz.	0	0	0	14	26	0,1
Ostatní	3	7	0	30	92	0,4
Celkem absolut.	852	476	46	727	22970	-
Celkem v %	3,7	2,1	0,2	3,2	-	100

**SOUHRNÁ STATISTIKA PŘÍPADŮ PMS V ČESKÉ REPUBLICE ZA OBDOBÍ
OD 1.1. 2003 DO 31.12. 2003**

Případy nově vedené za rok 2003	Počet	v %
	28365	100
z nově evidovaných: mladiství	2270	8
drogová kriminalita	903	3,2
rasistický podtext	102	0,4

Přípravné řízení a řízení před soudem

PODNĚT OD	EVIDOVANÉ PŘÍPADY V RÁMCI				
	Práce s klientem ve vazbě (včasná pomoc)	Náhrada vazby dohledem	PZTS	Příprava podkladů § 307 TR	
				celkem	z toho uzavř. dohod
Policejní orgán	3	4	16	1257	300
St. zastupitelství	3	69	245	1264	452
Soud	25	328	464	971	391
Klient - obv., ods.	325	40	12	492	114
Klient - poškoz.	2	0	6	25	2
Ostatní	37	7	4	99	12
Celkem absolut.	395	448	747	4108	1271
Celkem v %	5,8	6,6	10,9	60,2	-

PODNĚT OD	EVIDOVANÉ PŘÍPADY V RÁMCI				
	Příprava podkladů § 309 TŘ		Jiné specif.	Celkem absolut.	Celkem v %
	celkem	z toho uzavř. dohod			
Policejní orgán	18	10	71	1369	20,1
St. zastupitelství	32	13	165	1778	26,1
Soud	76	73	486	2350	34,4
Klient - obv., ods.	24	11	191	1084	15,9
Klient - poškoz.	1	0	10	44	0,6
Ostatní	3	0	48	198	2,9
Celkem absolut.	154	107	971	6823	-
Celkem v %	2,3	-	14,2	-	100

Vykonávací řízení

PODNĚT OD	OPP	PO – POP	PO – D	PU – D	PP – PŘÍ
Policejní orgán	11	0	1	0	0
St. zastupitelství	0	1	0	2	0
Soud	15358	1112	2673	101	203
Klient - obv., ods.	62	4	11	10	706
Klient - poškoz.	2	1	0	0	1
Ostatní	6	0	6	0	66
Celkem absolut.	15439	1118	2691	113	976
Celkem v %	71,7	5,2	12,5	0,5	4,5

PODNĚT OD	PP – D	Dotazy	OL,OV	Jiné	Celkem	%
Policejní orgán	0	0	0	0	12	0,1
St. zastupitelství	0	0	0	5	8	0
Soud	700	285	13	104	20549	95,4
Klient - obv., ods.	39	0	0	33	865	4
Klient - poškoz.	0	0	1	2	7	0
Ostatní	9	1	6	7	101	0,5
Celkem absolut.	748	286	20	151	21542	-
Celkem v %	3,5	1,3	0,1	0,7	-	100

**SOUHRNÁ STATISTIKA PŘÍPADŮ PMS V ČESKÉ REPUBLICĚ ZA OBDOBÍ
OD 1.1. 2004 DO 31.12. 2004**

Případy nově vedené za rok 2004	Počet	v %
	28403	100
z nově evidovaných: mládež	3969	14,0
drogová kriminalita	839	3,0
rasistický podtext	88	0,3

Přípravné řízení a řízení před soudem (dospělý pachatel)

PODNĚT OD	EVIDOVANÉ PŘÍPADY V RÁMCI				
	Práce s klientem ve vazbě (včasná pomoc)	Náhrada vazby dohledem	PZTS	Příprava podkladů § 307, 309 TR	
				celkem	z toho uzavř. dohod
Policejní orgán	0	0	0	1167	245
St. zastupitelství	9	44	164	847	257
Soud	46	290	159	618	251
Klient - obv., ods.	164	33	0	574	179
Klient - poškoz.	0	0	0	14	2
Ostatní	19	1	0	30	7
Celkem absolut.	238	368	323	3250	941
Celkem v %	4,7	7,3	6,4	64,5	-

PODNĚT OD	EVIDOVANÉ PŘÍPADY V RÁMCI				
	Příprava podkladů pro jiné alternativní rozhodnutí		Jiné specif.	Celkem absolut.	Celkem v %
	celkem	z toho zpráv před rozhodnutím			
Policejní orgán	121	34	22	1310	26,0
St. zastupitelství	65	19	55	1184	23,5
Soud	201	56	156	1470	29,2
Klient - obv., ods.	154	64	64	989	19,6
Klient - poškoz.	6	3	3	23	0,5
Ostatní	11	5	5	66	1,3
Celkem absolut.	558	181	305	5042	-
Celkem v %	11,1	-	6,0	-	100

Vykonávací řízení (dospělý pachatel)

PODNĚT OD	OPP	PO – POP	PO – D	PU – D	PP – PŘÍ
Policejní orgán	0	0	0	0	0
St. zastupitelství		0	0	0	0
Soud	13438	548	2599	50	123
Klient - obv., ods.	63	1	15	0	749
Klient - poškoz.	0	2	0	0	0
Ostatní	7	3	3	1	10
Celkem absolut.	14418	554	2617	51	882
Celkem v %	74	2,9	13,4	0,3	4,5

PODNĚT OD	PP – D	PP – POP	OL	Jiné	Celkem	%
Policejní orgán	0	0	0	1	1	0
St. zastupitelství	0	0	0	1	1	0
Soud	683	48	3	24	18426	95,0
Klient - obv., ods.	72	27	0	7	934	4,8
Klient - poškoz.	0	0	0	1	3	0
Ostatní	1	1	0	2	28	0,1
Celkem absolut.	756	76	3	36	19393	-
Celkem v %	3,9	0,4	0	0,2	-	100

Případy mládeže nově vedených za rok 2004	-	v %
Celkem	3969	100
Přípravné řízení a řízení před soudem	2494	62,8
Vykonávací řízení	1475	37,2
Výkon dohledu – náhrada vazby	45	1,1
Výkon dohledu – jiné instituty	430	10,8
Výkon výchovného opatření	183	4,6
Výkon ochranného opatření	24	0,6
Výkon trestního opatření	1020	25,7
Výkon opatření dle § 93/1a)	161	4,1
Výkon opatření dle § 93/1b)	7	0,2
Výkon opatření dle § 93/1c)	0	0
Mediace – mladiství	495	12,5
Mediace – děti mladší 15 let	7	0,2
Počet uzavřených dohod o náhradě škody – mladiství	419	10,6
Počet uzavřených dohod o náhradě škody - děti mladší 15 let	3	0,1
Počet zpracovaných zpráv před rozhodnutím – mladiství	608	15,3
Počet zpracovaných zpráv před rozhodnutím – děti mladší 15 let	49	1,2

Vysvětlivky:

OPP – trest obecně prospěšných prací

PO – POP – podmíněné odsouzení s uložením přiměřených omezení a povinností

PO – D – podmíněné odsouzení s uloženým dohledem

PU – D – podmíněné upuštění od potrestání s uloženým dohledem

PP – D – podmíněné propuštění s dohledem

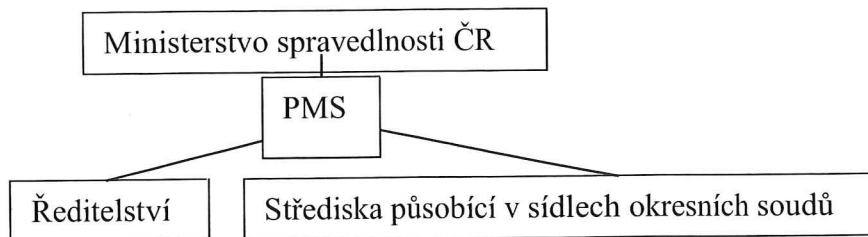
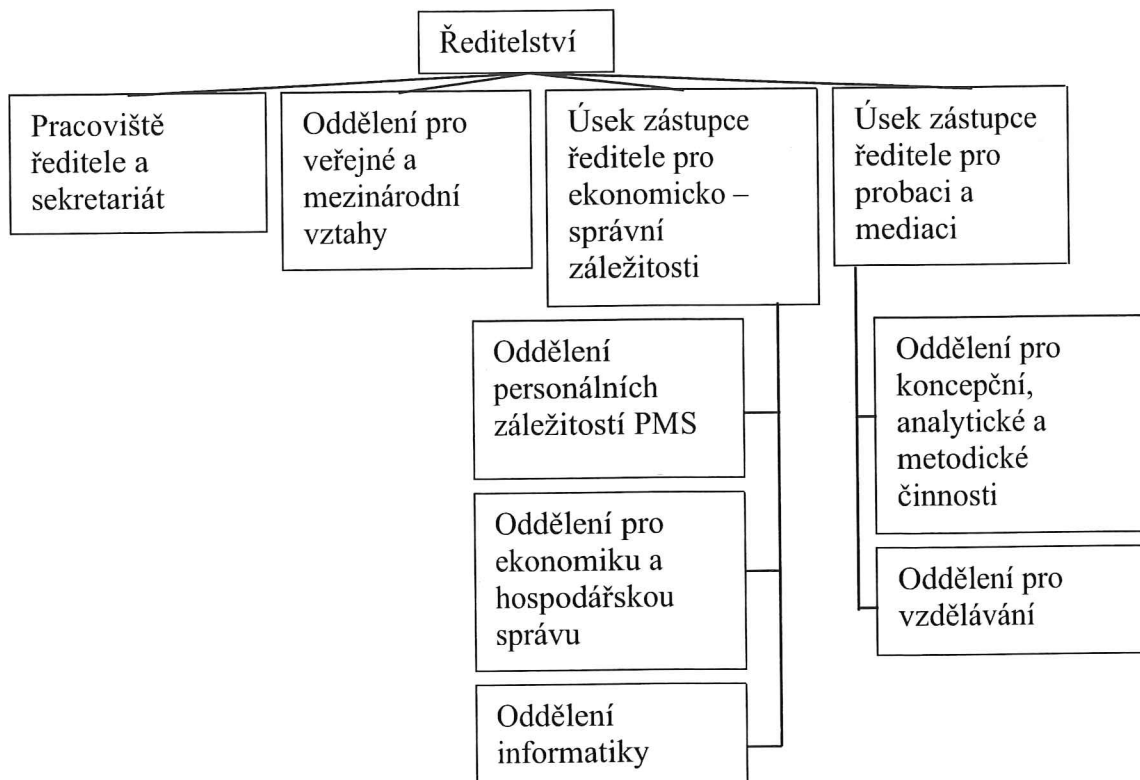
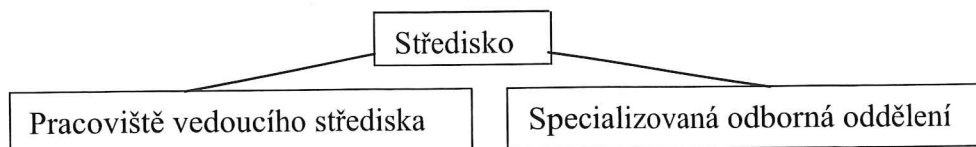
PP – POP – podmíněné propuštění z výkonu TOS s uložením přiměřených omezení a povinností

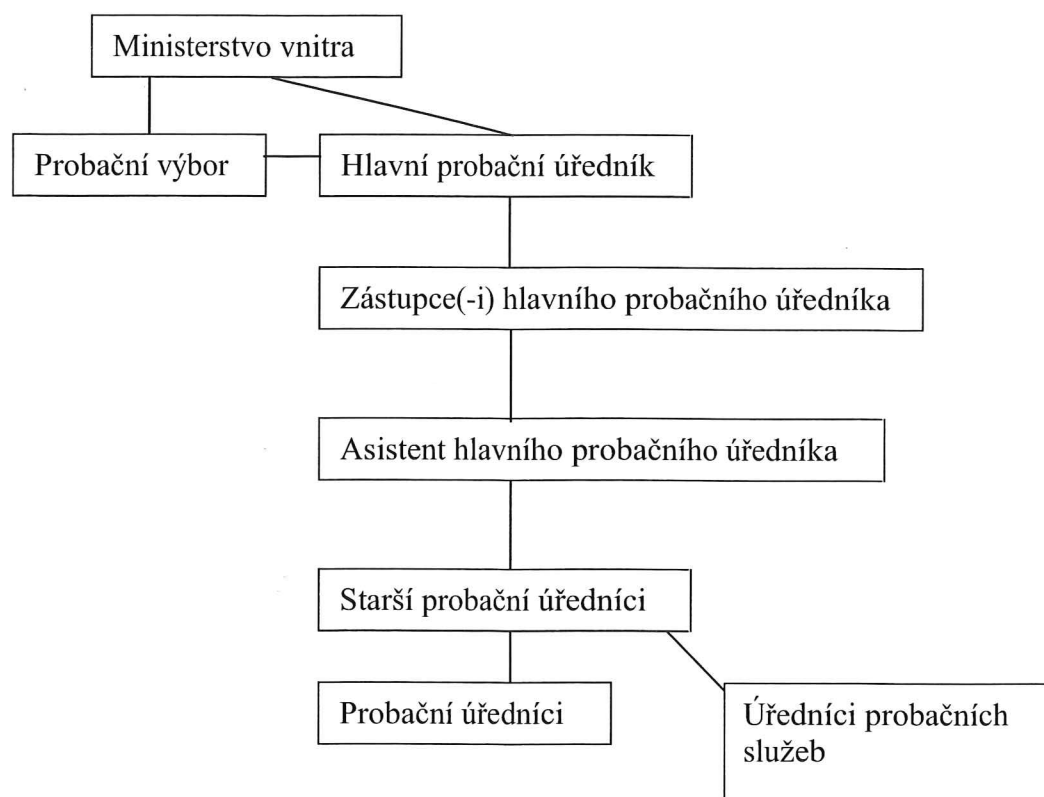
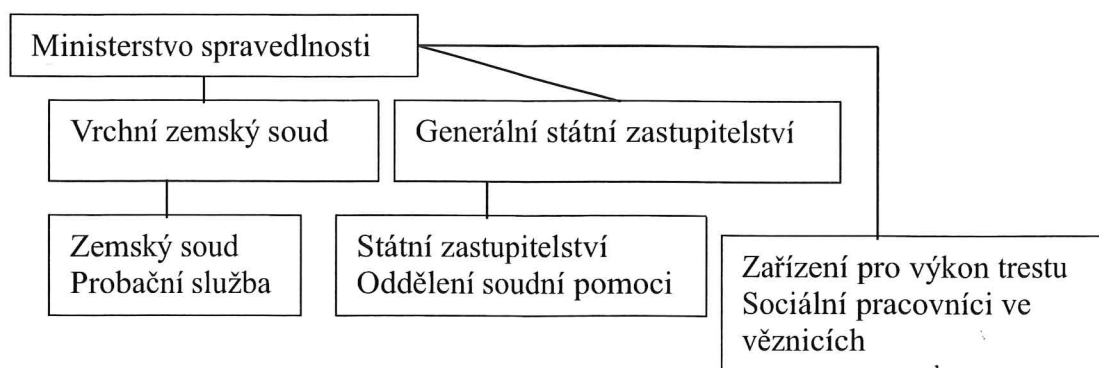
PP – PŘÍ – příprava podkladů pro podmíněné propuštění

PZTS – podmíněné zastavení trestního stíhání s uložením přiměřených omezení a povinností

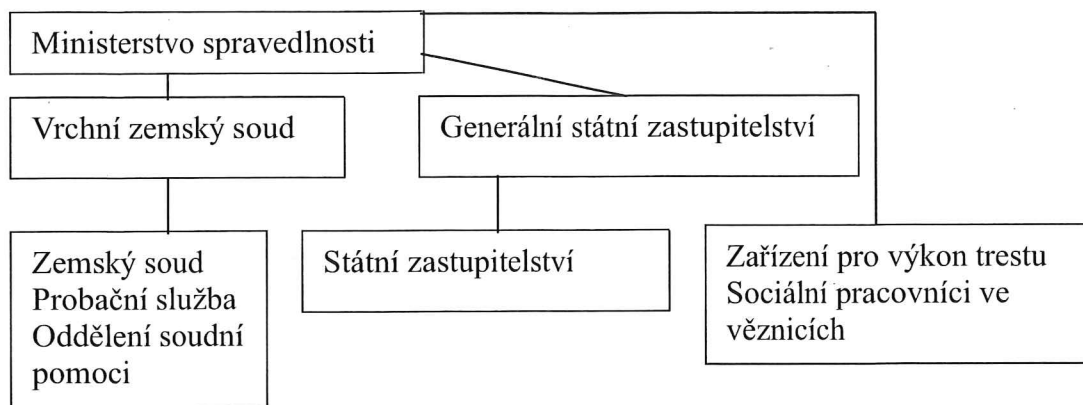
Dotazy – administrativní dotazování při PO, PU, PP

OL, OV – ochranné léčení, ochranná výchova s uložením přiměřených omezení a povinností

PŘÍLOHA II**Organizace Probační a mediační služby ČR****Organizace ředitelství PMS****Organizace středisek**

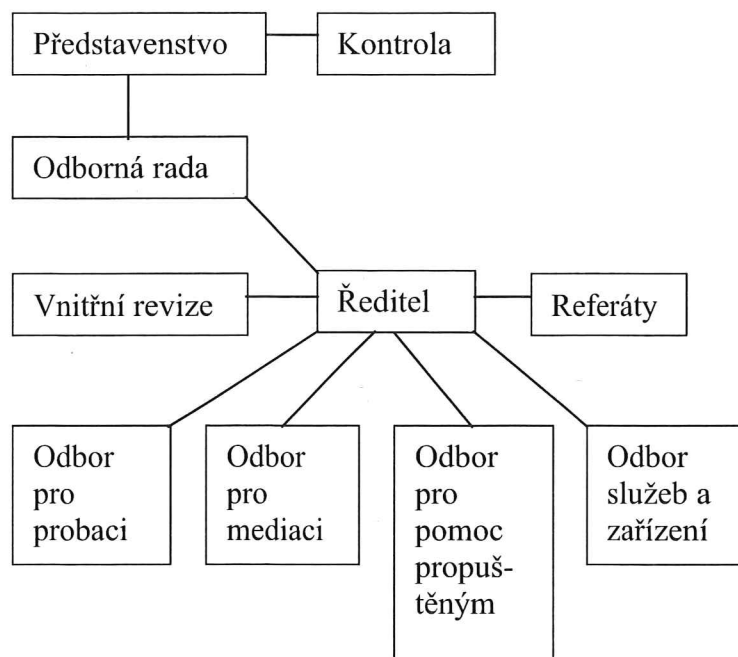
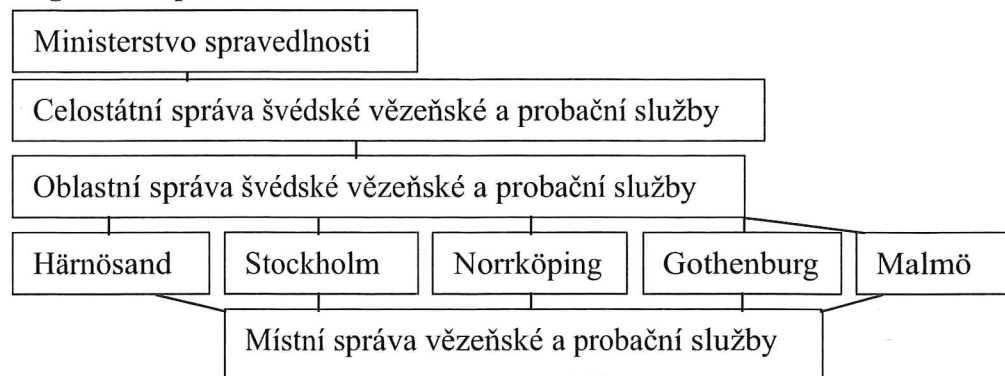
PŘÍLOHA III**Organizace probační činnosti v Anglii a Walesu****Organizace probační činnosti v Německu****Model I**

Model II

Model III

Organizace probační činnosti v Rakousku**Organizace probační činnosti ve Švédsku⁷⁴**

⁷⁴ Kalmthout, A. M. van – Derks, J. T. M. (ed.). Probation and Probation Services: A European Perspective. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2000.

SUMMARY

A few last years have brought with themselves the significant news in the criminal law of the Czech Republic. These changes have inspired me to choose relevant questions of the probation and the mediation as a topic of my work named „The Criminal aspects of probation and mediation“.

The Work is divided into four chapters. I dealt with a general interpretation of terms restorative, retributive justice and probation, mediation in first chapter. Also brief outline of historical development of Czech criminal law in period 1918 – 1989 with emphasis on probation and mediation elements is part of the first chapter.

The Outline of the historical development of Czech criminal law after 1989 takes place in the second chapter. I concentrated on individual probation and mediation institutes in second part of this chapter.

The Third chapter contains of three parts. Fundamental tendencies of the PMS's activities are defined in the first part. The Explanation of the basics of organization of the PMS can be founded in the second part. Comparison with foreign countries is in the third part.

The Fourth chapter rated five years experiences with application of The Probation – Mediation Service Act, highlighted known problems of the present legislation and made suggestions de lege ferenda.

I tried to explain problems of probation and mediation not only from perception of law but also in wider historical and social circumstances.